El valor de la participació en temps de crisi.

Entre la vella governança i les noves formes d'acció col·lectiva.

Bellaterra, setembre de 2014

Grup de Recerca
URGOCIS - IGOP

Equip de recerca:
Ismael Blanco, Ramon Canal, Júlia Boada, Èlia Hernando, Rubén Martínez, Jaume Badosa, Joan Subirats, Quim Brugué, Marc Martí-Costa, Carola Castellà i Alba Ballester

Investigador responsable:
Marc Parés

Memòria Justificativa de la Recerca.
Convocatòria DEMOC 2013
Exp. 0042

Edifici MRA 1ª planta
Campus UAB
08193 Bellaterra
+34 93 586 88 14

Escola de polítiques socials i urbanes
Urrutia, 17
08042 Barcelona
+34 93 407 62 03

http://igop.uab.cat
igop@uab.cat

SUMARI

1. Introducció 4
1.1 Objectius i preguntes de recerca 5
1.2 De la governança participativa a la innovació social 7
1.2.1 Crisi, canvi d'època i participació ciutadana 8
1.2.2 Evolució recent de les pràctiques de governança participativa 13
1.2.3 L'emergència de noves formes d'acció col·lectiva 17
1.3 La problemàtica dels desnonaments 24
1.4 La problemàtica dels buits urbans 37
2. Metodologia 42
2.1 Selecció dels estudis de cas 44
2.2 Tècniques d'investigació per als estudis de cas 46
3. Resultats 49
3.1 Lleida 49
3.1.1 Governança participativa i acció col·lectiva a Lleida 50
3.1.2 L'àmbit de l'habitatge i els desnonaments a Lleida 64
3.1.3 L'àmbit dels buits urbans a Lleida 69
3.1.4 Conclusions en un escenari en moviment 72
3.2 Igualada 75
3.2.1 Governança participativa i acció col·lectiva a Igualada 76
3.2.2 L'àmbit dels buits urbans a Igualada 79
3.2.3 L'àmbit de l'habitatge i els desnonaments a Igualada 83
3.3 Sabadell 87
3.3.1 Governança participativa i acció col·lectiva a Sabadell 89
3.3.2 L'àmbit dels buits urbans a Sabadell 91
3.3.3 L'àmbit de l'habitatge i els desnonaments a Sabadell 95
3.4 Nou Barris (Barcelona) 100
3.4.1 Governança participativa i acció col·lectiva a Nou Barris 105
3.4.2 L'àmbit de l'habitatge i els desnonaments a Nou Barris 106
3.4.3 L'àmbit dels buits urbans a Nou Barris 114
3.4.4 Conclusions: transformar la governança per superar conflictes 118
4. Conclusions 120
4.1 L'evolució de les pràctiques de governança participativa 120
4.2 L'aparició de noves formes i pràctiques d'acció col·lectiva 124
4.3 Les relacions entre actors 129
4.4 La utilitat de la participació per fer front a la crisi 132
4.5 Reflexions finals 135

5. Impacte previst 137

6. Referències bibliogràfiques 139

ÍNDEX TAULES

Taula 1: Estudis de cas 46
Taula 2: Entrevistes semi-estructurades en profunditat 47
Taula 3: Resultats de les eleccions municipals a Lleida (nombre de regidors electes) 51
Taula 4: Indicadors demogràfics i de població a Nou Barris 101
Taula 5: Indicadors socioeconòmics a Nou Barris 102
Taula 6: Comparació de les pràctiques de governança participativa 121
Taula 7: Comparació de les pràctiques d'acció col·lectiva 126
Taula 8: Comparació de les relacions entre actors 129
Taula 9: Comparació de la utilitat de la participació 133

ÍNDEX FIGURES

Figura 1. Institucionalització i participació al govern local 12
Figura 2. Evolució dels processos de participació ciutadana als ajuntaments 17
Figura 3. Els barris de Nou Barris 100
Figura 4. Renda Familiar a Barcelona 103

1. Introducció

Els canvis que estan patint les societats contemporànies en els últims anys estan transformant, també, les formes de participació de la ciutadania en l'esfera pública (Subirats, 2011). Aquests canvis, originats per la situació de crisi econòmica i financera però també per molts altres factors (la revolució tecnològica d'Internet, nous models de relació social, laboral i familiar, nous elements de complexitat social, etc.), obliguen a replantejar tant la necessitat com els formats de la participació ciutadana institucional (Subirats & Parés, 2014). De fet, observem com moltes de les administracions públiques que havien liderat aquest tipus d'experiències de participació institucional han deixat de promoure-les i/o han reduït la seva intensitat, ja sigui com a conseqüència de les creixents restriccions pressupostàries o per un canvi en les seves prioritats. Simultàniament, d'altra banda, observem també com cada vegada proliferen més els exemples d'iniciatives ciutadanes que, ja sigui des del "no ens representen" del moviment 15M o des de la percepció que l'administració no està sent capaç de resoldre els seus problemes quotidians, opten per noves formes d'autoorganització basades en la cooperació i la col·laboració entre ciutadans/es al marge de l'Estat.

Sembla clar que, en paral·lel a la multiplicació i la diversificació de les formes de fer política, les relacions entre l'administració i la ciutadania s'estan transformant. L'Estat està perdent bona part del protagonisme polític que havia assolit en l'època de benestar, al mateix temps que es reforcen altres formes d'implicació de la ciutadania en els afers públics, altres formes de participació política i d'acció col·lectiva. Algunes d'aquestes formes de participació política són ben conegudes (com les vagues, algunes manifestacions o determinats models d'associacionisme), tot i que potser havien perdut pes en els anys anteriors a l'actual crisi. Moltes d'altres, però, són innovadores i responen a les característiques d'una societat molt més diversa i fragmentada que disposa de nous instruments de relació i que està experimentant amb noves formes d'organització social.

En aquest context, la present recerca s'interessa per l'evolució de les diferents formes d'implicació de la ciutadania en els afers col·lectius com a conseqüència del nou escenari social, polític i econòmic. La societat està canviant i, en conseqüència, sembla lògic pensar que l'Estat també s'ha d'adaptar als nous temps. En aquest sentit, doncs, considerem que és necessari aprofundir en els instruments d'avaluació de la participació per tal de trobar els dissenys institucionals que millor responguin a les noves formes de relació entre l'administració i la ciutadania, que siguin capaços de donar respostes útils i funcionals a les necessitats de la societat actual.

Entenem que la qualitat de vida és un dels pilars de la qualitat democràtica. En el moment actual els evidents i notoris dèficits i retrocessos en la qualitat de vida segurament no només expliquen que hagi incrementat la percepció de disfuncionalitat de la política com a mitjà per resoldre els problemes col·lectius, sinó que també són l'origen de l'emergència de noves formes d'autoorganització i cooperació ciutadana

per fer front a aquestes problemàtiques. Unes problemàtiques que, d'altra banda, són complexes, tenen un origen i unes conseqüències multiescalars i requereixen de respostes institucionals de caràcter multinivell. Així, la dificultat de les actuals pràctiques institucionals de governança participativa per donar respostes eficaces als problemes quotidians de la ciutadania no només té a veure amb el disseny i la finalitat de les pràctiques en sí mateixes sinó que, a més, està molt relacionada amb la naturalesa de les problemàtiques que volen resoldre i amb un creixent distanciament entre l'origen dels problemes (habitualment de caràcter global) i el nivell de govern des del qual es plantegen respostes participades (habitualment governs autonòmics i locals amb un marge de maniobra cada cop més reduït). És en aquest escenari, doncs, que cal repensar les pràctiques institucionals de governança participativa i que cal analitzar la seva relació amb les noves noves formes d'acció col·lectiva que emergeixen des de la societat civil.

A través de 4 estudis de cas i l'anàlisi de dos àmbits emergents de política pública vinculats a les conseqüències de la crisi (desnonaments i buits urbans), el present projecte de recerca analitza les velles i les noves formes de participació ciutadana al món local, contrastant les tradicionals formes de governança participativa per invitació, promogudes per les administracions públiques, amb les emergents formes d'acció col·lectiva que, des de baix, proposen noves respostes enfront les conseqüències de la crisi. En aquest sentit, ens interessa especialment a) aprofundir en les formes de relació entre l'administració publica i la societat civil i b) analitzar els impactes dels diferents formats de participació, és a dir, la seva capacitat per millorar la gestió de les conseqüències de la crisi.

L'informe s'estructura de la següent manera. A continuació detallem els objectius i la pregunta de recerca per, tot seguit, repassar els principals debats amb els quals el present projecte entra en diàleg. Ho fem en tres grans blocs. Un primer bloc en el qual abordem l'evolució recent dels instruments de governança participativa i l'emergència de noves pràctiques d'acció col·lectiva en l'actual context de canvi; i dos blocs més adreçats als dos àmbits de política pública que són objecte d'aquesta recerca: l'habitatge, amb una especial atenció sobre els desnonaments, i els buits urbans. En el segon apartat s'explica la metodologia utilitzada, argumentant l'aproximació qualitativa que hem escollit -basada en els estudis de cas-, justificant la selecció dels casos i detallant les tècniques d'investigació que s´han utilitzat. En el tercer apartat, a mode de resultats, s'analitzen individualment cadascun dels quatre casos (Lleida, Sabadell, Igualada i Nou Barris) per, a continuació, concloure amb l'anàlisi comparat dels casos. Per últim, en el cinquè apartat es llisten les activitats que s'han dut a terme per disseminar els resultats de la recerca.

1.1 Objectius i preguntes de recerca

La recerca que aquí es presenta analitza les transformacions recents en les formes de relació entre les estructures de decisió pública i la ciutadania com a conseqüència del nou escenari derivat de la crisi econòmica i financera. Al mateix temps, volem

aprofundir en la capacitat que poden tenir les diferents pràctiques de governança participativa -en termes de valor afegit- per gestionar els impactes de la crisi. És a dir, ens interessa especialment veure si les diferents pràctiques de participació ciutadana (promogudes per les institucions o sorgides des de la societat civil) poden contribuir a una millor gestió de les conseqüències de la crisi.

Més concretament ens formulem les següents preguntes de recerca, clarament relacionades entre sí:

- Com estan evolucionant les pràctiques de governança participativa promogudes per les institucions públiques en l'actual context de crisi?
- Quines formes d'acció col·lectiva està desenvolupant la societat civil per fer front als problemes col·lectius en l'actual context de crisi?
- Com es relacionen aquestes formes d'acció col·lectiva amb les pràctiques de governança participativa promogudes per les institucions públiques?
- Aquestes pràctiques de participació ciutadana (tant les promogudes per les institucions públiques com les sorgides des de la societat civil) contribueixen a millorar la gestió dels impactes de la crisi?

Així, no només volem estudiar l'evolució de les formes de relació entre l'administració i la ciutadania en l'actual context sinó que també volem aprofundir en la seva capacitat per fer front als impactes de la crisi. Ens preguntem, en primer lloc, si els mecanismes participatius existents abans de la crisi s'estan utilitzant per gestionar-ne els seus impactes (o s'estan transformant amb aquesta finalitat). I, en segon lloc, si les noves formes d'acció col·lectiva sorgides de la societat civil estan utilitzant aquests canals institucionals per incidir en la gestió de la crisi o, per contra, estan proposant mecanismes de gestió de la crisi al marge de les institucions públiques.

Per respondre a aquestes preguntes analitzarem dos àmbits temàtics que considerem de rellevància i que estan fortament relacionats amb els impactes de la crisi (*salient policy issues*): la problemàtica de l'habitatge (amb especial atenció a la qüestió dels desnonaments) i la problemàtica dels buits urbans.

En cadascun dels *policy issues* estudiats ens interessarem per les següents dimensions analítiques:

- L'evolució de les pràctiques de governança participativa des del punt de vista de a) la seva continuïtat, b) els seus continguts substantius, c) els seus integrants, d) la seva dimensió deliberativa i e) la seva capacitat d'incidència sobre les decisions públiques.
- L'aparició de noves formes i pràctiques d'acció col·lectiva en relació amb el *policy issue*, tot caracteritzant a) les formes d'organització, b) els actors implicats, c) els repertoris d'acció i d) la seva capacitat d'impacte en les decisions públiques.

- El tipus de relacions de poder que s'estableixen entre els actors i, en particular, les relacions entre actors estatals i no estatals.

- La percepció que els diferents actors manifesten respecte a a) els impactes de la crisi sobre el *policy issue* en general i sobre la governança participativa en particular i b) la capacitat de les diferents pràctiques de participació (institucionals i no-institucionals) per gestionar amb eficàcia els impactes de la crisi.

Tot i que ambdues problemàtiques requereixen d'una visió multi-escalar en la que diferents nivells de govern tenen importants responsabilitats tant en l'origen de les problemàtiques com en la gestió de les seves conseqüències; aquesta recerca posa el seu focus analític en l'àmbit local. Hem apostat per aquest enfoc analític per tres grans motius. Primer, perquè diferents estudis han demostrat l'enorme variabilitat geogràfica que existeix a nivell local en relació als règims de governança urbana (Parés, Marti-Costa, & Blanco, 2014). Segon, perquè observem també una gran variabilitat geogràfica, a nivell local, tant en els impactes diferenciats de la crisi (la crisi no esta afectant per igual a tots els territoris) com en les respostes institucionals i ciutadanes que estan sorgint per fer front a les seves conseqüències. I, per últim, perquè entenem que la proximitat del món local és un factor clau a l'hora de donar respostes especéfiques a les problemàtiques que es deriven de la crisi. A més, a Catalunya el món local tradicionalment ha jugat un paper molt important tant en les polítiques urbanes (en sentit ampli) com en les pràctiques institucionals i veïnals de participació ciutadana.

Es per això que, per tal d'observar diferents respostes institucionals i ciutadanes enfront les dues problemàtiques que volem analitzar, hem optat per analitzar en profunditat quatre estudis de cas de diferents municipis catalans: Lleida, Igualada, Sabadell i Nou Barris (Barcelona). En l'apartat metodològic d'aquest informe es justifica la selecció dels casos i es detallen les tècniques d'investigació utilitzades.

1.2 De la governança participativa a la innovació social

Són nombroses les administracions públiques espanyoles, sobretot locals però també autonòmiques, que durant les dues darreres dècades han posat en pràctica diferents estructures de governança participativa, tals com consells consultius, jurats ciutadans, pressupostos participatius o altres processos i mecanismes de participació ciutadana (Alguacil, 2006; Del Pino & Colino, 2003; Font & Galais, 2009; Parés, 2009; Subirats, Blanco, & Brugué, 2001). Segurament són molts i diversos els objectius que s'han perseguit amb aquest tipus d'experiències, si bé hi ha dos arguments que destaquen per sobre la resta: l'eficàcia i la legitimitat (Blanco & Lowndes, 2011; Font, 2001). El primer fa referència a la voluntat de millorar les polítiques públiques; entenent que el fet d'involucrar als actors clau (i/o a la ciutadania en general) en el procés de definició del problema, de decisió, d'implementació o d'avaluació d'una política permet un millor diagnòstic i, a la vegada, facilita l'aparició de solucions creatives i innovadores que

poden millorar la resposta de l'administració al problema que es pretén resoldre. El segon argument, en canvi, emfasitza el fet que fer participar a la ciutadania en els processos de presa de decisió pública pot promoure -entre els participants- una major comprensió del problema i una corresponsabilització de la solució, de manera que la política pública finalment implementada obtindrà un major grau de legitimitat. Aquests són dos valors especialment significatius en un context on la crisi econòmica ha agreujat la doble crisi de funcionalitat i de legitimitat que venia patint des de fa temps la vella política.

Aquest és, precisament, el factor més innovador de la investigació que aquí es presenta: el fet d'estudiar com estan evolucionant les pràctiques de governança participativa impulsades en el passat en el context socioeconòmic actual. Entenem que la crisi (o la nova època que vivim) és un factor que està transformant les formes de participació tant institucionals com no-institucionals. Al mateix temps, entenem la crisi i els seus impactes com a elements als quals cal donar una resposta política. En aquest sentit, ens interessa explorar el valor afegit que poden aportar les diferents formes d'interacció entre l'administració i la ciutadania a l'hora de gestionar els impactes de la crisi. Es tracta d'un tema molt recent, sobre el qual encara hi ha molt poca recerca produïda i publicada i en el que Catalunya esdevé un dels territoris europeus amb més interès analític, no només per la magnitud dels impactes de la crisi sinó també pel *background* participatiu tant de les seves institucions com de la seva societat civil.

Els treballs de Vivien Lowndes i de Jonathan Davies al Regne Unit són pioners en l'estudi dels impactes de la crisi sobre les formes de governança local en general i sobre les pràctiques de revitalització de barris en particular. Aquests treballs han detectat com a Anglaterra s'està produint una "reformulació" tant de les formes de governança local en general com dels instruments participatius en particular (Davies & Pill, 2012; Lowndes & Pratchett, 2012). En aquesta línia, el projecte liderat pel Dr. Ismael Blanco "*Transformaciones de la Gobernanza Urbana en el contexto de la Crisis: evolución y perspectivas de la gobernanza participativa en España y el Reina Unidor (TRANSGOB)*", actualment en procés d'execució, és la única recerca que coneixem que posi en relació les conseqüències de la crisi amb les formes de governança participativa al món local.

1.2.1 Crisi, canvi d'època i participació ciutadana

Resulta evident que ens trobem davant d'una societat ben diferent a la de fa uns anys. L'inici de la crisi econòmico-financera marca un important punt d'inflexió en molts aspectes, no només a nivell econòmic, sinó també a nivell social i polític. Existeix un ampli consens acadèmic, polític i social a l'hora de valorar que la crisi no és únicament econòmica sinó que té una important dimensió social i que ha esdevingut, també, una crisi política, a partir d'un creixent distanciament entre la ciutadania i les institucions públiques. Alguns autors, a més, apunten que el procés de canvi que estem vivint no és una situació conjuntural, transitòria, sinó que és una qüestió estructural que requereix de canvis profunds en les formes de fer de les institucions públiques (Blanco & Subirats, 2012; Subirats & Parés, 2014; Subirats, 2011).

Tot i que la configuració d'aquesta nova realitat fa més d'una dècada que s'està gestant, amb la crisi econòmica aquest procés s'accelera, les diferències i les desigualtats s'accentuen i s'intensifiquen enormement múltiples situacions d'exclusió social. Com a mínim, i resumint, podem parlar de quatre grans elements de canvi: el canvi social, el canvi econòmic, el canvi tecnològic i el canvi polític. Vegem-ho amb una mica més de detall.

Canvi social

La societat que precedeix a l'actual escenari de crisi es caracteritzava per ser una societat de benestar. L'Estat del Benestar es va edificar sobre una societat fortament estratificada, però amb uns grups socials homogenis i solidaris entre sí. En aquest context, les polítiques de benestar es van construir des de lògiques de resposta a demandes que es presumien homogènies i es van gestionar de manera rígida i burocràtica. Els diferents governs es van dedicar a produir polítiques universalistes de caràcter redistributiu (basades en un sistema fiscal de caràcter progressiu); i ho van fer de manera poc diversificada i gens personalitzada. A més, el gran gruix d'aquestes polítiques es van desenvolupar sota una lògica incrementalista: a cada nova demanda, a cada nou dret reconegut, li van correspondre noves responsabilitats polítiques diferenciades, nous serveis, nous programes, etc.

Durant les darreres dècades del segle XX, però, ja es va començar a constatar un fort procés d'individualització i de reestructuració dels espais de socialització. Les diferents formes d'articulació social del moment (famílies, llocs de treball, organitzacions polítiques i sindicals, barris i comunitats...) es varen anar debilitant i van anar perdent capacitat de canalització i gestió dels conflictes socials. Va anar emergint així una nova societat més individualitzada i més heterogènia, on les trajectòries vitals cada cop són més complexes i més diverses i demanden, per tant, de respostes més específiques.

Aquesta qüestió és significativa des del punt de vista de la participació ciutadana. Ens hem de qüestionar com podem, amb pràctiques participatives, donar millors respostes a una societat molt més diversa i, al mateix temps, ens hem de preguntar a qui volem adreçar la participació, doncs això en determinarà els formats.

Canvi econòmic

Resulta evident que l'àmbit econòmic és el que ha patit una sacsejada més important i, de fet, és en gran mesura la causa de molts dels altres canvis. Moltes de les transformacions socials que anteriorment comentàvem tenen a veure amb l'evolució del model econòmic: des del capitalisme fordista desenvolupat al llarg del segle XX cap a un capitalisme avançat, de naturalesa post-fordista, altament especialitzat, diversificat i deslocalitzat. Tot i que la crisi econòmico-financera és d'origen global, els seus efectes són clarament locals i, com veurem, obliguen també a repensar la finalitat de la participació al món local, que haurà d'orientar-se a les noves problemàtiques que emergeixen com a conseqüència de la crisi.

Els efectes de la crisi són múltiples i devastadors: afecta al deute dels poders públics, al deute de les famílies i de les empreses, provoca el tancament de l'aixeta del crèdit, dispara l'atur (especialment el juvenil) a uns nivells sense precedents, origina nous processos migratoris, incrementa les desigualtats socials, generalitza els desnonaments hipotecaris, ensorra petites i mitjanes empreses, crea noves situacions de pobresa alimentària i energètica, desprotegeix a moltes persones d'unes garanties socials que fins ara eren inqüestionables i converteix a una part molt majoritària de la població en vulnerable davant de tots aquests efectes.

Sense dubte, però, un dels elements de canvi més importants dels darrers anys, que té a veure amb la crisi econòmica però no només, és que les administracions locals han vist com es reduïen dràsticament els seus recursos i la seva capacitat per fer front als problemes de la comunitat.

Canvi tecnològic

Internet és un factor revolucionari per entendre el canvi en la nostra societat. Internet fa que moltes de les tradicionals estructures d'intermediació puguin ser prescindibles: des de les agències de viatges fins als mitjans de comunicació de masses o els partits polítics. Internet, d'altra banda, ha permès que es produeixi una multiplicació i una diversificació dels actors polítics. Internet, al mateix temps, ha aconseguit reduir de forma molt significativa els costos de l'acció col·lectiva. La ciutadania té avui menys costos d'organització i mobilització (capacitat d'identificar interessos comuns, de difondre missatges, capacitat de comunicació, decisió i lideratge mitjançant processos d'intel·ligència col·lectiva i coordinació...), així com una menor necessitat o dependència de recursos monetaris, d'accés als mitjans de comunicació de masses i de grans inversions de capital per organitzar-se. Amb Internet el recurs principal passa a ser la connectivitat i la capacitat de relacionar-se amb altres a través de la xarxa, mentre que altres recursos que tradicionalment eren molt rellevants (com la disponibilitat de temps o de diners) avui passen a un segon nivell.

Canvi polític

La crisi econòmica i social ha vingut acompanyada, com dèiem, d'una crisi político-institucional. No és que la ciutadania no tingui interès per la política, com podia passar fa uns anys quan es parlava del problema de la desafecció. Estem davant d'un nou escenari en què la ciutadania ha recuperat l'interès per la cosa pública però, al mateix temps, ha perdut la seva confiança en les institucions públiques i els partits polítics.

La mobilització ciutadana del 15M, així com altres mobilitzacions que hem viscut en els darrers anys, sumades a les múltiples pràctiques d'innovació social que des de la societat civil busquen implementar solucions creatives als problemes col·lectius, posen de relleu el fet que el què estem vivint no és un moment de desafecció política sinó un moment de deslegitimació de la política de les institucions. És a dir, el problema no és que la ciutadania no tingui interès per la política o no es preocupi pels afers col·lectius;

el problema és que tant les institucions públiques com els principals agents de representació (partits polítics, sindicats, etc.) han perdut legitimitat.

Com a conseqüència d'això, és molt probable que emergeixin noves candidatures locals i que els partits tradicionals perdin força a favor d'organitzacions polítiques que fins ara havien tingut poca presencia als consistoris. Al mateix temps, també estem observant com la gran majoria de les formacions polítiques, ja siguin tradicionals o de nova creació, busquen nous mecanismes d'obertura i noves formes per relacionar-se amb la ciutadania en general i amb la societat civil organitzada en particular. Previsiblement, doncs, els nous ajuntaments que es constitueixin a partir del mes de maig de 2015 dibuixaran un escenari de major fragmentació política i, per tant, també de major complexitat. Al mateix temps, però, és possible que aquest nou escenari obri també noves oportunitats per repensar la relació entre l'administració i la ciutadania al món local.

Al mateix temps, però, sembla ser que la ciutadania s'ha tornat més exigent envers les institucions públiques, reclamen uns serveis públics de qualitat i entenen que els ajuntaments, com a administració de proximitat, resolguin els seus problemes més quotidians.

La relació entre l'administració i la ciutadania al món local

Des de la restauració de la democràcia fins als nostres dies hem viscut una evolució a través de la qual el paper de la ciutadania en les polítiques locals ha estat cada cop més significatiu, passant de les tradicionals formes de govern representatives a les noves formes de governança participativa, per arribar, finalment, a les noves pràctiques d'innovació social. Tot i que és cert que aquestes tres lògiques de govern (representativa-participativa-autogestionada) responen a diferents etapes històriques al llarg d'aquests 35 anys, la realitat és que s'han anat entremesclant i relacionant i, en l'actualitat, totes elles conviuen en el temps i en l'espai.

Podem identificar dos grans eixos analítics a través dels quals interpretar les diferents formes d'intervenció de l'administració local. En primer lloc, distingim entre les pràctiques més intervencionistes, on el paper de les institucions públiques ha estat fort i de gran rellevància, i altres pràctiques en les que el seu paper ha estat més limitat, donant peu a la intervenció d'altres agents (del mercat o de la comunitat) en la provisió de serveis de naturalesa pública. En segon lloc, podem distingir també entre experiències en les quals s'ha buscat una participació activa de la ciutadania en el disseny i/o execució de les polítiques locals, i altres experiències on la societat civil no ha estat convidada a ser-hi, restant oblidada o menystinguda.

Com a resultat del creuament d'aquests dos eixos analítics (més o menys intervenció de les institucions públiques i més o menys participació de la societat civil) podem classificar les formes de relació entre la ciutadania i les institucions públiques en quatre grans categories (figura 1):

- **Pràctiques de govern tradicional**: governs forts basats en la representació
- **Pràctiques de govern relacional**: governs forts que incorporen la participació
- **Pràctiques dominades pel sector privat**: governs que cedeixen espai al mercat
- **Pràctiques d'innovació social**: governs que cedeixen espai a la societat civil

Òbviament, es tracta d'una agrupació simplificada i en la realitat les categories no són tan nítides. Moltes de les pràctiques concretes sobre el territori poden estar a cavall de diferents caselles i poden saltar d'una a l'altra en funció del moment o de la geografia.

Figura 1. Institucionalització i participació al govern local

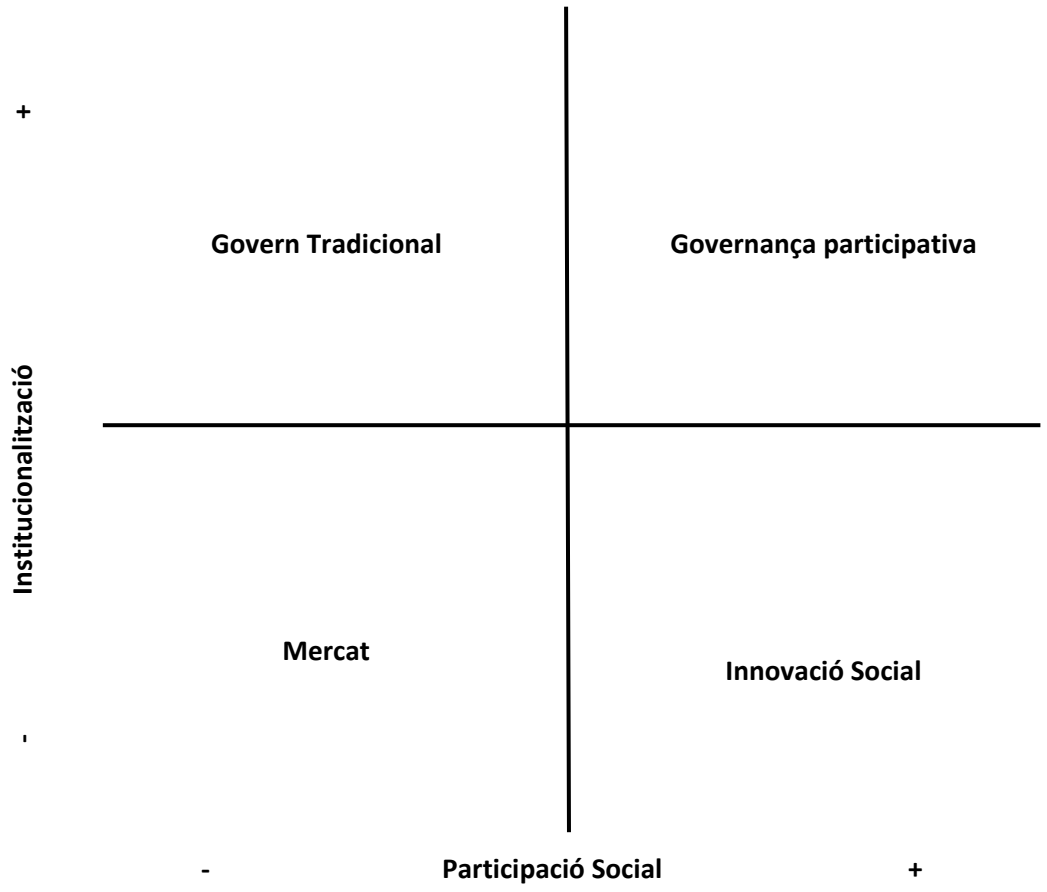

Font: elaboració pròpia

Les formes tradicionals de govern, basades en la representació, van ser predominants en la gran majoria de municipis catalans durant els primers quinze o vint anys després

de la restauració de la democràcia i, de fet, han perdurat de forma molt significativa fins els nostres dies. Es tracta d'uns estils de govern molt jeràrquics, on les institucions juguen un rol de centralitat, tant en l'elaboració com en la implementació de les polítiques públiques. Tot i que és un model que no compta amb la participació de la ciutadania, que es limita a votar cada quatre anys, ha estat un model vàlid i legitimat durant molts anys, doncs la ciutadania havia optat per delegar en els governs les decisions públiques i la seva execució.

Tanmateix, és cert que algunes pràctiques de participació ciutadana, com els consells consultius (sectorials i territorials) es varen incorporar en molts ajuntaments de forma relativament immediata un cop restaurada la democràcia. Tot i això, no seria fins unes dècades després que els governs locals començarien a innovar adoptant noves pràctiques participatives.

1.2.2 Evolució recent de les pràctiques de governança participativa

Les experiències de participació ciutadana promogudes per diverses administracions públiques van augmentar significativament durant els anys previs a l'actual escenari de crisi econòmica i financera. Al mateix temps però, i en paral·lel a aquest increment quantitatiu, també es començava a posar en dubte la qualitat d'aquestes experiències i la seva efectiva capacitat per assolir els dos objectius abans esmentats (Blanco & Lowndes, 2011; Parés, 2009). És en aquest context que va anar creixent la necessitat de disposar d'instruments d'avaluació que ens permetessin identificar les fortaleses i les debilitats de les experiències participatives. En aquesta lògica s'emmarquen, entre d'altres, els treballs realitzats per Castellà i Jorba (Castellà & Jorba, 2005) i per Font i Galais (Font & Galais, 2009) avaluant les experiències locals de participació a Catalunya. De fet, però, el debat sobre com avaluar la participació de la ciutadania en les institucions públiques emergeix en la Ciència Política durant la primera dècada del mil·lenni a nivell internacional. Algunes de les contribucions a aquest debat focalitzen la seva atenció en l'avaluació dels espais i mecanismes concrets de participació (Anduiza & De Maya, 2005; Blanco & Ballester, 2011; Fung, 2003; Jorba, Martí, & Parés, 2007; Papadopoulos & Warin, 2007; Parés & Castellà, 2009), mentre que d'altres ho aborden en el paraigües de l'anomenada governança en xarxa (Bevir, 2010; Mathur & Skelcher, 2007; Sørensen & Torfing, 2005). Aquesta última perspectiva és la que hem utilitzat en aquest estudi, doncs no ens constreny a l'anàlisi de mecanismes formals de participació, sinó que ens permet observar relacions formals i informals entre diferents tipus d'actors institucionals i socials.

Gran part dels estudis recents sobre mecanismes participatius han posat la seva atenció en les qüestions procedimentals de la participació, com la inclusió de totes les veus, el respecte mutu entre els participants, l'economia del desacord moral o les possibilitats de modificació de les posicions inicials (Bobbio, 2010; C. M. Hendriks, 2006; Sunstein & Hastie, 2008). Menys estudis, però, han explorat els impactes substantius de la participació (Carolyn M. Hendriks, Dryzek, & Hunold, 2007; Schkade, Sunstein, & Hastie, 2006). Així, tal com observen Blanco i Lowndes (2011), malgrat

que un dels arguments més habituals per defensar la posada en marxa de mecanismes participatius són els seus suposats efectes positius sobre la qualitat de les polítiques, existeixen pocs estudis que demostrin empíricament que aquest tipus d'efectes es produeixin. La recerca que aquí es presenta vol situar-se en aquesta perspectiva, explorant el valor de la participació en la gestió dels impactes de la crisi.

Una altra corrent de la literatura amb la que aquest estudi estableix un diàleg explícit és aquella que aprofundeix en els factors explicatius de la participació. Des d'Espanya, s'han realitzat importants contribucions a aquest debat. Destaquen en aquest sentit els treballs de Clemente Navarro et al. (Navarro, Cuesta, & Font, 2009) de Miquel Salvador i Carles Ramió (Salvador & Ramió, 2011), de Joan Font i Carolina Galais (Font & Galais, 2011) i de Joan Font i Ismael Blanco (Font & Blanco, 2005). Aquests treballs apunten cap a una diversitat de factors explicatius, entre els quals hi ha l'oportunisme polític, la ideologia, la conformació de comunitats epistèmiques o els incentius institucionals. Altres autors, a més a més, han destacat la importància de la qualitat participativa (procedimental) com un fet que determina els resultats de la mateixa (Brugué & Parés, 2012; Papadopoulos & Warin, 2007). L'estudi que aquí es presenta dialoga amb aquest tipus de contribucions, ja que ens interessa comprendre quin tipus de factors determinen el pes i el valor de la participació com a instrument de gestió de la crisi.

Com apuntàvem, a mitjans de la dècada dels norantes i sobretot durant els primers anys del segle XXI molts ajuntaments varen promoure i impulsar experiències de participació ciutadana. Més enllà de la major o menor voluntat política dels diferents governs locals i del fet que la participació es convertís, poc o molt, en una "moda", la realitat es que diverses administracions supra-locals varen incentivar aquestes pràctiques. Primer fou la Diputació de Barcelona, que des de l'inici dels anys norantes dóna suport als ajuntaments en aquest àmbit. Més endavant s'hi varen afegir també altres diputacions i consells comarcals i, sobretot, entre els anys 2004 i 2010 la Direcció General de Participació Ciutadana de la Generalitat de Catalunya va contribuir molt significativament a extendre aquestes pràctiques arreu del territori.

Així, es varen multiplicar els òrgans estables de participació als ajuntaments, es va iniciar la redacció de Reglaments Municipals de Participació Ciutadana, es varen impulsar una gran quantitat de processos participatius i es varen crear, a molts ajuntaments, regidories, departaments i unitats de Participació Ciutadana. Va anar guanyant força una nova manera de governar el territori basada en l'articulació de xarxes d'actors de naturalesa diversa, deixant de ser els poders públics els decisors únics i executors privilegiats i incorporant a altres actors en l'elaboració de les polítiques locals. Les Agendes 21, els Plans Locals d'Inclusió, els Plans Locals de Joventut o els Projectes Educatius d'Entorn són només alguns exemples dels múltiples instruments de planificació de les polítiques locals que varen incorporar la participació de la ciutadania com un element intrínsec a la seva elaboració.

Aquestes pràctiques de relatiu aprofundiment democràtic es varen produir sota diversos arguments: democratitzar una administració local que havia esdevingut excessivament delegativa, millorar les polítiques públiques en un context de creixent

complexitat, combatre la desafecció política de la ciutadania o, en molts casos, buscar formes de legitimació d'algunes de les decisions preses pels governs locals. Les experiències impulsades durant aquests anys foren moltes i molt diverses. Generalitzant, i per tant també simplificant, en podríem destacar els següents elements:

- **Participació per invitació:** els governs invitaven a participar a la ciutadania, ja fos amb mecanismes adreçats a la ciutadania a títol individual, a la ciutadania organitzada o amb mecanismes mixtes.

- **Consulta:** en la majoria dels casos es tractava de mecanismes consultius, els seus acords no acostumaven a ser directament vinculants.

- **Veu:** un dels seus objectius era donar veu a les organitzacions socials i a la ciutadania, escoltar-los i generar un cert debat. Tot i que hi ha algunes experiències de participació amb votació, la gran majoria dels casos responien més a un model de democràcia deliberativa que no pas a un model de democràcia directa (agregativa).

- **Sistematització metodològica:** les avaluacions d'alguns d'aquests processos posen en evidència que, en moltes ocasions, els processos han estat ben implementats però els resultats no han tingut l'impacte desitjat. Aquest fet posa de relleu que bona part dels processos participatius han estat ben dissenyats i ben dinamitzats, fet que s'explica, entre d'altres qüestions, per la professionalització en la dinamització de processos participatius mitjançant empreses facilitadores a les quals l'administració pública ha encarregat el disseny i implementació dels mateixos. La principal debilitat de la participació institucional, doncs, no ha estat tant en el mètode en sí com en el plantejament de fons, els objectius i els seus resultats. Al mateix temps que s'oferien unes certes garanties de qualitat metodològica, però, també és cert que hi va haver una estandardització de principals metodologies emprades i això va limitar tant la innovació com la capacitat d'adaptació dels instruments participatius a cada territori.

- **Manca de cultura participativa:** a l'hora de participar en els espais de governança participativa hi ha hagut una manca de cultura participativa tant a nivell ciutadà, com a nivell tècnic i a nivell polític. A nivell tècnic sovint s'ha percebut la participació com una amenaça, a nivell polític freqüentment ha mancat compromís amb els resultats sorgits dels instruments participatius i a nivell ciutadà s'ha tendit a defensar els interessos particulars per sobre dels interessos generals.

- **Dèficits de qualitat:** podem trobar experiències de tot tipus i, segurament, la qualitat de la participació en aquests darrers anys ha estat molt variable. Tanmateix, hi ha una sensació bastant generalitzada que moltes de les experiències impulsades varen patir importants dèficits: processos amb els objectius poc clars, espais únicament informatius, poca quantitat de

participants, poca pluralitat, insatisfacció amb els resultats, manca de seguiment dels acords o no implementació dels mateixos, etc. De nou, que aquesta sigui una percepció més o menys generalitzada no exclou el fet que es duguessin a terme algunes experiències realment exitoses.

Les noves formes de governança participativa, més enllà de si han estat aplicades amb més o menys intensitat i amb més o menys qualitat democràtica, sembla que no han estat capaces per si mateixes, ni de canviar les estructures administratives, ni de transformar moltes de les inèrcies de les formes de govern tradicionals ni de resoldre les seus principals debilitats: la seva manca de funcionalitat en la resolució dels problemes complexes de la nova societat i la seva falta de legitimitat evidenciada per la creixent desconfiança de la ciutadania cap a les institucions i els partits polítics. Una desconfiança que, d'altra banda, ha estat alimentada per una creixent emergència de casos de corrupció política, molts dels quals vinculats a processos de transformació territorial i urbanística.

Al mateix temps, l'esclat de les crisis econòmico-financera, ambiental, social i política ens dibuixa una nova realitat, una societat molt més complexa amb nous problemes urbans (els desnonaments, les situacions d'emergència social urbana, la pobresa energètica, els buits urbans, etc.) que poc tenen a veure amb l'escenari precedent de benestar col·lectiu i creixement econòmic (i urbanístic) sense límits. Un nou escenari en el que les institucions públiques perden capacitat d'intervenció i de regulació i, per contra, la societat civil comença a adoptar noves pràctiques d'auto-organització i auto-gestió, fet que ens obliga a replantejar-nos tant la necessitat com les formes de la participació ciutadana fins ara promoguda per les institucions públiques sota el paradigma de la governança participativa (Subirats, 2011).

Per un costat, l'administració pública està perdent força en la seva capacitat d'intervenció. Les polítiques d'austeritat han fet reduir la inversió pública i, al mateix temps, han anat acompanyades d'un retrocés en l'esforç de planificació que havien fet els poders públics en els darrers anys. Pel que fa a la governança participativa observem com, enlloc de reforçar els mecanismes de participació, les administracions han tendit a reduir-los i minimitzar-los. D'acord amb les dades de l'Observatori de Govern Local de la Fundació Pi i Sunyer veiem com en els ajuntaments de més de 10.000 habitants la reducció ha estat dràstica (figura 2).

Figura 2. Evolució dels processos de participació ciutadana als ajuntaments

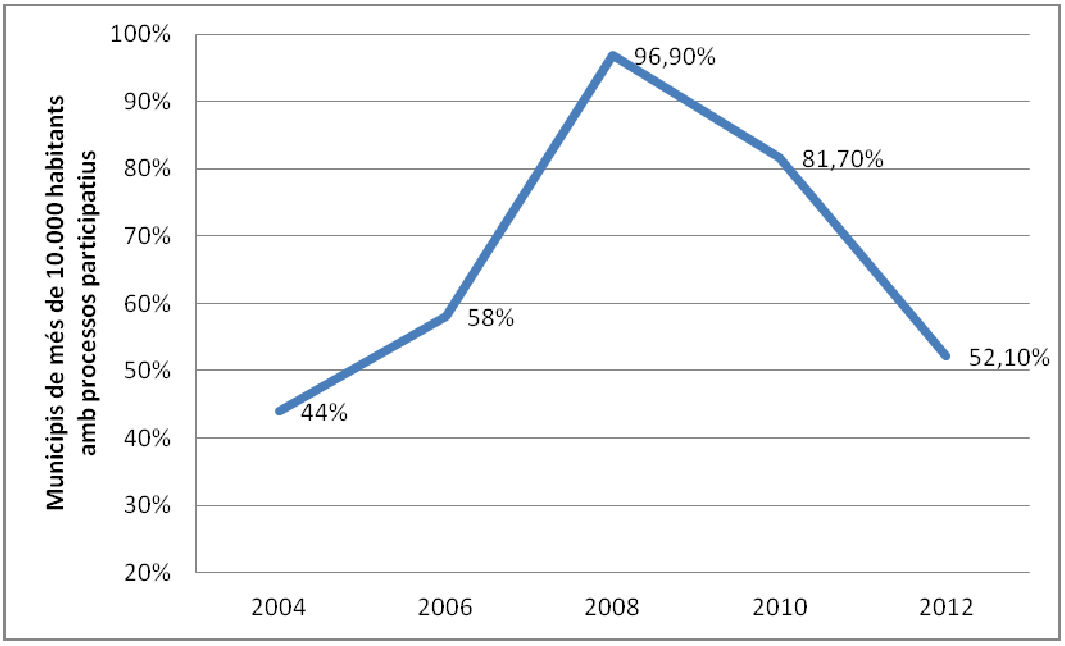

Font: Fundació Pi i Sunyer

1.2.3 L'emergència de noves formes d'acció col·lectiva

La qüestió de la relació de la societat civil amb l'Estat ja fou abordada per Gramsci a principis de la dècada dels 70. Ara bé, aquest tema ha adquirit més rellevància encara amb l'auge de les noves formes de participació institucional i el debat sobre el rol més o menys contestatari de l'acció col·lectiva produïda al marge de l'Estat (Jessop, 2004; Mouffe, 2005; Rancière, 2001; Swyngedouw, 2005). Es tracta d'un debat de plena actualitat, si tenim en compte que l'esclat de l'actual crisi econòmica ha anat acompanyat de l'aparició i multiplicació de noves formes d'acció col·lectiva i de cooperació ciutadana (della Porta & Mattoni, 2014; Fuster, Wainwright, & Berlinguer, 2007; Tarrow, 2011). Tot i que la relació entre els canals institucionals de participació i les formes de participació contenciosa han ocupat un paper destacat en l'agenda de recerca de la Ciència Politica a casa nostra en els darrers anys (Parés, 2008, 2011), el cert es que l'escenari actual ha convertit aquest camp d'investigació en un àmbit d'una creixent rellevància social i d'un notable interès acadèmic. Un dels objectius cabdals d'aquest estudi, doncs, és explorar quin tipus de relacions s'estableixen entre aquestes noves formes d'acció col·lectiva i cooperació ciutadana i els mecanismes de participació promoguts institucionalment.

Cal tenir present que la crisi no només ha afectat a les administracions públiques, sinó que també ha afectat al tercer sector. Així, tot i que estan apareixent nous actors, l'associacionisme tradicional i el tercer sector estan passant enormes dificultats des del punt de vista de la seva disponibilitat de recursos. Abans de la crisi, coincidint amb l'auge dels mecanismes participatius, la Generalitat de Catalunya va obrir una línia

d'ajudes a les entitats socials i ambientals per facilitar la seva implicació en els espais i processos institucionals de participació ciutadana. Aquests recursos s'han deixat d'oferir i les associacions, que han vist com s'afeblia la seva estructura organitzativa, tornen a tenir dificultats per fer front a les demandes participatives de l'administració. El problema de fons, com ja hem advertit, és que aquests mecanismes són cada cop més qüestionats i això en dificulta la seva funcionalitat.

A banda dels canvis econòmics, socials, polítics i tecnològics que hem comentat anteriorment, doncs, el nou escenari ha provocat canvis molt significatius en les formes d'organització i d'acció de la societat civil: han aparegut nous actors, que s'organitzen i actuen de forma diferent, i estan sorgint noves demandes vinculades a les conseqüències de la crisi.

Nous i vells actors

Diversos autors han caracteritzat la naturalesa, les formes d'organització i els repertoris de les diferents formes d'acció col·lectiva a través de les quals la societat civil s'ha organitzat i ha actuat en les darreres dècades (della Porta, 2013; Tilly & Wood, 2009). Per tal d'entendre les noves formes d'acció col·lectiva que emergeixen en l'actual context de crisi, podem resumir la seva evolució recent a partir de les següents categories, entenent que totes elles són organitzacions socials, és a dir, formes no-institucionals de participació en la societat, en els afers de naturalesa col·lectiva:

- **Associacionisme tradicional:** fa referencia a les formes clàssiques d'organització social, formalment estructurades, tals com els sindicats, les associacions de veïns o les entitats culturals.

- **Tercer sector:** organitzacions no-lucratives, a mig camí entre el sector privat i el sector públic, orientades a la prestació de serveis.

- **Moviments socials:** concepte que sorgeix a finals del segle XIX per referir-se a grups no formals amb una certa estabilitat en el temps que, utilitzant estratègies de mobilització no convencionals, persegueixen el canvi social i tenen voluntat d'incidència sobre el poder polític, fet que els origina un cert risc d'institucionalització. Encaixarien en aquesta definició el moviment obrer o alguns moviments veïnals.

- **Nous moviments socials:** comparteixen amb els moviments socials clàssics la seva forma d'organització assembleària i la utilització d'estratègies de mobilització no convencionals. Es caracteritzen, però, per focalitzar-se en una sola reivindicació a partir de nous valors o identitats de caràcter postmaterial, sobretot a partir dels anys 70 (moviment LGTB, ecologisme, pacifisme, feminisme, moviment okupa, etc.). Acostumen a ser molt auto-referencials i a distanciar-se molt de la política institucional, construint espais d'autonomia al marge de l'Estat.

- **Nous activismes urbans:** fan referència als nous activismes sorgits en l'actual context de canvi. Es caracteritzen per la seva elevada heterogeneïtat en la seva composició política i social, per dotar-se d'estructures organitzatives més dèbils, líquides, i per fer un ús molt intensiu de les noves tecnologies de la informació i la comunicació (TICs). S'identifiquen molt poc i tenen pocs vincles amb les organitzacions polítiques tradicionals, però són altament polititzats. Tenen capacitat per articular xarxes reactives enfront l'administració pública i proactives des de la ciutadania, implementant solucions creatives i socialment innovadores per fer front als nous problemes col·lectius.

Si ens centrem en el context espanyol, a ningú se li escapa que el 15 de maig de 2011 es va produir una gran sacsejada en la forma d'entendre i concebre el nostre sistema polític. Sota el lema "no ens representen", el moviment 15M no només qüestionava la representativitat del sistema polític espanyol i català sinó que posava en situació de crisi la pròpia democràcia. El moviment no només va interpel·lar directament als poders públics i als partits polítics, sinó que també posava en qüestió l'eficàcia, les formes d'organització i les lògiques d'actuació de les velles organitzacions de canvi social, des dels sindicats fins a les associacions de veïns o els moviments socials tradicionals. Tot i que alguns dels nous actors que han sorgit en els darrers anys es gesten en paral·lel al 15M, no hi ha cap dubte que aquest representa un punt d'inflexió per a l'aparició de nous activismes a les viles i les ciutats de tot l'estat.

En la majoria de municipis, tot i que amb diferent intensitat, el nou escenari ha fet emergir nous actors que es caracteritzen per noves maneres de fer i noves formes d'organitzar-se basades en la horitzontalitat: plataformes diverses, les marees, la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca o múltiples grups de ciutadans diversos al voltant d'interessos compartits. Parlem, en general, de noves formes d'agregació molt més disperses, diverses, fragmentades i plurals.

Aquests nous actors conviuen, amb més o menys dificultats, amb les tradicionals associacions veïnals, esportives i culturals molt presents també a la majoria dels municipis de Catalunya. En alguns municipis observem com l'associacionisme tradicional està en retrocés, s'està desarticulant i mostra símptomes de cansament.

En altres casos, però, l'associacionisme tradicional continua molt actiu. En alguns casos, de fet, per fer front a les conseqüències de la crisi s'ha tornat a mobilitzar la societat civil que fou activa durant els anys seixanta. En alguns petits municipis, d'altra banda, no només "continuen participant els de sempre" sinó que no han aparegut els nous actors que abans mencionàvem.

Tot i que la situació més habitual és que l'associacionisme tradicional convisqui amb els nous activismes urbans, identifiquem dues grans tendències en la relació entre aquests dos tipus d'actors: la confrontació o la col·laboració. En alguns casos els nous activismes qüestionen l'associacionisme tradicional, l'acusen de formar part dels sistema i de mantenir una relació clientelar amb les institucions. En altres casos es

busquen estratègies de col·laboració i/o els actors més tradicionals proven de repensar les seves formes de fer adaptant-les als nous temps.

Noves estratègies d'acció col·lectiva

L'aparició d'aquests nous actors ha vingut acompanyada també de noves formes de participació des de la societat civil. Hem fet esment abans de la innovació social, mostrant com davant aquest escenari de canvi la societat està buscant noves solucions. Com que no les està trobant al sector públic, la ciutadania opta per cercar alternatives des de la auto-gestió. Així, estem davant d'una ciutadania més autònoma que no només protesta i demanda sinó que també té capacitat per resoldre els seus propis problemes col·lectivament a partir de pràctiques concretes de col·laboració, cooperació i solidaritat. La innovació social, entesa com una forma de dissidència enfront els poders públics, és un dels trets característics de molts d'aquests nous actors, però no és l'únic.

Molts d'aquests nous actors consideren que els poders públics estan actuant en contra el model de societat que ells defensen i/o estan originant situacions d'injustícia que ells consideren intolerables. Amb aquesta lectura, alguns d'aquests moviments combinen les pràctiques de dissidència amb les pràctiques de resistència, protestant i enfrontant-se als poder públics: les mobilitzacions de les diferents marees ciutadanes davant les polítiques d'austeritat o les accions de la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca per aturar els desnonaments mitjançant protestes o escarnis en serien bons exemples.

Al mateix temps, però, la gran majoria d'aquests nous actors no renuncien a aconseguir una incidència en l'esfera pública a través de les institucions. Continuant amb l'exemple de la Plataforma d'Afectats, veiem com al mateix temps que actua amb lògiques de dissidència (obra social de la PAH) i de resistència (escarnis), el seu objectiu final és aconseguir canviar la legislació hipotecària, motiu pel qual varen promoure una Iniciativa Legislativa Popular al Congrés de Diputats. Molts d'aquests nous actors, doncs, pretenen incidir en les polítiques locals d'habitatge, d'educació, de benestar social o, fins i tot, han provocat situar nous temes en l'agenda política de molts ajuntaments, com pot ser el cas de les polítiques de buits urbans.

D'altra banda, al marge de l'emergència d'aquests nous actors sembla que, si ens referim al conjunt de la ciutadania en general, s'arrosseguen alguns dèficits de cultura participativa que no es varen saber resoldre en el període anterior a la crisi. Diverses veus del món local apunten que molts ciutadans continuen relacionant-se amb l'administració des de la lògica de la queixa individual, que hi ha un dèficit d'educació en la participació o que es continua entenent la participació des de la defensa de l'interès individual i no des de la construcció d'interessos col·lectius.

Sens dubte, Internet ha facilita l'aparició de moltes d'aquests formes d'agregació que, d'altra banda, solen fer un ús força intensiu de les xarxes socials.

Al mateix temps que Internet pot convertir la participació en quelcom més individual, també multiplica les possibilitats de mobilització i d'acció col·lectiva. Internet redueix els costos d'organització i de mobilització i facilita la connexió entre individus amb interessos compartits. Davant d'aquesta nova situació els ajuntaments es troben amb una nova realitat en la que els seus interlocutors ja no són només les organitzacions i les associacions tradicionals, que tenien una persona de referència per relacionar-se amb l'administració local. Ara a aquests actors s'hi sumen, per una banda, els nous moviments socials i els nous activismes urbans, amb una forma organitzativa que fa més complexa la interlocució; i, per altra banda, les xarxes socials, on la ciutadania opina i es mobilitza a una velocitat vertiginosa i amb una capacitat d'impacte molt més gran.

Noves demandes socials

El nou escenari social que dibuixàvem anteriorment, i molt especialment el context de crisi que estem vivint, està originant noves demandes per part de la ciutadania. Algunes d'aquestes demandes es canalitzen a través dels nous actors o de noves formes d'agregació intensives en l'ús d'Internet; d'altres no aconsegueixen fer aquest salt en l'àmbit de la mobilització ciutadana però emergeixen com a noves problemàtiques i noves necessitats socials.

Per una banda destaquen totes aquelles demandes que tenen a veure amb la resolució de necessitats bàsiques i la satisfacció de qüestions estrictament materials. En aquest sentit, observem com moltes unitats de participació dels ajuntaments han abandonat molts dels projectes que impulsaven anteriorment i s'estan dedicant a donar respostes a noves necessitats materials derivades de les conseqüències de la crisi. Resulta evident, per tant, que avui en dia no podem parlar de participació obviant els impactes de la crisi als nostres municipis.

D'altra banda, han crescut amb força totes aquelles reivindicacions que reclamen més democràcia, a través de noves formes de participació i democràcia directa, i més transparència. Sens dubte, el 15M va jugar un paper molt important en l'emergència de totes aquestes noves demandes, situant el debat entre la nova i la vella política com un element central en l'agenda política estatal, nacional i municipal.

Les noves pràctiques d'innovació social

A grans trets, doncs, podem afirmar que les experiències de governança participativa no han aconseguit guanyar-se la confiança de la ciutadania. De fet, al mateix temps que s'anaven impulsant aquest tipus de pràctiques la desconfiança entre la ciutadania i les institucions públiques no parava de créixer. Sense desmerèixer les experiències més o menys exitoses impulsades des de la bona voluntat d'alguns ajuntaments, la realitat és que moltes organitzacions de la societat civil tenen la sensació que aquests instruments no han estat més que un "rentat de cara" de l'administració pública per legitimar les seves polítiques en un context de creixent desafecció.

Tot i que podríem pensar que els instruments de governança participativa podrien ser unes bones eines per fer front a l'actual situació de crisi -on la complexitat creix i, més que mai, cal prioritzar cap a on es focalitza la despesa publica- la realitat és que la gran majoria d'ajuntaments han deixat d'utilitzar mecanismes de participació institucional o han reduït molt significativament la freqüència amb què els utilitzen (figura 2). La creixent desconfiança de la ciutadania vers les institucions que comentàvem anteriorment, d'altra banda, suposa una gran dificultat a l'hora d'impulsar aquest tipus d'instruments.

Al mateix temps que veiem com es redueixen aquest tipus d'iniciatives participatives i com està minvant la capacitat de les administracions públiques per fer front als problemes col·lectius; observem, també, que estan emergint des de la ciutadania, des de la societat civil organitzada, noves formes de resolució dels problemes col·lectius a través de la col·laboració, la solidaritat, el voluntariat, l'auto-organització i l'auto-gestió.

Apareixen en aquest context noves veus que aposten per un model de democràcia més radical, més directa, més real, entenent la participació ciutadana com una pràctica quotidiana a través de la qual transformar les nostres vides i el nostre entorn. Des d'aquesta perspectiva es contraposa "l'interès general" (defensat tradicionalment per les institucions públiques) als interessos col·lectius, argumentant que aquests últims, tot i no ser majoritaris, són també interessos comuns, compartits entre diversos ciutadans que poden col·laborar entre ells pensant amb una lògica col·lectiva i no merament individual. Emergeixen així valors alternatius als dominants en l'època precedent: es comença a parlar de l'interès comú i col·lectiu enlloc de l'interès individual, de col·laborar enlloc de competir, de l'accés als recursos enlloc del simple ús i apropiació dels mateixos...

La idea dels *commons* (recursos comuns) guanya força i es comencen a identificar aquests recursos (el sòl, l'energia, l'aigua...) i a establir comunitats que s'organitzen i que estableixen normes compartides per gestionar-los i protegir-los. Per definir aquestes pràctiques participatives diversos autors estan utilitzant el concepte "innovació social", que la mateixa Comissió Europea defineix com "*noves idees (productes, serveis i models) que satisfan les necessitats socials (amb més eficiència que les seves alternatives) i que, al seu torn, creen noves relacions socials i col·laboratives*". En termes generals, doncs, la innovació social fa referència a processos i pràctiques cooperatives, de base ciutadana, amb un marcat caràcter de servei públic que milloren les anteriors solucions als problemes socials (Murray, Caulier-Grice, & Mulgan, 2010). Es tracta, per tant, de formes de participació que sorgeixen des de la ciutadania amb la voluntat de donar respostes a qüestions de naturalesa col·lectiva: els horts urbans, els bancs d'aliments, les finances ètiques, algunes cooperatives de consum o l'obra social de la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca en serien alguns exemples.

La innovacio social, però, no és un concepte nou i s'ha utilitzat amb enfocs i aproximacions ben diferents. De fet, l'aproximació dominant és la que beu de l'Economia i de les teories de la Gestió Pública (Mulgan, 2006; Shumpeter, 1974). Tanmateix, per al tipus de fenòmens que analitzarem en aquesta recerca té més sentit

l'enfoc que adopten alguns autors des de l'àmbit del Desenvolupament Territorial (MacCallum, Moulaert, Hillier, & Vicari Haddock, 2009), la Ciència Política (Moulaert, MacCallum, Mehmood, & Hamdouch, 2013) o l'Ecologia Social (Westley & Antadze, 2010). Des d'aquesta darrera perspectiva podem entendre la innovació social com *"un procés complex a través del qual s'introdueixen nous productes, processos o programes que cambien profundament les rutines bàsiques, els recursos i els fluxes d'autoritat o les creences del sistema social en el què es produeix la innovació"*. Així mateix, s'entén que les innovacions socials exitoses són les que tenen durabilitat i aconsegueixen tenir un impacte significatiu.

En aquest sentit, Moulaert et al. (Moulaert, Martinelli, Swyngedouw, & Gonzalez, 2005) per tal d'analitzar les practiques socialment innovadores es centren en tres dimensions analítiques:

- El procés: la innovació social ha de produir canvis en les relacions socials i en les relacions de poder.
- El contingut: la innovació social ha de satisfer necessitats humanes (materials o no-materials).
- L'apoderament: la innovació social ha de revertir en un augment de la capacitat socio-política de la ciutadania.

A més, des de'aquests enfocs es considera que la innovació social està vinculada a una posició ètica en defensa de la justícia social i que, per tant, es produeix amb l'objectiu de reduir les dinàmiques d'exclusió social (Moulaert et al., 2013).

Ara bé, només son socialment innovadores les pràctiques sorgides dels nous activismes urbans o podem trobar innovació social en altres entitats socialment creatives? I, totes les pràctiques d'acció col·lectiva dels nous activismes urbans són socialment innovadores o n'hi ha que no? A través dels nostres estudis de cas intentarem aprofundir en aquestes qüestions. D'entrada, però, creiem que podríem definir les noves pràctiques col·lectives que estan sorgint de la ciutadania a partir dels següents trets característics:

- **Participació per mobilització:** aquestes "noves" formes de participació política des de baix es fonamenten en una determinada visió del món, comparteixen preocupacions i objectius i, en conseqüència, busquen tenir una incidència sobre l'esfera pública. Moltes d'aquestes pràctiques de participació política busquen pressionar els poders púbics i incidir en l'agenda política i en les polítiques públiques.
- **Participació-acció:** al mateix temps que la majoria d'aquestes iniciatives són una forma de mobilització amb voluntat d'incidència, moltes tenen una lògica clarament implementativa, buscant resoldre els problemes col·lectius que les administracions públiques no són capaces de solucionar. Es tracta, per tant, de

formes de participació orientades a l'acció, habitualment a través de projectes i pràctiques concretes.

- **Iniciativa ciutadana:** a diferència de les formes de participació institucional, pròpies de la governança participativa, les pràctiques d'innovació social sorgeixen de la iniciativa de la ciutadania, prèviament organitzada o que s'organitza al voltant d'un objectiu compartit. Tot i que algunes d'aquestes pràctiques es desenvolupen al marge o contestant als poders públics, en moltes ocasions busquen (o necessiten) la seva col·laboració.

- **Col·laboració:** aquestes noves formes de participació política fugen de la jerarquia i tenen un caràcter horitzontal i compartit. No obstant això, el factor més característic és que s'estructuren a partir de la col·laboració entre ciutadans que comparteixen preocupacions, visions, objectius... Així, ja no parlem d'actors amb interessos particulars que estableixen entre sí unes relacions més o menys jeràrquiques o horitzontals, sinó d'actors i ciutadans que es relacionen i col·laboren entre si perquè tenen un objectiu comú (la gestió d'un espai buit, la producció d'aliments en horts urbans, la comercialització d'energia verda, la satisfacció de necessitats alimentàries de la població més desafavorida o la lluita contra els desnonaments).

- **Apoderament:** una de les característiques d'aquestes pràctiques d'innovació social és que en ocasions aconsegueixen apoderar a la ciutadania i, en conseqüència, poden promoure canvis en les relacions de poder pre-existents. Això succeeix quan, més enllà d'assumir responsabilitats implementatives, les pràctiques innovadores tenen a veure amb la presa de decisions col·lectives i tenen una incidència significativa en la gestió dels afers col·lectius.

Alguns petits municipis, però, ens adverteixen que la innovació social no es produeix a tot arreu. De fet, tampoc en els municipis més grans les pràctiques d'innovació sorgeixen de la mateixa manera en tots els barris. Així, hi ha determinades condicions, com poden ser els impactes de la crisi en els diferents territoris o l'existència d'un teixit associatiu previ que poden facilitar o dificultar el sorgiment d'aquestes iniciatives.

Un fet que posa de relleu el debat sobre l'abast de la innovació social, evidenciant que sovint són pràctiques *micro*, a petita escala, que no tenen capacitat per garantir un servei per a tota la població, sinó que únicament serveixen a aquells que tenen la capacitat per a organitzar-se i mobilitzar-se.

1.3 La problemàtica dels desnonaments

Durant més d'una dècada, l'Estat Espanyol va experimentar un fort creixement econòmic liderat per sectors com la construcció i el turisme. Anys més tard i després

de l'esclat de la bombolla especulativa immobiliària, s'ha demostrat que el fort creixement desequilibrat ha tingut conseqüències no només econòmiques i polítiques, sinó també ambientals, territorials, socials i culturals.

Per entendre aquest model de creixement pel qual es va apostar, és necessari fer un repàs pel context econòmic i polític de les últimes dècades. El gener de 1986 l'Estat Espanyol va entrar a formar part de la Comunitat Econòmica Europea iniciant així un procés de convergència amb les altres economies europees. En aquell moment ja es va traduir en un escalfament dels mercats immobiliaris i financers degut a l'afluència de capitals europeus. L'entrada a la Unió Econòmica i Monetària l'any 1994 va suposar la definitiva integració de l'Estat Espanyol a la Unió Europa (UE), entrada que va tenir un efecte clarament positiu en l'economia espanyola: el PIB per càpita comparat amb els membres de l'Europa dels 15 va passar a ser del 72,5% al 90% entre el període que va del 1985 al 2004. Aquesta incorporació també va suposar que entre el 1994 i el 2007 la mitjana de creixement anual a l'Estat Espanyol es situés en el 3,5%; la creació de set milions de nous llocs de treball; va créixer i es va mantenir la demanda domèstica i va haver un creixement espectacular del crèdit. La incorporació a la UE, però, va obligar a desmantellar els sectors de la indústria més obsolets i menys competitius, provocant l'especialització immobiliària de l'economia espanyola. Alguns dels elements que expliquen aquest cicle de creixement són (Rodríguez López & López Hernández, 2011):

- l'especialització de l'economia en el sector turístic i immobiliari, sectors reforçats en el primer cicle immobiliari financer que va del 1985 al 1991
- altres elements centrals en el cicle de creixement del 1995 al 2007:
    - la facilitat creditícia a nivell nacional i internacional
    - la forta revalorització patrimonial basada en l'expansió dels actius immobiliaris
    - el paper de les polítiques públiques per aquesta expansió
    - els efectes del consum domèstic de la bombolla immobiliària

Per entendre aquest model de creixement, cal analitzar en profunditat l'expansió d'aquest cicle immobiliari. Entre el 1994 i el 2007 es van construir a l'Estat Espanyol més de 6,5 milions d'habitatges nous (superant els 600.000 anuals els anys 2003, 2005 i 2007, i 800.000 el 2006). Aquest creixement desbocat va portar a una paradoxa: mai s'havien construït tants habitatges nous i mai hi havia hagut tants ciutadans sense poder accedir a un habitatge digne. A més, cal destacar que mentre s'urbanitzaven nous espais, el nombre d'habitatges en mal estat superava el 15% del total. Es va experimentar el cicle inversor més intens de la història de l'Estat Espanyol, tot i que tot aquest esforç inversor es va concentrar en actius immobiliaris, tant residencials com no residencials. Aquesta inversió va propiciar que la taxa d'ocupació

augmentés a un ritme mitjà anual de quasi el 3% i es creessin 8,1 milions nous de llocs de treball, el 20% dels quals eren directament del sector de la construcció i més del 50% en activitats de baixa productivitat i baixa qualificació.

Les principals causes de la bombolla immobiliària són les següents:

- Canalització de l'abundant estalvi, nacional i internacional, cap al sector immobiliari com a inversió i com a especulació (afavorit per incorporació a l'euro i els tipus baixos d'interès)(Romero, 2010).

- Creixement de la demanda d'habitatge: els compradors d'aquests habitatges de nova construcció eren parelles joves (nascuts durant el *babyboom* dels 70), famílies monoparentals (ja que els divorcis s'incrementaren) i persones migrades (García, 2010). L'entrada de molta immigració extracomunitària (l'any 2009 representava el 12% de la població espanyola) va contribuir a l'exhauriment del petit mercat de lloguer, incrementant així la construcció en les àrees on es concentrava la població de la nova onada d'immigració. A part de les persones treballadores immigrants, altres grups d'estrangers amb un perfil molt diferent van contribuir a fer créixer la demanda d'habitatge: pensionistes del nord d'Europa que buscaven un ambient mediterrani com a residència temporal o permanent, altres persones estrangeres que venien a estudiar o a treballar a les grans ciutats, i turistes estacionals concentrats al llarg de la costa mediterrània. Finalment cal destacar el paper dels inversors i especuladors, els quals compraven habitatges nous atrets per la creixent rendibilitat de la inversió. La venda d'aquests actius els proporcionava grans i ràpids beneficis provocant la generació d'un cercle viciós, que a més reduïa l'estoc de lloguer. Més tard, es va demostrar que la solvència no sempre estava acreditada.

- Facilitat per obtenir préstecs hipotecaris a baix interès: l'Estat Espanyol, juntament amb Irlanda i el Regne Unit, va ser un dels països en els que es va dirigir l'excés de liquiditat mundial atret per l'alta rendibilitat de la inversió en l'activitat immobiliària. Així, les entitats financeres (cada cop més sobre dimensionades) van recórrer al finançament internacional en condicions molt avantatjoses. Aquesta conjuntura de baixos tipus d'interès va tenir com a conseqüència que el deute de les llars i les empreses es va disparar fins a multiplicar-se per tres entre el 2000 i el 2007. De la mateixa manera, segons el Banc d'Espanya es va passar d'un superàvit de 9.000 milions d'euros al 2000, a una necessitat de finançament de 23.000 milions d'euros per part de les llars el 2007 (Rodríguez López & López Hernández, 2011).

- Fiscalitat favorable a l'adquisició d'habitatge en propietat: tant els governs conservadors com socialdemòcrates van impulsar un sistema d'incentius fiscals per comprar habitatges, arribant a ser l'Estat espanyol un dels primers pel que fa a habitatges de propietat (representen més del 80% del total). El Decret Boyer 1985 va suposar la liquidació del parc públic d'habitatge, la marginació del lloguer i la subvenció fiscal a la compra, establint una línia d'actuació en matèria d'habitatge que es consolidaria durant els 25 anys següents. Aquestes

mesures polítiques expliquen que el nombre de llars de propietat passessin a ser el 64% el 1971, al 73% el 81, el 78% el 91, el 81% al 2001, i el 87% el 2007, la xifra més àmplia de llarg de la UE i OCDE (Rodríguez López & López Hernández, 2011). Cal afegir la política laxa i generosa en matèria d'energia, consum d'aigua i protecció ambiental, per entendre la facilitat i permissivitat amb la qual es van construir més de 6 milions d'habitatges en 12 anys.

- Una legislació del sòl flexible que va convertir en urbanitzable quasi tot el territori espanyol. Aquesta desregularització total del sòl sumada amb l'escàs desenvolupament o absència de figures legals que obliguessin a les administracions a estrictes mecanismes de control i de rendició de comptes, van permetre una urbanització massiva i dispersa (Romero, 2010).

- La legislació hipotecària i els crèdits al consum amb garantia hipotecària, van incorporar a les entitats de crèdit a la governança del model de creixement. Una altra manera d'afavorir la conversió del patrimoni en renda va consistir en mantenir un alt nivell de transaccions en el mercat immobiliari, de manera que en qualsevol moment es podien realitzar plusvàlues que generava la compravenda d'immobles.

- La creixent necessitat de finançament de les administracions públiques: històricament les administracions locals han tingut pocs recursos econòmics, el desenvolupament urbà i l'extensió de la ciutat va suposar una manera d'incrementar els seus recursos a través de la venda de sòl urbà i la creació de noves taxes d'habitatge. Això va permetre modernitzar molts municipis, tot i que a vegades també va suposar un creixement irracional i disfuncional d'aquests municipis.

Com a resultat, es va produir un creixement del tot desmesurat: només en 6 anys, la superfície urbanitzada a l'estat espanyol es va incrementar un 14,6% respecte a l'any 2000 (Burriel de Orueta, 2008), i l'augment dels preus de l'habitatge va ser del 196,7% en deu anys (1997-2007). A partir del 2007, però, amb l'esclat de la crisi, s'experimenta una caiguda brutal pel que fa a tots els indicadors referits al nombre d'habitatges construïts, compravendes anuals, preus, nombre d'habitatges iniciats i acabats, excedents d'habitatge i inversió.... Es calcula que el nombre d'excedents d'habitatge sense vendre a finals del 2010 era entre 800.000 i 1,2 milions, mentre que al 2011, les caixes superaven els 100.000 milions d'euros en crèdits i actius vinculats a la promoció immobiliària, el 40% dels quals es trobava vinculat al finançament del sòl (Romero, 2010).

Les conseqüències d'aquesta bombolla immobiliària són múltiples, però amb especial impacte territorial i ambiental per una banda i polític i social per l'altre (Romero, 2010):

- Conseqüències econòmiques, territorials i ambientals:

    - La primera i més dramàtica conseqüència és l'espectacular augment de l'atur. Des del 2007 fins a l'actualitat la població ocupada en la

construcció a Catalunya ha patit un descens del 57,9%; cal destacar que el 90% del llocs de treball eren amb contractes temporals, i el 60% eren considerats de baixa qualificació.

- Un gran endeutament de les famílies, les empreses, les entitats financeres i les administracions públiques. Les famílies i empreses tenen grans dificultats per accedir al crèdit, fet que ha provocat la reducció del consum i ha augmentat el risc de morositat.

- Un consum abusiu i desordenat del sòl, fins a límits que no són equiparables a cap altre país de la UE. Ha estat particularment dramàtic en les grans regions urbanes, espais periurbans de les ciutats i espais litorals de vocació turística. Però durant el cicle expansiu, la onada de construcció també va arribar a espais rurals de l'interior i de muntanya, també gràcies a la creixent inversió en infraestructures viàries.

- La intensa urbanització d'espais litorals i territoris rurals, ha desvirtuat el model de ciutat mediterrània que ens és propi. Així, els espais construïts de forma dispersa i desordenada, esdevenen "no-llocs", estandarditzats i perfectament intercanviables.

- Les administracions públiques, principalment les locals, han patit una sobtada reducció d'ingressos. Durant anys, quasi un terç dels ingressos dels municipis provenien d'impostos i llicències vinculades a la urbanització, convenis urbanístics i de la venda directa de patrimoni públic de sòl. En l'actualitat han d'atendre a les despeses creixents generades per un model d'urbanització dispersa que incrementa el cost de la provisió de molts serveis.

- Conseqüències polítiques i socials: cal destacar que la immensa majoria de decisions d'urbanització impulsades a l'Estat Espanyol han estat preses dins la més estricta legalitat i en la major part d'ocasions s'ha tractat de desenvolupaments urbanístics ja previstos en el plans aprovats prèviament. De fet, la paradoxa és que mai abans hi havien hagut tantes llei, normes i plans que regulessin el creixement urbanístic, ni mai havien existit tantes Estratègies, Directrius, Normatives d'ordenació territorial, d'informació pública i de participació ciutadana, que servissin per tan poc.

  - La bombolla especulativa es va desenvolupar en un context de recolzament social. L'explicació rau en la cultura social, política i institucional, que són "intangibles essencials sobre els que únicament es poden construir edificis democràtics amb substrat moral i ciments sòlids basats en la ètica pública i privada. Quan falla la cultura, quan hi ha escassa densitat en la societat civil, quan la democràcia no ha arrelat ni madurat de forma plena, és més fàcil que prosperin episodis de mala política" (Romero, 2010).

- Es van desenvolupar processos de "captura", és a dir, processos clientelars i antidemocràtics que buscaven maximitzar el benefici d'uns quants i que es materialitzaven en grans projectes que modificaven els usos del sòl en centenars de municipis responent a acords privats previs i legitimats legalment *a posteriori* entre promotors i representants polítics locals o regionals; la desaparició o modificació de "protocols" bàsics de l'Estat de dret, essencials per a proporcionar transparència i seguretat jurídica a tots es ciutadans; el finançament irregular partits; entendre el territori com un actiu financer i com un recurs explotable i no com un referent identitari i cultural; els informes favorables d'impacte ambiental que avalaven iniciatives insensates d'urbanització; la insistència en el creixement no en el desenvolupament, en la quantitat i no en la qualitat.

- La corrupció política va augmentar: tràfic d'influències, utilització il·lícita d'informació privilegiada per especular, falta de transparència... es va produir una generalitzada corrupció de la política i de les polítiques, fent que la democràcia i la qualitat democràtica se'n ressentís.

- El deteriorament de la reputació i imatge de l'Estat espanyol: a causa dels Informes del Parlament Europeu sobre urbanisme, Espanya és objecte de seguiment per experts i mitjans de comunicació internacionals

L'estancament total del mercat immobiliari espanyol, va donar lloc a tres grans processos (Rodríguez López & López Hernández, 2011):

a) La caiguda de la demanda: l'efecte pobresa

Tal i com ja s'ha mencionat, l'estancament i posterior caiguda de preus de l'habitatge, ha portat a la major part de població a grans problemes d'endeutament. Les rendes del treball es troben estancades, per execucions hipotecàries o per l'augment de l'atur, el qual augmenta la tensió sobre el pagament del deute i dispara la morositat. Aquesta situació genera un *efecte pobresa* que suposa una forta contracció del consum, ja que s'evidencia que sota l'aparent riquesa financera immobiliària, el que es troba realment és un règim social polaritzat i una situació de precarietat massiva. En aquest punt cal destacar que grups vulnerables com les parelles joves o les persones migrades, compraven pisos tot i el risc que els suposava. Els primers ho feien amb el suport familiar ja que a l'Estat Espanyol, com a la majoria dels estats del sud d'Europa, la família té un paper important en la provisió de benestar i sovint l'habitatge esdevé una preocupació familiar. Aquesta solidaritat familiar és una pràctica cultural que es produeix en totes les classes socials i ha permès, en molts casos, amortir les conseqüències derivades de la crisi. D'altra banda, les persones migrades es veien sovint obligades a compartir residències, patint una segregació no només urbana, sinó també social. Així, tot i que ja es partia d'un mercat de l'habitatge clarament segmentat

amb marcades diferències pel que fa a l'accessibilitat, la conseqüència final i transversal, ha estat l'aparició d'un *efecte pobresa* que ha atrapat a altres sectors de la població.

b) La política de socialització de pèrdues

A la caiguda de la demanda interna, cal sumar la desaparició de la demanda estrangera. El juny de 2009, l'Estat Espanyol va ser el país de la OCDE que més diner públic havia destinat a salvar el sector immobiliari, concretament el 2% del seu PIB (4 vegades més que els Estats Units i 6 més que el Regne Unit). El rescat a bancs i caixes d'estalvi es va presentar com una condició indispensable per poder tornar a activar els mecanismes de formació de la demanda per via financera, abans mateix d'avaluar democràticament possibles alternatives.

c) El tutelatge financer de la despesa i les polítiques públiques:

Com a conseqüència de les fortes intervencions i inversions per la recomposició dels actors capitalistes, en el període 2007-2009 es va donar un creixement exponencial de despeses a tots els nivells de les administracions, produint-se així, un augment del dèficit extremadament ràpid. Com que no es va abordar la problemàtica per la vida de la reforma fiscal, la sortida a aquesta situació deficitària va ser buscar en els mercats de capitals.

Els múltiples mecanismes de financiarització vinculats al mercat immobiliari van intentar mantenir una dinàmica econòmica que estava condemnada a l'estancament tal i com s'ha demostrat més tard. El més rellevant, però, és el poder adquirit pels agents financers que tutelen els comptes públics de l'Estat i que han aguditzat el conflicte redistributiu.

D'altra banda, aquesta voràgine immobiliària que ha tingut conseqüències devastadores en termes econòmics, socials i territorials, ha servit per permetre l'emergència d'actituds i propostes que defensen una nova cultura del territori i de protecció del paisatge. Aquesta nova manera d'entendre el govern del territori (Romero, 2010) s'ha treballat des de sectors de la comunicat acadèmica i professional a través de la producció científica i la divulgació. També cal destacar la creixent atenció mostrada per part dels mitjans de comunicació respecte a totes les qüestions relacionades amb l'especulació urbanística, l'ordenació del territori i els casos de corrupció urbanística; i la rellevància de l'aparició de nous moviments i plataformes ciutadanes de defensa del territori i els recursos naturals que descriuen una transició dels moviments socials tipus "NIMBY"[1] cap a aquells, com les múltiples plataformes "Salvem", que reivindiquen "així no" tal i com recollia Oriol Nel·lo a *Aquí no* (Nel.lo, 2003). *Els conflictes territorials a Catalunya*. Finalment, és destacable la reacció dels poders públics que han iniciat una nova etapa de generació d'iniciatives legislatives més responsable.

[1] "Not In My Back Yard", Moviments "d'aquí no", d'oposició a la construcció d'infraestructures per l'aproximació d'aquestes al seu territori.

Un altre aspecte a destacar en relació a la bombolla immobiliària, i que segons Ron Martin (Martin, 2010) és imprescindible estudiar, és «com les esferes local i global han esdevingut indissolublement entrellaçades en el món de la inversió financera, l'especulació i desinversió». En un món cada cop més desregulat, els mercats financers han esdevingut més volàtils i propensos a entrar en crisis, i aquesta inestabilitat s'ha traduït en un increment de la inestabilitat també a nivell geogràfic. Així doncs, la geografia assumeix un paper rellevant en el debat sobre com reestructurar i re-regular les institucions i els mercats financers tot i que com ha demostrat la crisi iniciada el 2007, hi ha un clar dubte sobre l'habilitat de les lleis nacionals i les autoritats legals per implementar estabilitat en el sistema financer global i protegir els inversors i les famílies.

En definitiva, la recessió econòmica sembla que ha posat fi a unes polítiques expansives que apel·laven al progrés, on prevalia el curt termini i no es parava atenció a la devastació dels paisatges i es construïa de manera massiva i desordenada. Així apareix la oportunitat d'incorporar-se al grups de països que han decidit apostar per una nova cultura del territori, a través del bon govern territorial i la bona governança democràtica (Romero, 2010).

Una de les conseqüències més dramàtiques de la bombolla immobiliària i l'esclat de la crisi, és l'augment espectacular de les execucions hipotecàries -l'execució de la hipoteca es produeix després de diversos mesos d'impagament de la hipoteca- i els desnonaments o desallotjaments forçosos -moment en què s'exigeix el canvi de titularitat d'un habitatge en compliment d'una ordre judicial d'embargament o desnonament- de milers de famílies que no poden fer front a la hipoteca que van contractar en el període de la bombolla immobiliària. Des del 2007 hi ha hagut quasi 550.000 execucions hipotecàries a causa d'una llei hipotecària injusta que deixa en situació de vulnerabilitat a la ciutadania i segons dades del Consell General del Poder Judicial, durant els tres primers mesos de 2014, s'han iniciat 24.226 execucions hipotecàries (3.000 més de les que es van iniciar durant el mateix període de 2013) i 18.492 desnonaments. Catalunya és la Comunitat Autònoma amb més desnonaments, seguida d'Andalusia i la Comunitat Valenciana.

És precisament a Catalunya, concretament a Barcelona, que el febrer de 2009 es va crear la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (PAH). L'associació va néixer com a reacció a la "constatació de que el marc legal actual està dissenyat per garantir que el bancs cobreixen el seus deutes, mentre que deixa desprotegides a les persones hipotecades que per motius com l'atur o la pujada de les quotes no poden fer front a la hipoteca". La PAH es va constituir com a punt de trobada entre persones que tenen dificultats per pagar la hipoteca o que es troben en procés d'execució hipotecària, i persones solidàries amb aquesta problemàtica.

Cal destacar, però, que l'activisme pel dret a l'habitatge feia anys que existia a Barcelona. Als anys 90 la reivindicació d'aquest dret s'articulava des del moviment okupa –molt estès a les ciutats mediterrànies-, i molt identitari que es va anar obrint a mesura que es començaven a plantejar altres centres socials a Europa, més oberts al barri i arrelats al territori, com Can Vies o Can Masdeu a la ciutat de Barcelona. Una

de les causes d'aquest canvi és l'aparició del moviment altermundista que provoca un auge de les mobilitzacions als carrers i acaba amb un replantejament de les lluites als àmbits més locals (Mir Garcia, França, Macias, & Veciana, 2013).

És en aquest moment quan apareixen els anomenats Moviments Socials Urbans (USM, en les seves sigles en anglès), del qual el moviment okupa era un dels màxims exponents ja que era una iniciativa popular que reivindicava l'espai urbà. A països com Grècia, Itàlia i l'Estat Espanyol, el moviment okupa representava un moviment de desobediència civil que reclamava la democratització de l'espai públic utilitzant el sòl i l'habitatge com a valor d'ús i no com a valor de canvi. Les mobilitzacions de Seattle, i després a ciutats Europees com Berlín, Niça o Gènova, van suposar l'esclat del moviment altermundista que també reclamava els espais urbans i "el dret a la ciutat", passant del dret a habitar al dret d'ocupar i utilitzar espais públics (Leontidou, 2010).

En aquest context apareixen experiències com Miles de Viviendas que a partir del seu Taller contra la Violència Immobiliària i Urbanística, i l'Ateneu Candela de Terrassa, farà sorgir el moviment V de Vivienda que denunciava la bombolla immobiliària i el sobreendeutament i la necessitat de regular i controlar el mercat immobiliari. Tot i que durant el 2006 i 2007 es va expandir per altres municipis de l'Estat Espanyol, va acabar amb una gran desmobilització. En el moviment V de Vivienda s'articulava a partir de noves formes d'organització i de funcionament -campanyes que trenquen amb els discursos i l'estètica de l'esquerra tradicional i l'ús de les xarxes socials-, que el 15M recollirà. Les persones activistes que van liderar la creació de la PAH provenien de V de Vivienda i per això remarquen la importància de les experiències prèvies en altres moviments en la configuració de la PAH. El moviment dels indignats va suposar una gran entrada d'activistes a la PAH.

Ja des dels seus inicis, la PAH s'ha organitzat de manera descentralitzada i horitzontal, creixent a partir de crear nous nuclis interconnectats amb diverses ciutats, esdevenint aquesta manera d'organitzar-se un factor clau en l'expansió i consolidació de la PAH arreu del territori. En l'actualitat la PAH és present a diversos municipis de més de 25 províncies de tot l'Estat. L'altre motiu d'èxit de la Plataforma rau en que és una organització que no només ofereix recursos i assessorament per evitar una execució hipotecària i atura desnonaments, sinó que apodera a totes aquelles persones que s'acosten a la recerca d'ajuda explicant-los el funcionament del mercat hipotecari, dotant-los de coneixements útils de com enfrontar-se a la problemàtica i d'eines per negociar amb les entitats financeres, i a més a més, és un espai d'ajuda mútua i de trobada entre persones que pateixen un mateix problema i per tant, un espai de recolzament tan pràctic com emocional.

L'estudi de l'Observatori DESC i la PAH "Emergencia habitacional en el Estado Español. La crisis de las ejecuciones hipotecarias y los desalojos desde una perspectiva de Derechos Humanos" (Valiño, 2013) publicat el desembre del 2013 i elaborat a partir d'una mostra de 11.561 enquestes, quantifica i reafirma la gravetat i la situació d'emergència social en la que viuen milers de persones afectades per la hipoteca:

- El 60% de les persones afectades ha amortitzat menys del 20% de la hipoteca
- Quasi el 40% de les persones afectades va accedir a una hipoteca sense abonar cap quantitat d'entrada
- El valor promig de les hipoteques és entre 100.000 i 200.000€. En les províncies de Madrid i Barcelona, la majoria van contractar hipoteques superiors als 200.000€.
- La majoria de les hipoteques afectades van ser contractades entre els anys 2005 i 2007 i es concentren al BBVA, Bankia, Santander i Caixa Bank
- Un 91% de les persones enquestades han deixat de pagar la hipoteca o tenen dificultats per fer-ho. El 70% és perquè han perdut la feina, i un 32% a causa de l'augment de la quota hipotecària.
- El 27,2% de les persones enquestades havien rebut ordre d'execució hipotecària i un 7,3% havien estat desallotjades.
- Més de la meitat de les persones afectades tenen almenys un menor d'edat al seu càrrec, i el 30% a una persona de la tercera edat
- Dos terceres parts de les enquestades van declarar que només hi havia una persona perceptora d'ingressos a la llar familiar.
- El 25,7% no disposen ni de feina ni de prestació per atur.
- Les persones afectades per la hipoteca pateixen una ansietat constant i intensa
- Tenen greus dificultats per accedir a necessitats bàsiques: dificultats per pagar la roba (70%) i els subministres de la llar (65%)
- El 84% de les persones enquestades va intentar renegociar la hipoteca amb el banc; el 91% qualifica com a negatiu el resultat d'aquestes negociacions.

Tot i que en el moment de la seva creació no es tenien dades sobre la situació de les persones afectades per la hipoteca, el manifest fundacional de la PAH, *Contra el fraude hipotecario, por el derecho a la vivienda,* ja fa una sèrie de denúncies a les que fa front des de llavors:

- La situació dramàtica en la que viuen milers de famílies perquè no poden pagar la hipoteca. La regulació del sistema bancari espanyol fa que no només corrin el risc de perdre la casa i quedar-se el carrer, sinó que a més, mantinguin part del deute ja que els bancs estan taxant els mateixos habitatges a preus inferiors.
- L'administració no dóna solucions a aquesta problemàtica social.

- Es tracte d'un frau hipotecari generalitzat articulat des d'unes clàusules contractuals abusives: van ser els bancs els que van facilitar i atorgar crèdits a persones amb ingressos baixos, van sobrevalorar la taxació dels habitatges, inflant així els preus i augmentant el deute. Altres irregularitats efectuades per les entitats bancàries van ser les comissions abusives; la contractació obligada d'assegurances cares i inútils; interessos variables referenciats a l'euríbor més uns diferencials desorbitats; informació esbiaixada o enganyosa...

La PAH també destaca la responsabilitat de les administracions públiques en la creació d'aquesta situació. La legislació en matèria d'habitatge que històricament s'ha desenvolupat a l'Estat Espanyol ha consistit en promoure i incentivar l'accés a l'habitatge en règim de propietat com a única manera d'accedir a un habitatge estable i segur, marginant altres formes com el lloguer. Destaquen que "la desgravació fiscal a la compra, la inestabilitat i inseguretat dels inquilins davant una llei d'arrendaments urbans que defensa els interessos del propietari, la desregulació del mercat hipotecari que permet hipoteques a 50 anys vista, la inexistència d'un parc públic de lloguer i la falta de control i restricció sobre el crèdit" ha tingut com a conseqüència l'endeutament de milers de famílies que un cop a l'atur, no han pogut pagar les quotes pendents. A més, la reacció de les entitats bancàries ha estat re-negociar en favor de l'entitat o el recurs d'execució hipotecària.

Però a part de denunciar la situació a la que ha portat la bombolla immobiliària, la PAH també ofereix solucions per fer front a la situació actual:

- Parar els desnonaments, tant de famílies hipotecades com de les persones que han avalat a aquestes famílies, fins que es trobi una solució. En el procés de solucionar la situació cal que les persones afectades tinguin accés a la justícia gratuïta per tal que es puguin defensar en els processos d'execució. Però sobretot, és inacceptable que famílies senceres es quedin al carrer (vulnerant el dret humà a un habitatge digne) mentre milers de pisos no estan habitats.

- Regular la dació en pagament: si el banc executa la hipoteca i es queda l'habitatge, el deute queda liquidat (com passa a la majoria de països de la UE).

- Conversió del parc d'habitatge hipotecats de primera residència en un parc públic de lloguer social: l'administració pública ha de forçar a les entitats financeres que els hi venguin els habitatges a preu de règim general per tal que l'antic propietari s'hi pugui quedar (sempre i quan compleixi els requisits establerts).

- Realització d'una auditoria social sobre el funcionament del mercat hipotecari: es necessita investigar-lo per tal d'establir responsabilitats d'entitats empresarials, bancàries i de les institucions públiques.

- Establir els mecanismes, reformes i polítiques necessàries per tal que l'accés a un habitatge digne no sigui un negoci per a uns quants. Cal establir per llei que el pagament de la quota mensual hipotecària (i de lloguer) no pot ser superior al 30% dels ingressos de la persona o unitat familiar, amb un termini màxim de 20 anys.

Un altre element a destacar és la capacitat que ha tingut la PAH de traslladar una problemàtica concreta en l'agenda mediàtica i política, i d'obtenir un ampli recolzament per part de la societat civil. Les enquestes situen que prop del 90% de la població és partidària de la tasca que desenvolupa la PAH i així ho demostra el fet que recollís quasi un milió i mig de firmes (només són necessàries 500.000) per a presentar una Iniciativa Legislativa Popular per legislar les principals reivindicacions del moviment: paralització dels desnonaments d'habitatge habitual en casos de deutors de bona fe; la dació en pagament retroactiva, i la promoció de lloguer social per les persones sense recursos que no puguin fer front al pagament de l'habitatge. Aquesta va ser una de les principals campanyes de la PAH però n'ha anat desenvolupant d'altres des del seu naixement.

La primera campanya, iniciada l'abril de 2009 i batejada amb el nom de "Este banco estafa, engaña y echa a la gente de su casa" va servir per socialitzar un problema que afecta a centenars de milers de persones i que qualifica com un frau hipotecari per enriquir a la banca. La segona campanya impulsada des del novembre de 2010, "Stop Desahucios" que es tractava d'aturar desnonaments a través d'una resistència passiva i pacífica. La campanya per recollir firmes per la ILP impulsada per la Plataforma, li va donar un fort impacte mediàtic i social, i també el recolzament de gran part de la població. El desembre de 2011 impulsen una altra campanya, anomenada irònicament "Obra Social de la PAH", que consisteix en recuperar , és a dir, ocupar, habitatges buits de nova construcció i propietat de bancs rescatats amb diners públics per allotjar a famílies que han estat desnonades. La campanya d'"escraches" per assenyalar els culpables del negoci familiar, va ser la més polèmica. Finalment, des de principis de 2014 estan fent campanya per tal que els municipis aprovin una moció que sancioni les entitats financeres i empreses privades que siguin propietàries d'habitatges permanentment desocupats.

El resultat més visible de la tasca de la PAH i les seves campanyes és que cinc anys després del seu naixement, ha aconseguit aturar més de mil desnonaments (concretament 1.135[2]), ha reallotjat a 1.180 persones i ha negociat milers de dacions de pagament. També ha obtingut el reconeixement del Parlament Europeu ja que li va concedir el guardó "Ciutadà Europeu 2013".

Així doncs, la PAH ha esdevingut un moviment potent, capaç de tenir el recolzament de gran part de la població, aconseguir ressò mediàtic, assenyalar a les entitats bancàries i a les administracions públiques com a culpables i còmplice de la situació

[2] Dades de la web de la PAH a 31 de juliol de 2014.

de milers de famílies i que aquestes reaccionessin, amb més o menys intensitat, front aquestes acusacions. Tal i com recull Lluís Mangot a l'article "*La Plataforma de Afectados por la Hipoteca. De la Crisis a la Estafa. Del Prozac al Empoderamiento*", per entendre aquesta importància i l'impacte de la PAH com a moviment, és útil recórrer a la definició de moviment social que fa Charles Tilly. Hi ha 4 elements que configuren la força d'un moviment:

- El seu Valor (*worthisness*): capacitat per erigir-se com actor digne, amb aliats representatius i l'evidència de denunciar una injustícia,
- La seva Unitat: visible en formes d'eslògans, símbols, uniformes...
- El seu Nombre: capacitat d'ocupar espais públics o la forma massiva de peticions col·lectives,
- El seu Compromís: accions de cert risc (legal, físic) i de l'expressió de la intenció de seguir amb les mobilitzacions tot i les amenaces.

Tots aquest elements són presents en la PAH: la capacitat d'articular un discurs que ha arribat a gran part de la població el qual culpa a les entitats financeres de frau financer i no a les persones que van contractar hipoteques, les aliances que ha anat forjant (jutges que desobeeixen la llei hipotecària, la sentència del Tribunal Europeu d'Estrasburg que defineix la llei hipotecària espanyola com a "abusiva" i "injusta"...), les samarretes verdes amb el símbol de "Stop Desnonaments" o l'eslògan "Sí se puede", la recollida de 1,4 milions de firmes per la ILP, l'ocupació de blocs de pisos buits, la creació de noves assemblees de la PAH, els *escraches*, les contínues mobilitzacions per aturar desnonaments, la pressió a les entitats financeres...

També cal destacar que des de la perspectiva de les Estructures d'Oportunitats Polítiques – una de les més importants en l'estudi dels Moviments Socials i l'Acció Col·lectiva- considera que les mobilitzacions es produeixen quan hi ha un context estructural ("oportunitats polítiques") que afavoreixen l'acció col·lectiva. Segons Magot, hi ha una sèrie de factors que propicien el sorgiment de la PAH: (a) l'efecte de la crisi financera que accentua un clima de mobilitzacions com a conseqüència de les retallades socials, els desnonaments, l'augment de l'atur... fa aparèixer nous col·lectius o moviments (PAH, 15M, *Iaioflautes*) que canalitzen el malestar; (b) deslegitimació clara del partit que governa i de la seva gestió de la crisi; (c) el cicle de protestes que s'experimenta a nivell global i els resultats d'aquestes (Tunísia, Egipte, Islàndia) incrementen la percepció d'èxit possible; i (d) l'aparició de conflictes entre les elits, en aquest cas, entre el poder judicial i el poder polític.

En definitiva, s'han donat les circumstàncies perquè la PAH esdevingués un moviment capaç de denunciar les conseqüències de la bombolla immobiliària i els causants d'aquesta i donar suport a les persones afectades, però també ha esdevingut un moviment capaç d'aglutinar persones i futures activistes amb diverses trajectòries i de tenir el suport d'una gran part de la població. Però el més rellevant, és que la PAH ha

esdevingut un nou actor polític amb capacitat d'influir en les polítiques públiques en matèria d'habitatge de les administracions públiques i un interlocutor reconegut per aquestes, alhora que ha rebut el reconeixement d'institucions europees per la seva tasca i la condemna per part d'aquestes de la política de l'Estat Espanyol en matèria de legislació hipotecària.

1.4 La problemàtica dels buits urbans

Per entendre la situació de la ciutat consolidada, i els buits que hi ha deixat la seva evolució, hem d'abordar primer el caràcter del model urbanístic i el procés d'expansió territorial que hem viscut a l'Estat espanyol en les últimes dècades. Tal i com hem entès les polítiques locals i el rol que han jugat els creixement urbanístics han deixat un mapa d'infraestructures infrautilitzades, solars abandonats, industries obsoletes, desenvolupaments residencials atrofiats o locals buits que, com ruïnes modernes, ara són part del nostre paisatge urbà (Schulz-Dornburg, 2012). El planejament urbà com a eina de creixement de la ciutat no explica només les causes de la crisi en la que ens trobem immersos rere l'esclat de la bombolla immobiliària al nostre país, sinó també els efectes que questa està tenint a les ciutats i la societat. Negri i Hardt (Negri & Hardt, 2009) defenien que "la ciutat és per a molts el que era la fàbrica per a la classe treballadora industrial" ja que el convertir-se la ciutat en recurs de la producció econòmica ha esdevingut també l'espai per a la resistència i la construcció d'alternatives a partir de les capacitats productives de la multitud.

El benestar avui ha passat de ser una reivindicació global per a convertir-se casa vegada més en una demanda personal i comunitària, articulada entorn a la vida quotidiana i als espais de proximitat. Per això la ciutat reclama un urbanisme capaç de retornar-li la seva funció política en un context postindustrial, que superi la condició mercantilista del recursos urbans i acabi amb la sensació d'alienació que s'ha generat al permetre que hagi estat el capitalisme i els fluxos econòmics els que hagin construït l'espai per als ciutadans. La ciutat va ser transformada en una espècie d'agent de negocis que relacionava zones d'oferta i demanda emmarcat en un espai en creixement continu, convertint-se en definitiva, en el que Franquesa (Franquesa, 2007) descrivia com "la lògica espacial de la neoliberalització". Aquesta faceta de la ciutat ha estat present sempre, però en la època mercantil es va desenvolupar de tal manera que va arribar a dominar altres aspectes, sotmetent-la al procés mitjançant el qual el sòl era únicament generador de plusvàlues (Arico & Stanchieri, 2013). El mercat com a mediador de processos privatitzadors i lucratius a partir dels projectes de ciutat, ha configurat un territori orientat a generar zones de major rendibilitat en sectors estratègics que afavoreixen els interessos dels governs locals i el sector privat, en detriment d'altres interessos socials. També les administracions, especialment les locals, han estat corresponsables d'aquesta situació, doncs el recaptament d'impostos procedents de l'activitat immobiliària assegurava el finançament d'altres polítiques municipals. Així la necessitat de finançar-se d'aquesta manera, és com expliquen Lladó i Serracant (2013) en el seu treball Urbanoporosi, "un problema estructural de l'administració pública que amb la recuperació dels ajuntaments democràtics, moltes

competències van ser transferides a l'àmbit municipal sense una contrapartida proporcional als recursos econòmics" una situació, com expliquen que ha portat a la perversió d'alguns instruments urbanístics.

La ciutat actual és doncs una realitat complexa que s'aixeca sobre un espai social format al llarg de la història, i a la que cada generació li ha anat aportant noves etapes de construcció. La de avui, i la d'ara, és una ciutat ja consolidada ubicada en un moment de canvi, de canvi d'era, en el moment *actual*, prenent com a significat el que li dóna Foucault (Foucault, 1999) a l'adjectiu per designar "un procés de transformació, de mutació, un moviment perpetu de formació, que apunta a captar un espai en el que s'agitin determinades forces". Per això, avui s'ha de llegir el context urbà actual en termes de transformació i reprogramació urbana i entendre que els paràmetres i atributs d'anàlisi i diagnosi han de tendir cap a la interpretació i l'acció en la ciutat d'espais i societat.

Davant d'aquesta actualitat trobem dues tendències diferenciades: la institucional, que a partir de les normatives urbanístiques postbombolla agreugen un model de transformació sustentat sobre l'obtenció de plusvàlues del sòl merament especulatives, i la de la societat civil organitzada, de la que neixen noves pràctiques que intervenen a la ciutat consolidada ocupant els espais intersticials que aquesta ha deixat físicament, però també conceptualment entre el planejament tradicional, les inversions especulatives i les possibilitats locals (Martí-Costa, Recio Raja, Pybus Oliveras, Arias Sans, & Suau-Sánchez, 2014). És per això que existeix la necessitat d'adaptar no només les pràctiques urbanístiques i el disseny urbà, sinó també les polítiques locals de proximitat a una realitat en la que els espais buits abandonats o infrautilitzats suposen una oportunitat per a nous usos i noves formes d'organització civil, socials i comunitàries. La mobilització social és una tendència global que cada vegada va incorporant connotacions més urbanes i territorials (Acero Caballero, Aguirre Such, Arevalo Martin, Diaz Rodriguez, & Romero Fernandez de Larrea, 2014).

Per poder abordar la incidència que tenen les pràctiques i iniciatives, que responen a l'urbanisme d'austeritat (Peck, 2012) o l'activisme urbà (Mayer, 2013), com descriuen alguns autors, en el marc dels instruments urbanístics formals hem de conèixer on s'ubiquen, definint el concepte de buit urbà, i com s'organitzen, entenent que el seu potencial transformador dependrà de la seva capacitat de treballar en xarxa i incidir políticament més enllà del seus propis espais (Martí-Costa et al., 2014).

Moltes disciplines s'han aproximat al buit urbà i exposarem algunes per a arribar a configurar una definició de l'espai on s'ubiquen aquestes renovades i innovadores pràctiques socials. Carrieri aborda el concepte de buit urbà des de la seva experiència de la *transurbància* i explica que "els espais buits són una part fonamental del sistema urbà i habiten la ciutat d'una manera nòmada; es desplacen cada cop que el poder intenta imposar un nou ordre. Són realitats crescudes fóra i en contra d'un projecte modern que segueix mostrant-se incapaç de reconèixer els seus valors, i per tant d'acceptar-los". També des de l'arquitectura i mitjançant el concepte de *terrain vague* Ignasi de Solà Morales (Solà-Morales, 1995) definia els buits urbans com "llocs aparentment oblidats on sembla predominar la memòria del passat sobre el present.

Són espais obsolets, en els que només determinats valors residuals es mantenen a pesar de la seva completa desafecció de l'activitat de la ciutat. Són, en definitiva, llocs externs, i estranys, que queden fóra dels circuits, de les estructures productives." Des d'un enfoc més propi de l'antropologia Kociatkiewicz y Kostera (Kociatkiewicz & Kostera, 1999) fan servir l'expressió *empty spaces* per a designar "els llocs als que no se'ls hi adscriu cap sentit. No han d'estar físicament aïllats mitjançant tanques o barreres. No són llocs prohibits, sinó espais inaccessibles donada la seva invisibilitat. (...) El buit que no pot esborrar-se només pot ser ignorat, expulsat dels límits de la realitat percebuda, invisibilitzat i curosament oblidat. Si quelcom és insignificant, és imperceptible". Marc Augé (Augé, 1993) també fa referència al concepte de buit al desenvolupar els no-llocs. Exposa que "els *llocs*, o plens, es defineixen pels usos socials que ens els poden determinar i com un simple aglomerat de construccions sobre el territori. Així doncs, els *buits* com els espais on els usos socials són massa difusos o absents a primera vist com per a considerar-los un lloc." Aricó i Stanchieri (Arico & Stanchieri, 2013) defineixen el buit com a "fet imperceptible a l'experiència, la pràctica u els usos de l'espai per part d'un urbanisme que no ha aconseguit esborrar la seva existència del mapa de la geografia del capital"

El buit és descrit per aquests autors a partir de conceptes relacionats amb la percepció, o l'absència d'aquesta de fet, fent servir paraules com invisibilitat, insignificança o mitjançant adjectius que fan referència al pas del temps, com obsolets o oblidats. Tanmateix, els espais buits urbans, desproveïts de qualsevol activitat concreta d'un moment determinat, no poden parlar d'altra cosa que d'identitat, memòria e història de la ciutat i dels ciutadans, i és per això que són localitzacions significatives per les iniciatives i pràctiques autogestionades que sorgeixen fruit de l'urbanisme d'austeritat i l'activisme urbà. Però també cal destacar que aquestes es concentren habitualment a aquelles àrees que encara poden tenir algun valor des del punt de vista del mercat immobiliari, de manera que juguen també un paper de resistència social i reivindicació en front de la construcció capitalista de la ciutat, que no només ha oblidat aquells espais, sinó la seves capacitats socials.

Formalment, moltes vegades quan fem referència als buits urbans parlem de solars, considerats durant molt de temps errors en la planificació, blancs en les cartografies o desperdicis volumètrics que sobren "després d'estructurar els espais que realment importen" (Bauman, 1999). Però prenent la concepció d'espai infrautilitzat s'ha de destacar també l'existència d'espais buits construïts que no alberguen més l'activitat per a la que les seves construccions van ser edificades, infraestructures, recintes fabrils o inclús equipaments construïts fruit de la febre de la bombolla i buits per causa de inviabilitat econòmica per a desempènyer els programes per als que estaven pensats. Aquests tipus d'espais s'ha incrementat en número per la paralització d'obres i projectes i la seva presència s'ha consolidat en el nostre paisatge urbà. Els canvis d'us dels espais no acostumen a ser immediats, entre dos moments d'activitat diferents l'espai es troba desocupat i a vegades aquesta situació s'eternitza i propicia l'abandonament, que té tendència a ser un procés de no retorn. Cada crisi o canvi en el sistema productiu genera, així, una sèrie de buits a la ciutat, espais desocupats que parlen de la ciutat de la seva situació econòmica i de la seva història.

Però els espais que hem definit com desproveïts d'activitat però que mantenen un cert interès econòmic, *els buits urbans*, estan avui en fase de ser considerats recursos urbans, evitant així que caiguin en l'oblit i es converteixin en invisibles, com els descrivien els autors anteriorment citats. Així els buits urbans que aquí abordem són que aquells que donat el seu potencial ús i la seva vocació de comú urbà (urban common) van més enllà de treballar l'espai i requereixen de l'habilitat de controlar i imaginar la governança d'aquests de manera renovada (Chatterton, 2010). Aquests s'han convertit en objecte de proposta d'arquitectes, urbanistes i altres col·lectius tècnics que donen suport a moviments i necessitats socials que creen innovadores activitats productives capaces d'oferir noves oportunitats. Aquestes pràctiques porten inequívocament a l'apoderament de la ciutadania, doncs citant a Signorelli (Signorelli, 1999) "a la condició urbana el control d'un recurs es torna font de poder".

L'eix central de l'urbanisme tradicional ha estat l'ordenació d'usos per a donar respostes sòlides i duradores en el temps, per tal de garantir sempre l'estabilitat . Tanmateix, en un moment de canvi aquest anhel de permanència necessita flexibilitzar la seva lògica per a ser permeable a projectes i dinàmiques d'expressió social adaptades a la realitat actual i a la urgència per oferir valor a tant recursos ociosos com els espais de les ciutats. El que no vol dir procurar la desregulació, com sí ha fet l'aposta institucional que per a fomentar i facilitar, de nou, l'extensió urbana porta a terme una sèrie modificacions legals que passen per alleugerir els requeriments urbanístics i ambientals. La tendència es fer servir els buits urbans d'una manera molt més intensa, desdibuixant la titularitat i els usos preestablerts, tot evidenciant la complexitat i el creixement d'una societat interconnectada que reclama l'oportunitat d'experimentar l'espai públic de maneres diverses. Aquestes experiències defensen que ens els espais en els que s'ubiquen preval el dret d'ús per sobre del de propietat, entenent allò públic com allò transformat i habitat col·lectivament, i no només en la concepció estatal de la propietat del sòl. I es caracteritzen per treballar el factor del temps no només des de la seva significació temporal sinó configurant-se com espais de desacceleració que, a més de disminuir el pols consumista que batega el capitalisme a les àrees urbanes, col·laboren a retardar el ritme frenètic de la obsolescència (Tonkiss, 2013), en el que es basat gran part del nostre sistema de producció econòmica, així com la lògica de creixement de la ciutat en els últims anys abans de l'esclat de la bombolla.

D'aquests discursos emergents estem recuperant la vocació social i política de l'urbanisme, conformant nous mecanismes de defensa que resultin alhora crítics i propositius. Moltes de les iniciatives que poden canalitzar-se a través de plantejaments d'ús temporal i adaptatiu neixen i són impulsades per col·lectius i xarxes comunitàries que compten amb la capacitat de mobilització, d'activació i dinamització social, a més d'un alt coneixement tècnic. Tot i la concepció generalitzada de pràctiques efímeres podríem constatar que aquestes no es caracteritzen tant per la seva temporalitat com per la seva persistència i ús regular (Novy & Colomb, 2013). Són formes crítiques d'urbanisme que busquen construir els millors espais urbans, tot i que imperfectes, i que de ser estratègies aïllades gestionades per grups territorialitzats, han passat a convertir-se en processos oberts i gestionats en xarxa que permeten llegir que la *ciutat possible* és pot trobar a la ciutat actual. D'aquesta manera entenem que les

intervencions en forma d'horts urbans, espais públic autogestionats, equipaments efímers o actuacions artístiques en els buits urbans esdevenen el camp d'experimentació d'una nova autogestió urbana que ha heretat les pràctiques dels històrics moviments socials (Bellet, 2014). Incorporen estratègies de mediació com un pràctica que garanteix en molts casos la construcció col·lectiva de la ciutat i el territori. Una tasca que en vàries iniciatives és portada a terme per col·lectius professionals joves, de diverses disciplines relacionades amb l'urbanisme o la ciutat i que està fent aparèixer la figura del facilitador, entesa com un equip que se situï entre els diferents agents que operen sobre el territori (Acero Caballero et al., 2014). Aquesta figura permet la llibertat d'acció en front a la institucionalització de les pràctiques, i per tant l'entesa entre els objectius de reivindicació i les relacions de cooperació, alhora que li reclama a les administracions la seva responsabilitat envers a la creació d'espais públics i que no delegui aquesta en les iniciatives socials.

Però com a tota experiència innovadora, també es plantegen dubtes sobre la seva evolució sobre tot sobre el perill de la precarització professional d'aquests col·lectius joves que donen suport a les iniciatives, com el fet de que formin part d'una tendència passatgera que dona resposta temporal i puntual al fet de la crisi i que si s'integren a les agendes de l'austeritat sigui per mantenir actius els espais buits mentre el desenvolupament del capital es troba inactiu, i no esdevinguin de veritat una alternativa (Tonkiss, 2013). Doncs tot i que aquestes noves pràctiques que podem definir a partir d'adjectius com col·laboratives, autogestionades, cocreables, temporals, indeterminades i col·lectives han aconseguit alguns èxits propis i aïllats, encara no han estat capaces de confrontar-se als instruments formals de producció de la ciutat que continuen girant entorn a l'apropiació de les plusvàlues del sòl.

Tot i això, l'emergència de totes aquestes pràctiques posa en evidència que el desig de reformular l'urbanisme s'està fent realitat i cal doncs incorporar a les polítiques públiques nous reptes per la ciutat que vagin més enllà de la lectura física, per atendre a la química i per tant a les seves reaccions, que prioritzin el concepte de necessitat per davant del d'oportunitat i que facilitin la construcció d'un projecte comú de ciutat a partir de l'acció col·lectiva i participada. Doncs per a que els ciutadans puguin fer-se seus els espais que han construït, han de poder practicar en ells la seva autonomia, exercitar la diferència i fer real les possibilitats de solidaritat i igualtat, i per això l'agenda de polítiques urbanes necessita reinventar-se per un temps que no va ser previst en les normatives que regeixen les dinàmiques de l'urbanisme tal i com l'hem conegut (Fernández, 2013).

Avui es reclama un urbanisme que abandoni la seva concepció industrial per apostar per la gestió de possibilitats de l'espai, a partir de la magnitud de les seves interaccions. Que sigui capaç de superar les concepcions tradicionals el dret de la propietat, que ja no semblen adequades, i han ser complementades per la creació d'uns drets de propietat col·lectiva a través de l'organització política dels espais (Harvey, 1977). S'ha de tendir cap una estratègia que prengui el sòl urbà i urbanitzable com un bé comú i con com una mercaderia i que aposti en l'espai per la seva capacitat d'us i no únicament com a valor de canvi.

2. Metodologia

Tenint en compte la novetat tant de la temàtica com del fenomen estudiat en el present projecte i tenint en compte també la limitació de recursos disponibles, aquesta recerca ha tingut un caràcter exploratori, amb l'objectiu de desenvolupar noves teories i noves hipòtesis sobre la transformació de les relacions entre la ciutadania i les estructures de presa de decisions en l'actual context de crisi.

Per fer-ho ens hem basat en un ús rigorós i sistemàtic de la metodologia d'estudi de cas, definida per Yin (Yin, 2003) i justificada a partir dels següents elements:

- Volem realitzar una indagació empírica investigant un fenomen contemporani dins del seu context vital real.
- El fenomen que volem estudiar és de naturalesa complexa i les fronteres entre el fenomen i el context no són evidents.
- Entenem que és necessari que ens basem en l'ús de múltiples fonts d'evidència, amb dades que han de convergir d'una manera triangular.
- Es tracta d'un estudi exploratori que, tot i focalitzar-se en un nou escenari, es beneficiarà del desenvolupament previ de proposicions teòriques que orienten la recol·lecció de dades i la seva anàlisi.

Tal com constata Flyvbjerg, es tracta d'una metodologia sovint criticada en certs àmbits de les Ciències Socials, per cinc motius principals (Flybjerg, 2005): es considera que la metodologia d'estudi de cas concedeix una importància excessiva a elements contextuals, es dubta de la capacitat de realitzar generalitzacions a partir d'estudis de cas particulars, es considera que la seva principal utilitat és la de generar hipòtesi, més que testar-les o construir teoria, es sospita que a través de l'estudi de cas els investigadors busquen confirmar les seves nocions preconcebudes i es considera difícil resumir i desenvolupar proposicions teòriques generals en base a casos d'estudi particulars.

En la línia del que proposa aquest autor, però, considerem que una selecció ben fonamentada dels casos a estudiar, juntament amb una estratègia ben definida de recol·lecció, triangulació i interpretació de dades haurien de permetre fer aportacions analítiques (no estadístiques) vàlides i rellevants en el camp de debat teòric en què s'ubica la nostra proposta d'investigació. L'estudi en profunditat del fenomen en el seu context, per tant, es converteix en una oportunitat per observar la relació complexa entre variables que ens permetran comprendre com i perquè la governança participativa evoluciona de la manera que ho fa en l'actual context de crisi.

Tractant-se d'una recerca exploratòria, proposem treballar sobre dos àmbits de política pública especialment rellevants en relació als impactes de la crisi (*salient policy issues*). La selecció dels àmbits d'estudi l'hem realitzada per la seva significativitat tant en relació als impactes i transformacions que està generant la crisi en aquests camps com per la presència d'experiències de participació de la ciutadania (tant institucionals com no-institucionals).

El primer dels *policy issues* seleccionats és el de l'habitatge. Es tracta d'un dels camps on més s'han evidenciat els impactes de l'actual crisi econòmico-financera i és també un àmbit través del qual es poden relacionar diverses problemàtiques socials que s'han accentuat amb la crisi: dret a l'habitatge, desnonaments, problemàtiques dels barris desafavorits, exclusió social, població immigrada, entre d'altres. És, d'altra banda, un àmbit on hi va haver un Pacte Nacional implicant a diferents agents i on, a nivell local, s'han desenvolupat espais de participació institucional en el marc dels Plans Locals d'Habitatge. Pel que fa a l'acció col·lectiva no-institucional és també un àmbit significatiu on, entre d'altres, hi trobem actors com la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca, múltiples accions de col·laboració ciutadana per aturar els desnonaments i una Iniciativa Legislativa Popular (ILP) per la dació en pagament de l'habitatge, el lloguer social dels pisos buits i contra els desnonaments.

El segon *policy issue* és el dels buits urbans (espais urbans en desús o amb usos obsolets). Es tracta d'una altra realitat, de caràcter molt més físic i territorial però amb importants repercussions socials, molt relacionada amb les conseqüències de la crisi. En aquest àmbit l'interès recauria en les diverses iniciatives ciutadanes per dotar d'ús col·lectiu molts d'aquests espais (horts urbans, activitats socials, usos esportius o recreatius, etc.). Algunes d'aquestes iniciatives s'estan impulsant des de les institucions, altres són el resultat de la col·laboració entre l'administració i entitats de la societat civil organitzada i en altres casos el que trobem són iniciatives de protesta desenvolupades al marge i/o en conflicte amb l'administració.

Moltes de les problemàtiques de la societat actual són de naturalesa complexa. Cada cop hi ha més evidència d'allò que la literatura ha anomenat com a *wicked problems* –problemes complexes i de difícil resolució- (Clarke & Stewart, 1997). Les problemàtiques que ens proposem estudiar, vinculades a l'actual crisi, no només són de naturalesa complexa sinó que tenen una lògica multiescalar en el seu origen i multinivell en la seva solució. És a dir, per comprendre les problemàtiques que ens proposem analitzar cal que tinguem en compte diferents escales analítiques i, al mateix temps, per donar-hi resposta cal actuar des de diferents nivells de govern amb una lògica de *multilevel governance*.

És per això que, tot i que l'anàlisi dut a terme ha estat fonamental a nivell local (és on es fan més palesos i concrets els impactes de la crisi i també és on hi sol haver un major grau d'organització ciutadana), hem volgut contextualitzar el nostre estudi des d'una lògica multinivell, tot revisant la literatura recent sobre els dos àmbits de política publica analitzats i repassant l'evolució recent d'aquestes dues problemàtiques a Catalunya a través de fonts secundàries i entrevistes semi-estructurades en

profunditat a 59 actors clau i experts en la matèria (taula 2). El resultat d'aquesta contextualització l'hem mostrat als apartats 1.4 i 1.5 d'aquest informe.

El gruix de la recerca, com ja hem anticipat, s'ha basat en l'anàlisi de 4 estudis de cas a nivell local. Per a cadascun dels casos seleccionats, doncs, hem analitzat els dos àmbits de política pública (desnonaments i buits urbans).

2.1 Selecció dels estudis de cas

Per tal de dur a terme la selecció vam partir dels següents criteris:

- Tots els casos seleccionats havien de tenir un *background* en participació de caràcter institucional (processos participatius rellevants, òrgans estables de participació, etc.). Enteníem que aquest factor era indispensable perquè és on rau l'interès del nostre estudi.
- Tots els casos seleccionats havien de tenir una dimensió similar per tal de facilitar la comparació. Inicialment ens havíem proposat treballar amb quatre ciutats mitjanes de Catalunya, doncs crèiem que en les grans ciutats catalanes l'anàlisi podia ser extremadament complex i en els municipis petits els casos podien estar mancats de riquesa analítica.
- S'ha buscat diversitat territorial, tot seleccionant municipis de diferents comarques.
- S'ha buscat diversitat social, tot seleccionant municipis amb diferents realitats i problemàtiques socioeconòmiques.
- S'ha buscat diversitat política, tot seleccionant casos amb diferents trajectòries de govern en els darrers anys (2 casos amb continuïtat i 2 casos amb canvi de govern).

A partir d'aquí, s'han explorat a través d'una cerca on-line diferents municipis de Catalunya en els quals es complissin els criteris de selecció establerts en el projecte de recerca i en què, a més a més, els dos àmbits d'estudi (buits urbans i desnonaments) fossin rellevants tant des del punt de vista de les conseqüències de la crisi com des de l'òptica de l'emergència de noves pràctiques d'innovació social.

La recerca exploratòria ens ha fet veure que la ciutat de Barcelona tenia un gran interès per al nostre estudi i, tot i que inicialment l'havíem exclòs del nostre estudi per la seva magnitud i complexitat, finalment hem decidit incorporar-la. Per tal de reduir la complexitat i fer-la comparable als altres estudis de cas hem optat per focalitzar el nostre estudi en un districte barceloní, el districte de Nou Barris. La resta de casos s'han seleccionat tenint en compte la dimensió del municipi, la diversitat territorial,

l'evolució política dels seus ajuntaments, la tradició participativa i l'emergència de pràctiques d'innovació social. Són els següents:

Barcelona (Nou Barris): és un cas interessant per diferents motius. Des del punt de vista del color polític del govern de la ciutat és un municipi en el qual hi ha hagut un canvi de govern durant la crisi. L'arribada de CiU al govern pot haver conduit a noves maneres d'entendre la governança participativa a la ciutat, de fet actualment estan en procés de revisió les Normes de Participació Ciutadana de la ciutat. Al mateix temps, però, les tres dècades de govern del PSC han deixat un important llagat pel que fa a les estructures institucionals de participació, com per exemple el Consell Municipal de Benestar Social o el Consell d'Habitatge. Recentment, d'altra banda, s'ha creat la Taula de Desnonaments, en la qual hi participa la PAH. Tot plegat en una ciutat amb un fort teixit associatiu. Pel que fa als dos àmbits d'estudis, veiem com ha emergit la problemàtica dels buits urbans, a la qual l'ajuntament a respost amb una iniciativa pionera: el Pla Buits. En l'àmbit dels desnonaments Nou Barris destaca per ser un dels districtes on l'impacte de la crisi ha estat més notori i on, a més, la societat civil ha respost de forma més activa, amb iniciatives com 500x20 o Nou Barris Cabrejada.

Lleida: amb 140.000 habitants és la capital de la demarcació territorial de les Terres de Ponent. Es tracta d'una ciutat on històricament hi ha governat el PSC i on hi continua governant. Tot i que no té les estructures participatives que pot tenir Barcelona, sí que té una certa tradició en les polítiques participatives. Un model, però, que actualment està en discussió i que està essent qüestionat des de l'esquerra per actors com ICV o la CUP. A nivell de la societat civil, Lleida destaca per ser una de les ciutats on la PAH ha adquirit més força.

Igualada: és una ciutat de 39.000 habitants de la demarcació territorial de les comarques centrals on actualment hi governa CiU però en què al llarg dels 30 anys de democràcia hi ha hagut força alternança entre CiU i PSC. Ha estat seleccionada per la important presencia de buits urbans a les adoberies del barri del Rec i la forma com s'està abordant des de l'ajuntament amb una lògica d'ús comercial. Al mateix temps, s'han detectat alguns espais buits ocupats recentment per joves, com l'espai dels somnis, i hi tenim constància d'una certa tradició de mecanismes de governança participativa: Pacte social per Igualada, Pla local d'inclusió social, Agenda 21, Pla de Barris, Consell Municipal d'Habitatge...

Sabadell: amb 200.000 habitants és una de les capitals del Vallès Occidental. Històricament ha estat un ajuntament governat per l'esquerra, primer pel PSUC i EUiA, i des del 2003 pel PSC. Actualment està en un procés de redefinició dels seus espais de participació institucional. La seva tradició industrial ha fet que en el context actual hagin emergit una quantitat important de buits urbans. Tot i que l'ajuntament no està donant una resposta directa a la problemàtica, s'han detectat iniciatives interessants des de la societat civil, com el projecte Urbanoporosi o els horts urbans de Gràcia i la Nova Creu Alta. També destaca per a forta presència de la PAH.

En la següent taula (taula 1) es mostren les dades generals dels 4 casos seleccionats:

Taula 1: Estudis de cas

	Comarca	Població	Taxa d'atur registrat (2013)	Població estrangera (2013)	Alcaldia 2007-2011	Alcaldia 2011-2015
Nou Barris	Barcelonès	165.000	19,7%	16,6%	PSC	CiU
Lleida	Segrià	139.809	8,48%	21,09%	PSC	PSC
Igualada	Anoia	38.978	9,96%	12,11%	PSC	CiU
Sabadell	Vallès Occ.	207.649	9,96%	11,6%	PSC	PSC
Catalunya	-	7.553.650	8,52%	14,45%	-	-

Font: elaboració pròpia a partir de dades de l'IDESCAT i del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona.

2.2 Tècniques d'investigació per als estudis de cas

Per dur a terme els estudis de cas s'han utilitzat les següents tècniques d'investigació qualitativa a cadascun dels casos seleccionats:

- **Anàlisi documental:** a cada municipi s'ha realitzat una revisió, buidatge i sistematització d'informació de diverses fonts secundàries relacionades amb els àmbits temàtics estudiats (pagines web institucionals i d'organitzacions socials, premsa local i nacional, documents de política publica, etc.)

- **Entrevistes semi-estructurades en profunditat:** s'han dut a terme un mínim de 9 entrevistes a cada estudi de cas, ampliant el numero d'entrevistes en cada cas en funció de la seva especificitat i de la necessitat de matisar elements del cas per conèixer-lo en amb la profunditat necessària i reflectir-hi les diferents visions. En cada cas s'ha entrevistat, com a mínim i per a cada *policy issue* a: a) un responsable polític i/o tècnic de l'administració local, b) un actor social involucrat en alguna pràctica de participació no-institucional i c) un ciutadà/na actiu en algunes de les estructures de governança participativa a nivell municipal (consells consultius, processos de participació, etc.). En alguns casos, especialment per als perfils b) i c), s'han realitzat entrevistes grupals, amb un màxim de 3 persones per entrevista. D'aquesta manera es dóna veu a més persones d'un mateix perfil i es recull també la diversitat de posicions, que sovint existeix fins i tot a l'interior d'un mateix actor social. A la taula 2 es detalla el llistat de persones entrevistades.

- **Observació directa:** durant el període de realització del treball de camp han tingut lloc algunes accions relacionades amb el nostre estudi en els àmbits temàtics seleccionats (assemblees, sessions de consells consultius, tallers participatius, etc.). Sempre que ha estat possible s'han realitzat observacions directes d'aquests esdeveniments.

Taula 2: Entrevistes semi-estructurades en profunditat

Nom	Perfil	Organització	Càrrec
Nou Barris			
Irma Rognoni	P	Ajuntament de Barcelona	Regidora de Districte
Ricard Gomà	P	Ajuntament de Barcelona	Regidor d'ICV-EUiA
Carles Agustí	P	Ajuntament de Barcelona	Comissionat de Participació Ciutadana i associacionisme
Salva Torres	S	500x20 / Transforma Porta / AAVV Porta	President AVV Porta
Enrique Cano	S	Ajuntament de Barcelona	Director Territorial de Serveis Socials
Filberto Bravo	S	AV Ciutat Meridiana	President
Carme Trilla	S	Càritas	Servei de Mediació en Habitatge
Ernest Marco	S	Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (Barcelona)	Membre fundacional
Laia Torras	T	Ajuntament de Barcelona	Tècnica de participació de l'Àrea d'Hàbitat Urbà
Emi Pallàs	T	Ajuntament de Barcelona	Cap del Departament de Participació Social
Eva Jou	T	Ajuntament de Barcelona	Directora de l'Oficina d'Habitatge
Antoni Sorolla	T	Ajuntament de Barcelona	Gerent Adjunt d´Habitatge
Igualada			
Jordi Pont	P	Ajuntament d'Igualada	Regidor d'Habitatge i Urbanisme
Imma Soteras	P	Ajuntament d'Igualada	Regidora de Promoció de la Ciutat
Alfons Recio	S	Amics del Rec	Membre
Carles Duran	S	Espai pels Somnis	Membre
Jordi Carner	S	La Bastida	Membre
Mireia Ruiz	S	Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (Anoia)	Activista
Cristina Domènech	S	Rec Stores	Membre
Fina Vilarrubias	T	Ajuntament d'Igualada	Tècnica de Llei de Barris
Maria Vidal	T	Ajuntament d'Igualada	Tècnica de Joventut
Lleida			
Josep Maria Llop	E	Universitat de Lleida	Càtedra UNESCO de ciutats intermedies
Carme Bellet	E	Universitat de Lleida	Professora de Geografia
Xavier Pelegrí	E	Universitat de Lleida	Professor de Treball Social
Joan Ganau	E	Universitat de Lleida	Professor de Pedagogia
Dolors Arderiu	P	Ajuntament de Lleida	Regidora de Participació Ciutadana
Joan Anton Zavallos	P	Ajuntament de Lleida	Cap de l'Oposició (CiU)
Mariona Lladonosa	P	CUP	Militant
Joana Soto	P	CUP	Militant
Josep Maria Forné	P	Generalitat de Catalunya	Delegat de Benestar i Família a Lleida
Gerard Sala	S	Assemblea d'Indignats de Cappont	Activista

Nom	Perfil	Organització	Càrrec
Joan Ramon Saura	S	Banc d'Aliments	President
Oriol Berenguer	S	Banc d'Aliments	Director
Natàlia Mendez	S	Fundació Arrels Sant Ignasi	Gerent
Oscar Sisteré	S	Coord. d'ONG Allioli Lleida	Activista
Eduard Baches	S	Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (Lleida)	Ex-portaveu
Helena Guiu	S	Projecte Solars Vius	Arquitecta i impulsora del projecte
Carles Sanmartin	S	Xarxa d'Entitats Cristianes	Coordinador
Josep Pons	T	Ajuntament de Lleida	Director de Participació Ciutadana
Lourdes Zanuy	T	Ajuntament de Lleida	Cap de Gestió i Acció Social, Reg. de Benestar Social
Marta Feixa	T	Ajuntament de Lleida	Cap de Programes Sectorials, Reg. de Benestar Social
Alba Pirla	T	Ajuntament de Lleida	Tècnica del Pla d'Inclusió
Antoni Reinoso	T	Generalitat de Catalunya	Tècnic de la Delegació de Benestar i Família a Lleida
Sabadell			
Marta Farrés	P	Ajuntament de Sabadell	Tinent d'Alcalde de l'Àrea de Serveis a les Persones
Carles Rossintol	P	Ajuntament de Sabadell	Portaveu de CiU
Josep Ayuso	P	Ajuntament de Sabadell	Tinent d'Alcalde de l'Àrea d'Urbanisme, Habitatge i EP
Maties Serracant	P	Ajuntament de Sabadell	Regidor de l'Entesa per Sabadell
Virginia Domínguez	P	Ajuntament de Sabadell	Regidor de l'Entesa per Sabadell
Jose Luís, Montse i Oriol	S	Coordinadora Juvenil Llamps i Trons	Membres
Manuel Navas	S	Federació d'Associacions de Veïns de Sabadell	President
Albert Jiménez	S	Plataforma d'Afectats per la Hipoteca i la Crisi	Activista
Berta Tiana	S	Urbanoporosia	Membre
Bernat Lladó	S	Urbanoporosis	Membre
Lara Fort	T	Ajuntament de Sabadell	Cap del Servei d'Habiatge
Rosa Martínez	T	Ajuntament de Sabadell	Cap d'Urbanisme
Josep Serrano	T	Ajuntament de Sabadell	Cap del Servei de Sostenibilitat i Gestió d'Ecosistemes
Rafael González	T	Ajuntament de Sabadell	Cap del Programa de Participació i Relacions Ciutadanes
Altres entrevistes			
Jordi Gusi	S	Federació d'Entitats Catalanes d'Acció Social	Gerent
Ada Colau	S	Plataforma d'Afectats per la Hipoteca	Portaveu

Font: elaboració pròpia T = tècnic/a - P = polític/a - S = Societat civil - E = expert/a

3. Resultats

3.1 Lleida

Lleida, situada l'extrem occidental de Catalunya, compta amb prop de 140.000 habitants, assentats en un terme municipal força extens (212 km^2) i esquitxat d'assentaments dispersos, horta i terres de cultiu. Tractant-se de l'únic centre urbà important en el trajecte que va de Barcelona a Saragossa, així com accés privilegiat a la muntanya pirinenca, Lleida juga un paper important com a centre regional per a les comunicacions, el comerç i els serveis. A més, el fet de ser capital de província i, com a tal, cap de districte en eleccions estatals i autonòmiques, assegura a Lleida un contingent considerable de funcionaris públics i un cert tracte preferencial per part de les administracions d'àmbit superior, en forma d'inversions en equipaments i infraestructures. Actualment Lleida gaudeix de gairebé tots els atributs d'una capital moderna, incloent una universitat (amb 2 campus), un aeroport, connexió de tren d'alta velocitat, noves carreteres i camins, museus, centre d'art, teatre, palau de congressos, etc.

Econòmicament, Lleida viu bàsicament en la prestació de serveis públics i privats, inclòs el comerç a l'engròs i al detall[3], juntament amb un sector industrial relativament petit. La ciutat ha estat capaç de captar una proporció creixent de les rendes d'un hinterland agrícola altament competitiu, a costa dels centres urbans menors, aconseguint així un nivell relativament alt de renda per càpita[4]. La tendència econòmica ascendent observada en els últims 30 anys també s'ha reflectit en l'augment de les xifres de població. Gairebé estancada a l'entorn de 110.000 habitants durant dues dècades (1981-2000), des del tombant de segle Lleida ha guanyat gairebé 30.000 nous residents[5]. En termes nets, aquest increment s'explica fins a un 80% a causa de l'arribada de la immigració estrangera (La Caixa, 2013), que el 2011 constituïa ja el 22% de la població total. Amb aquesta evolució demogràfica implica salt d'escala, tant en termes quantitatius com, sobretot, qualitatius, ja que la ciutat ha esdevingut molt més diversa.

Encara confortades pel relatiu èxit de les últimes tres dècades, certes elits locals mantenen una imatge de Lleida com a espai relativament arrecerat de la crisi actual. De fet, el sector agro-industrial ha estat fins ara un dels menys afectats per la caiguda de les vendes i la pèrdua de mercats, i les retallades en el sector públic –essencial per a Lleida- han arribat més tard i no han tingut un impacte tan fort sobre l'ocupació com

[3] Els serveis suposen el 80.4 % del PIB (comerç 14%, hoteleria 8%, transport i administració pública 20%) (Ros, 2012:2). L'àrea comercial de Lleida engloba més més de 500.000 persones (La Caixa, 2013:23).

[4] L'any 2006 Lleida es va col·locar entre les 12 ciutats espanyoles amb un índex econòmic de 10 sobre 10, distinció només compartida per altres tres ciutats catalanes: Barcelona, Girona i Sant Cugat.

[5] Lleida va tenir una taxa de creixement de la població del 11,2% en el període 2001-2006 i del 9,8% en el període 2007-2012, la taxa més alta entre les 50 capitals de província espanyoles (La Caixa, 2013:7).

les del sector privat. No obstant això, és un fet que gairebé cap altra ciutat catalana ha patit un deteriorament tan ràpid i acusat del seu mercat laboral. Partint de nivells d'ocupació tradicionalment elevats, si bé sempre i no precaris en el sector privat, les xifres d'atur es van triplicar amb escreix (de 5,4% a 16,7%) entre 2007 i 2012 (El Perfil de la Ciutat). La desocupació i la pobresa resultants afecten de manera desproporcionada determinats perfils socials (treballadors no qualificats i temporals, estrangers), reflectint alhora patrons ben establerts de segregació urbana (Bellet & Vilagrasa, 2001). Amb tot, a mesura que ha anat passant el temps la crisi també ha anat impactant sobre les classes mitjanes, cosa que n'ha augmentat la visibilitat i les repercussions polítiques.

3.1.1 Governança participativa i acció col·lectiva a Lleida

Autogovern democràtic a Lleida 1979-2011: el sorgiment d'un règim urbà?

Igual que en moltes altres ciutats espanyoles, a Lleida la recuperació de la democràcia local l'any 1979 va marcar un punt d'inflexió en la política i les polítiques locals. No només es va renovar el marc jurídic de l'administració local, sinó també el seu personal polític i bona part del tècnic. Una generació de quadres joves i ambiciosos, dotats de visió i voluntat de transformar la ciutat, va prendre el poder. Per enfrontar-se a un depriment llegat institucional i a l'enorme crisi econòmica del moment (segon xoc del petrolífer), van disposar d'alts nivells de legitimitat i de consens polític i social. D'altra banda, l'agenda d'allò que calia fer des de l'Ajuntament era molt clara i, atesos els antecedents de les inoperants corporacions municipals franquistes, el llindar de l'èxit es situava a un nivell bastant baix (Valles, 1999).

La trajectòria política que ha seguit Lleida en els darrers trenta anys podria ser valorada com de consolidació progressiva d'un *Urban Regime*. En ciència política aquest terme no té, necessàriament, una càrrega normativa. Fa referència a estructures –no necessàriament formals però sí efectives- que serveixen per mobilitzar i alinear permanentment una constel·lació d'actors locals a l'entorn d'una determinada estratègia de desenvolupament (Ward et al., 2011); en el cas de Lleida, una estratègia basada en la modernització, el creixement i la recuperació de l'autoestima de la ciutat. Altres elements característics d'un règim urbà (Dowding, 2001) i que Lleida comparteix són, per començar, l'estabilitat de l'estratègia, ja que ha estat en vigor durant més de tres dècades i ha sobreviscut a una successió de l'alcaldia; després, que l'estratègia s'hagi sostingut, com es mostrarà més endavant, per una coalició d'interessos locals d'àmplia base, atreta per les perspectives d'una distribució creixent de béns materials (llocs de treball, contractes, transferències, serveis públics, serveis) i simbòlics (prestigi); en tercer lloc, la gran capacitat de mobilitzar recursos externs per a la implementació de l'estratègia, tant privats com, sobretot, públics; finalment, l'actuació de dos líders polítics, els alcaldes, que amb dedicació i dots de lideratge han estat capaços de muntar i mantenir la coalició, malgrat les possibles diferències -ideològiques i d'altres tipus- entre els actors.

PRINCIPALS ACTORS DE LA GOVERNANÇA LOCAL

Els partits polítics. Tot i que des de la restauració de la democràcia el 1977, el vot dels lleidatans ha estat més inclinat cap a la dreta que la mitjana de Catalunya, el Partit dels Socialistes de Catalunya (PSC), ha guanyat totes les eleccions municipals i ha controlat de manera gairebé contínua de la majoria del Ple de l'Ajuntament. En el moment de la transició a la democràcia local va ser capaç d'oferir un programa creïble de transformació urbana i social, sostingut per una aliança entre les noves classes mitjanes i les classes treballadores. Només en certs moments el PSC ha requerit el suport d'altres forces per formar govern. El principal partit de l'oposició ha estat, des de 1983, Convergència i Unió. No obstant això, des de 1991 aquesta coalició sembla haver abandonat gradualment la lluita política per assolir el govern municipal. El fet és que ha promogut regularment candidats amb un perfil polític baix, mentre que les seves figures més destacades eren preservades per ocupar càrrecs a Barcelona o Madrid.

Taula 3: Resultats de les eleccions municipals a Lleida (nombre de regidors electes).

Any	PSC	CiU	PP (i altres centre-dreta)	ERC	ICV
1979	9	3	8 (CC-UCD)	2	5 (PSUC)
1983	17	5	5 (AP)	-	-
1987	12	11	4 (2AP+2GF)	-	-
1991	17	8	2	-	-
1995	13	7	5	1	1
1999	14	6	4	2	1
2003	10	7	4	3	3
2007	15	6	3	2	1
2011	15	6	6	-	-

Font: Elaboració pròpia

L'alcalde. Si alguna cosa ha caracteritzat la política local de Lleida des de 1979 ha estat el seu fort personalisme. Amb el suport d'un disseny institucional favorable, a Espanya els alcaldes han esdevingut peces clau de la política local (Sweeting, 2009, 2012). A més d'aplegar dos rols formals molt significatius -President del Ple i Cap de l'administració municipal (Bäck, Heinelt, & Magnier, 2006), l'alcalde esdevé habitualment una figura de gran pes simbòlic, present en tots els esdeveniments públics rellevants i focus principal dels mitjans de comunicació locals. D'una figura com aquesta s'espera que representi i defensi els interessos de la comunitat local més enllà de les seves fronteres, sobretot enfront els governs de nivell superior. Cosa que és fonamental en un model de govern local com l'espanyol, caracteritzat per una àmplia gamma de competències potencials i un finançament estructuralment insuficient (Steyvers et al., 2008).

En tres dècades i mitja Lleida pràcticament només ha conegut dos alcaldes (Antoni Siurana 1979-2003; Àngel Ros des de 2004)[6], que han sabut adaptar-se a un panorama polític aparentment hostil i establir-se com a líders sòlids, a voltes gairebé indiscutibles, de la ciutat. Per aconseguir-ho, sovint han adoptat prioritats polítiques i discursos que transcendien les línies ideològiques i de partit establertes, i també han fet un treball constant de *lobby* en els nivells superiors de l'administració, especialment a través del *cúmul de mandats*[7]. En ambdós casos la línia principal del discurs ha estat la reivindicació i celebració de Lleida com a capital, no només de la seva província, sinó de tota la Catalunya interior i no metropolitana. De fet, ambdós han exercit de portaveus no oficials de les visions i interessos de tota la província de Lleida, incloent demandes de discriminació positiva per raons d'equilibri territorial[8]; una estratègia que, paradoxalment, en tenir èxit ha contribuït a la consolidació de Lleida com a àrea metropolitana en si mateixa. Pel que fa a la política econòmica, ambdós alcaldes han mostrat sempre un gran entusiasme pel creixement, juntament amb un delit especial per tot allò que fossin noves infraestructures -en particular de transport i de coneixement- considerades necessàries per fer de Lleida com un lloc modern i atractiu per viure i treballar. Tanmateix hi ha hagut, també, un fort compromís amb els serveis públics, reflex d'un plantejament ambiciós en matèria de polítiques socials i culturals; no exempt, però, de paraules i gestos que podrien plaure el votant sociològicament conservador, com ara la insistència en una concepció restrictiva de la cohesió social[9].

Quan el 2004 Ros reemplaça Siurana[10], a més d'assumir el llegat i el capital polític del seu predecessor, va utilitzar els seus diversos actius personals[11] per afegir al seu govern una empremta més tecnocràtica, visible en l'elevat nombre de professionals del sector privat que ha inclòs en els seus governs, i que es consideren a si mateixos *"no del PSC, sinó del Ros"* (Regidora de Participació). L'alcalde Ros sembla omnipresent en els actes públics i en els mitjans de comunicació, tant analògics com digitals. És també un productor molt actiu de discurs, en forma escrita i oral, sobre totes les

---

[6] Després de les eleccions de 1987 una coalició de partits de dreta va escollir Manel Oronich (CiU) com a alcalde, però dos anys més tard el bloc governant es va dividir i Siurana va aconseguir recuperar el missatge a través d'una moció de censura.

[7] Expressió francesa que fa referencia al fet que els alcaldes poden sumar al seu càrrec altres responsabilitats d'àmbit regional o nacional. Tant Siurana com Ros han compaginat repetidament l'alcaldia amb el càrrec diputat al Parlament de Catalunya, entre d'altres.

[8] Ros, A. (2012): "Impuls al Desenvolupament Econòmic"; Discurs anual de l'alcalde, organitzat per la delegació lleidatana de l'Associació de Periodistes de Catalunya. La transcripció o resum dels discursos anuals 2004-2014 es pot trobar a http://www.paeria.cat/conferenciaalcalde/ #. U2jNMIF_t6w.

[9] Un exemple d'això és el tractament de la diversitat religiosa: D'una banda hi ha l'esforç per fomentar el reconeixement mutu i el diàleg entre les religions; de l'altra, declaracions i accions contra una comunitat musulmana en creixement, com la prohibició dels vels islàmics integrals o el tancament d'una mesquita (veure: http://sociedad.elpais.com/sociedad/2010/07/26/actualidad/1280095208_850215.html).

[10] Economista de formació i figura nacional i internacional en el moviment municipalista (va presidir la Conferència d'Autoritats Locals i Regionals d'Europa entre 1985 i 1987), Siurana va acabar la seva carrera política com a Conseller d'Agricultura en el Govern de la Generalitat de Catalunya.

[11] Entre aquests podem comptar el fet de ser fundador i president de l'associació de veïns del seu barri, catòlic practicant i doctor en ciències de la computació, amb una notable carrera professional en els sectors públic i privat.

qüestions possibles relatives a Lleida, però sempre tornant a les mateixes idees clau. Al llarg dels anys, la intensa personalització de la política lleidatana ha comportat una certa polarització entorn de la figura de l'alcalde, entre l'hagiografia i la crítica visceral.

La intel·lectualitat urbana. Tot i ser una petita ciutat de província, Lleida compta amb diverses institucions que, a més de ser actors rellevants com a tals, són importants pel fet de donar feina a un personal altament qualificat. Parlem concretament del personal polític, directiu i tècnic de les diferents administracions, o d'altres entitats públiques i parapúbliques amb seu o delegacions importants de la ciutat, el personal acadèmic de la Universitat de Lleida, el personal de les indústries intensives en coneixement emergents i els mitjans de comunicació locals i nacionals. Una part considerable d'aquestes persones constitueixen una mena d'elit intel·lectual local altament reconeguda per la seva expertesa i capaç d'exercir una forta influència en l'opinió pública. En aquest sentit, els subsectors de l'elit intel·lectual semblen estar molt connectats entre si i compartir determinats pressupòsits sobre la política de la ciutat. La circulació professional de membres d'aquesta elit intel·lectual, a través de les organitzacions i fins i tot de subsectors, és freqüent.

Organitzacions de la Societat Civil. Hi ha diferents visions sobre la fortalesa de associacionisme a Lleida. Juntament amb opinions molt positives disposem d'un estudi recent en què, si bé es reconeix l'existència de 662 associacions registrades (Molina Luque & Mayoral Arqué, 2012), s'assenyala que el 61,7% de la població lleidatana no forma part de cap d'elles (Molina Luque & Mayoral Arqué, 2012). Dins del règim urbà, en principi totes les entitats que emanen de l'anomenada societat civil són benvingudes, però el grau d'influència sobre la política local està repartit de forma desigual. De fet, només hi tenen accés certs tipus d'entitats.

L'empresariat local. Alguns sectors econòmics locals estan molt ben organitzats al voltant d'associacions empresarials, o bé, com en el sector primari, en entitats cooperatives. Sens dubte la integració ha facilitat que les empreses privades poguessin participar en iniciatives públiques, com ara els processos de planificació estratègica. Els empresaris han seguit un enfocament pragmàtic, i no han dubtat a donar suport públicament alcaldes socialistes quan han considerat que els seus interessos estaven sent degudament atesos. Especial menció s'ha de fer del grapat de grans empreses, proveïdors d'obres i serveis públics, que tendeixen a ser els beneficiaris dels contractes municipals.

Els sindicats. En una ciutat industrialment feble, els sindicats tenen els seus bastions a les institucions públiques. Els dos sindicats més importants (CCOO i UGT) s'han incorporat plenament al sistema de governança local a través de l'anomenat Pacte Social per a la Ciutadania, signat amb l'Ajuntament de Lleida per primera vegada l'any 1993. Aquest pacte, que s'ha renovat en cinc ocasions i ara és vigent fins al 2015, es basa en el concepte de salari diferit: l'Ajuntament assumeix diversos compromisos sobre polítiques i serveis públics per complementar els salaris pagats en el sector privat. D'altra banda, als sindicats se'ls garanteix el dret a participar en la definició de les polítiques socioeconòmiques, així com suport econòmic municipal.

Les associacions de veïns. Es diu de Lleida que, en absència d'una esfera pública urbana, durant molts anys *"s'ha construït i ha madurat políticament a través dels seus barris"* (expert). De fet, aquestes entitats han fornit Lleida de personal polític i han estat també l'escenari de lluites entre els partits polítics per al seu control, fet que els va acabar portant un cert descrèdit. Avui en dia prop de 40 associacions de veïns cobreixen tot el territori urbà, proporcionant certa articulació social i en alguns casos acollint tota la vida associativa d'un barri. Encara que segueixen sent socis privilegiats de l'administració local, la majoria de les associacions estan patint un lent però aparentment inevitable declivi, provocat per la manca de renovació generacional i la incapacitat d'adaptar-se als canvis socials.

Les entitats del tercer sector. Les organitzacions no governamentals dedicades a l'assistència social són nombrosos i algunes d'elles aparentment molt fortes en membres, en activitat i en prestigi social. En conjunt proveeixen bona part de l'atenció social a Lleida. La majoria pertanyen a l'Església Catòlica, que és també un actor important en sí mateix[12].

LA PARTICIPACIÓ CIUTADANA EN EL RÈGIM URBÀ

El règim urbà impulsat des de l'Ajuntament ha basat la seva legitimitat en una provisió satisfactòria d'*outputs* ("productes", en forma de béns i serveis) per part de l'administració municipal, ja sigui de forma directa o indirecta. L'altra dimensió, la dels inputs ("entrades", concebudes com vies per a la recepció de queixes, suggeriments, propostes...) no ha tingut el mateix nivell de rellevància. Així, malgrat que, segons sembla, "Lleida fou una de les primeres ciutats que es dotà d'un 'Reglament de Participació Ciutadana'"[13], no existeix la percepció que la participació ciutadana hagi estat un element important en l'estratègia política del govern municipal; excepte en determinades circumstàncies.

Mirat en perspectiva podem distingir dos enfocaments o models diferents de la participació ciutadana desplegats a Lleida fins a l'esclat de la crisi. El primer, que anomenem "tradicional", és una de les parts constitutives del règim urbà, mentre que el segon enfocament, basat en la formalització de la participació, és molt més recent i obeeix a una constel·lació política concreta a nivell local i nacional. Tot i que es creen i desenvolupen en moments diferents, no podem dir que un model substitueixi l'altre, sinó que, com veurem més endavant, hi ha elements d'un i altre que perviuen i "conviuen" de forma més o menys contradictòria.

[12] Lleida és la part de Catalunya amb la major proporció de catòlics actius (CEO, 2013:18).

[13] Ajuntament de Lleida (2004): "Esborrany de la Carta Municipal per a la participació ciutadana i per a l'aprofundiment democràtic a l'Ajuntament de Lleida"; internal document, retrieved from www.lleidaparticipa.cat

EL MODEL TRADICIONAL (1979-2003)

Molts dels nous líders de la recuperada democràcia local havien crescut políticament en associacions i havien exigit participació política durant el tram final de la dictadura. Un cop al poder, però, van considerar que les institucions representatives podien garantir per si soles el correcte desenvolupament de la democràcia local. En aquest context, la participació ciutadana era concebuda i com a **eina per a la construcció de capital social**[14], però no per col·laborar en la presa de decisions. De fet, el suport econòmic i material (locals socials) a les associacions, va esdevenir la columna vertebral d'una política de participació ciutadana que podríem caracteritzar com:

- **Voluntària**. Les obligacions del govern municipal cap a la participació són molt limitades. Per pròpia iniciativa el govern municipal pot dur a terme processos de participació vinculats a projectes concrets, cosa que el Departament d'Urbanisme ha dut a terme, aplicant tècniques diverses, de forma recurrent (expert)[15].

- **Bilateral**. La participació es desenvolupa bàsicament a través de relacions i acords bilaterals. Cada associació negocia directament amb el seu regidor o amb l'alcalde –si s'escau- els termes de la seva relació amb l'Ajuntament. Els espais col·lectius de participació són rars, excepte en determinades polítiques, com les de cooperació les d'educació, les socials i les ambientals.

- **Selectiva**. Les organitzacions que el govern municipal reconeix com a interlocutores i sòcies del govern municipal, especialment totes aquelles vinculades a l'activitat econòmica, obtenen un alt nivell de suport i consideració institucional. D'altra banda també hi ha "notables locals" que poden participar i exercir certa influència a títol personal.

- **Informal**. Els procediments formals són escassos. Són més habituals i s'entén que funcionen millor les reunions *ad hoc* o fins i tot les converses espontànies entre Ajuntament i actors socials, de les quals no en sol quedar constància ni se'n fan públics els resultats. Tanmateix, el resultat d'aquestes interaccions sí que sol derivar en actes formals de l'Ajuntament, com ara la concessió de subvencions.

Això no treu que en aquest període es constitueixin organismes estables de participació, com el Consell Econòmic i Social, amb un marcat biaix elitista.

[14] Per exemple, la liberalització dels usos de l'espai públic va anar acompanyada d'una explosió d'activitats al carrer, promogudes per associacions i grups de tota mena. El suport de l'Ajuntament va ser crucial per a la consolidació d'algunes d'aquestes activitats. El cas més emblemàtic d'això seria l'Aplec del Cargol; iniciat l'any 1980, ha esdevingut un dels pilars de la identitat lleidatans, amb una capacitat d'atracció de més de 200.000 persones.

[15] Per exemple, en el període 2007-2011 el govern va organitzar tres processos participatius: "Què vols per al teu barri?", "Ordenança del Paisatge Urbà" i "Reurbanització del parc de les Basses".

EL MODEL FORMAL (2003-2011)

En les eleccions municipals de 2003, enmig d'una creixent polarització política nacional i signes de desgast de l'alcalde Siurana, el PSC va patir una considerable pèrdua de vots en benefici de les candidatures situades més a l'esquerra. Es va constituir un govern de coalició PSC-ERC-ICV en què ICV va assumir la delegació de participació ciutadana, fet coherent amb el programa polític local i nacional d'aquesta formació. La política de participació ciutadana impulsada a Lleida pel Tinent d'Alcalde ecosocialista Francesc Pané es va fonamentar en tres elements: la Carta Municipal per a la Participació Ciutadana i el realç de la Democràcia[16], que estableix el marc i els objectius generals, un nou Reglament de Participació Ciutadana, aprovat l'any 2005[17] i un Pla Estratègic de Participació ciutadana (2006), aparentment no aprovat, que havia de lliurar un full de ruta cap a la integració de la perspectiva de la participació ciutadana a través de les polítiques i de l'administració local. Tot i que el Reglament era ambiciós i preveia una àmplia gamma d'òrgans i eines, fins l'any 2011 només va aplicar, de forma sistemàtica, en dos punts:

1. La creació del càrrec de regidor de barri, dotze en total, que és atribuït als regidors de govern, de forma afegida a les seves competències sectorials. Els regidors de barri tenen dues funcions. La primera d'elles és escoltar les peticions i queixes dels veïns i intentar donar-hi una resposta satisfactòria, cosa que aparentment posa els regidors sota pressió i els motiva a ser més efectius en el seu treball. La segona funció és la de representar a l'alcalde als barris, ja sigui actuant com a informants de les polítiques municipals o com a mediadors en el cas de conflictes[18]. Tanmateix, si els regidors es centren excessivament en aquesta segona funció, i se'ls acaba veient com a mers venedors de polítiques i dics de contenció, el seu paper com a "facilitadors democràtics" (Barnett, 2011) es pot veure seriosament compromès.

2. La creació de dotze consells consultius de participació territorials, integrats per representants de les entitats actives sobre el territori. Són presidits pels respectius regidors de barri i gestionats des de l'administració municipal. La major novetat que aporten aquests òrgans és l'obertura de la participació territorial a tot tipus d'associacions, trencant així el monopoli de la "veu dels barris" del qual fins aleshores gaudien les associacions de veïns. Els consells territorials estan sota la responsabilitat directa de la Regidoria de Participació

[16] Ajuntament de Lleida (2004): "Esborrany de la Carta Municipal per a la participació ciutadana i per a l'aprofundiment democràtic a l'Ajuntament de Lleida"; internal document, retrieved from www.lleidaparticipa.cat

[17] Ajuntament de Lleida (2007): "Reglament de Participació Ciutadana. Aprovat en Sessió Plenària del dia 28 d'abril de 2006"; retrieved from www.lleidaparticipa.cat

[18] Aquesta figura també es pot entendre com una forma de compensar una de les principals debilitats del sistema electoral utilitzat en les eleccions municipals a Espanya: la falta de correspondència directa entre els regidors electes i els barris o districtes del municipi.

Ciutadana[19]. Existeixen també una sèrie de consells de participació sectorial, que treballen sota la responsabilitat dels seus respectius regidors i departaments sectorials[20].

En les següents eleccions locals, l'any 2007, ICV va perdre dos terços de la seva representació, passant de 3 a 1 regidor, mentre que el PSC va recuperar la majoria absoluta. El nou govern va assumir les noves estructures de participació però, pel que sembla, no els ideals participatius que les havien inspirat. Així ho expressa un dels experts que va participar en el seu moment en el procés de formalització de la participació: "*Vaig convidar el nou regidor de participació, ja de l'equip del Ros i... decepcionant* (sic)*, totalment. Perquè els alumnes, engrescats amb la participació, i li feien preguntes i ell venia a dir "això de la participació és una xorrada, una pèrdua de temps; costa molt arribar als acords, tothom estira pel seu costat..."; com no creient-s'ho, no? Un regidor de participació! Què vol dir això? Que la participació sempre ens costa molt, al poder polític* (...)" (expert). Així les coses, la reforma de la participació va quedar encallada a meitat del procés, i des de llavors ha estat concebuda pel govern de Ros com una eina per augmentar l'eficàcia del seu lideratge polític, a través de la pacificació de possibles conflictes de l'Ajuntament amb les associacions i també entre associacions (Director de Participació), així com de la generació de consensos a l'entorn de les diverses propostes municipals[21].

Aquesta manera d'entendre els consells territorials no resulta satisfactòria des d'una visió més substantiva i igualitària de la participació, que és la que es defensa des d'espais com la CUP: "*Els consells territorials jo crec que era una bona oportunitat per començar a treballar, a nivell de barri, formes de participació més comunitària, no? que inicialment es van posar en rodatge, però, que després es van deixar perdre absolutament* (...) *Un consell territorial no és un òrgan en què un regidor o l'Ajuntament es posa al capdavant, exposa totes les millores que ha fet al barri i diu "teniu alguna pregunta? No? Doncs marxem cap a casa", i s'ha acabat, no. I en el moment en què es va plantejar això i es va dir que hi hauria d'haver una acta, una mica de programació prèvia, documentació; s'han de generar alguns espais de treball compartit... No només de veure el Power-Point, no?*" (militant de la CUP). Al capdavall es constata una fèrria voluntat municipal de mantenir el control sobre els espais de participació, cosa que comporta obstaculitzar l'establiment de relacions horitzontals entre els membres dels consells: "*S'ha demanat a vegades poder accedir al correu*

[19] A nivell territorial també trobem 9 taules per a la coordinació dels centres cívics municipals. Són importants perquè intervenen en l'atribució dels recursos essencials per a les associacions: espais, subvencions i programes d'activitats.

[20] Actualment la llista de consells sectorials abasta els següents 12: Dones, Gent gran, persones amb discapacitat, els nens i els adolescents, Educació, Social i Econòmic, Medi Ambient (Agenda 21), Cooperació Internacional, Religió, Cultura Popular i Festes.

[21] L'establiment de vincles entre la participació i el consens és molt freqüent. En el seu primer discurs anual als periodistes Ros va parlar de "... un projecte (de la ciutat) que ha de recollir tots els criteris dels ciutadans, per aconseguir el consens des de la qual es fan més forts en una societat oberta i competitiva" (Ros, 2004).

electrònic de les persones que formaven part del consell, mmm... els correus no es poden facilitar" (militant de la CUP).

Sembla que hi ha hagut algunes excepcions a aquesta manera de fer, sobretot en els consells presidits per regidors amb certa consciència d'autonomia en l'àmbit de la seva delegació. Fins a quin punt han estat suficients per mantenir l'interès dels possibles participants? Segons dades municipals[22], l'any 2012 prop de 600 persones, en representació de 296 associacions, van participar en almenys una de les reunions dels consells territorials. A més dels nombres absoluts, que podríem considerar baixos per a una població de 140.000 habitants, la proporció 2 a 1 entre les persones i les organitzacions representades apunta un altre problema seriós: la manca de voluntat i/o incapacitat dels dirigents associatius per delegar la representació, cosa que faria el "treball de participar" més assumible –en termes de conciliació laboral i familiar- i potencialment més transformador.

Crisi i protesta: el 15M i el sorgiment de nous moviments urbans

IMPACTES POLÍTICS DE LA CRISI A LLEIDA: DE LA PROTESTA ESPONTÀNIA A LA CRÍTICA SISTEMÀTICA

En les eleccions municipals de 2011 (vegeu taula 3), en contra de les tendències generals presents a Espanya i a Catalunya (alta fragmentació, consolidació de nous partits i fortes pèrdues del partit socialista, inclòs ciutats com Barcelona), l'alcalde Ros va aconseguir ampliar la seva majoria absoluta. D'altra banda, la fragmentació dels partits petits va resultar en què un 22% dels vots es van quedar sense representació i el PSC va monopolitzar tota la representació de l'esquerra. El premi electoral atorgat a Ros va respondre, en gran mesura, al reconeixement d'allò que es percep com un moment històric brillant per a la ciutat. Ja hem vist com els efectes de la crisi sobre el sector públic han arribat amb alguns anys de retard i, de fet, el nivell d'inversió es va mantenir molt alt durant tot el període 2007-2011. Durant el mandat Ros va poder inaugurar diverses obres grans i emblemàtiques, cosa que va fer créixer encara més la seva aureola d'aconseguidor: "*Des que va assumir el càrrec (Ros) ha guanyat la confiança i la simpatia dels ciutadans, que el veuen com l'arquitecte de la gran transformació urbana experimentada per la ciutat en els últims anys, amb una inversió de més de 420 milions d'euros i obres com el Parc Tecnològic del Gardeny, el pont de disseny del Príncep de Viana, la cobertura de les vies del tren i del Palau de Congressos de la Llotja*"[23].

Tanmateix, això no reflecteix del tot la situació viscuda aleshores. Una setmana abans de les eleccions es va produir la protesta i l'acampada, començant per la Plaza de Sol de Madrid, que va donar lloc a l'anomenat moviment *15M*. A Lleida, mesurat en termes quantitatius, el moviment no va ser molt gran, però marcar un punt d'inflexió en la crítica al sistema (econòmic i polític) i l'articulació d'alternatives. Els seus efectes

[22] Ros, A. (2013): Transcripció de l'acta del Ple de l'Ajuntament en el debat sobre l'estat de la ciutat.

[23] Diari *El País*, edició de 23 de maig de 2011.

inicials, però, sembla que es van girar en contra de les intencions dels seus membres, ja que el descontentament social es va traduir en una altíssima abstenció, i aquesta va ajudar a que tota la representació municipal acabés en mans dels tres partits més identificats amb l'*establishment*.

Amb la majoria de govern consolidada i enfront una oposició numèricament i ideològicament disminuïda, l'alcalde Ros es va sentir prou fort com per afirmar que *"els Lleidatans ens han dit que volen un govern fort i un projecte fort per a la ciutat"*. També es devia sentir legitimat per traduir aquest mandat democràtic al carrer, ja que pocs dies després de les eleccions una acció combinada de Mossos d'Esquadra i Policia Local va desallotjar per la força el campament del 15M situat a la Plaça Ricard Vinyes. Aquesta acció va provocar una manifestació espontània de rebuig en la qual es va demanar la dimissió de Ros. A partir d'aquell moment la protesta no va fer més que créixer, fins a recórrer a mètodes com l'ocupació temporal de seus administratives. Al cap d'uns mesos el govern municipal va anunciar la creació d'una secció antiavalots dins la Policia Local de Lleida[24], i sembla que se'n va arribar a adquirir l'equipament, si bé posteriorment tot l'assumpte va ser negat per l'Alcalde i no ha pogut ser confirmat oficialment. El que en tot cas va passar es que Ros es va apartar de la línia dura i la va canviar per la tàctica d'ignorar sistemàticament els moviments de protesta.

Però la protesta havia trobat terreny abonat en la crisi econòmica, i no resultava fàcil desempallegar-se'n. L'any 2011 l'austeritat pública finalment va arribar a Lleida i les seves finances, ja sobrecarregades, van patir de valent. L'any 2012 el deute municipal ascendia a més de 1.000 € per habitant, molt per sobre de la mitjana espanyola de 776 €, i en els anys 2011 a 2013 el pressupost municipal va experimentar reduccions successives. Els grans projectes d'inversió han esdevingut poc justificables quan els recursos comencen a escassejar per a la cobertura dels serveis bàsics, i es detecta una animadversió creixent cap a les obres ja acabades que es consideren sobredimensionades o directament innecessàries.

Les retallades en la partida de transferències corrents també han començat a afectar les entitats, ja que la majoria d'elles depenen, en major o menor grau, dels recursos públics. A més, en molts casos això se suma a caigudes en el nombre d'associats. Tot plegat ha intensificat la competència entre les associacions i aparentment les ha obligat a ser més eficients en les seves activitats (Regidora de Participació i Director de participació). Així les coses, les associacions que depenen del finançament públic poden tenir ara encara més incentius per a la conformitat envers el poder, però aquelles que han estat capaces de superar les retallades i guanyar en autonomia financera poden sentir-se més lliures per expressar públicament, si ho consideren necessari, desacord i crítica respecte a les polítiques municipals.

A Lleida la crítica contra el govern municipal s'ha dirigit, cada vegada més, cap a la seva aproximació a la participació ciutadana. En aquest sentit, l'acusació més greu que se li fa és la de manca de transparència; concretament, que massa sovint la

[24] Vegeu: http://www.lavanguardia.com/local/lleida/20120423/54285761966/pau-echauz-espurna-uniformes.html#ixzz2wJuOVBYS

informació important es mantingui oculta als ulls del públic, i que això es faci de manera conscient[25]. Un informe acadèmic ampli i recent sobre participació ciutadana i webs municipals a Catalunya situa Lleida al número 22 d'un total de 23 ciutats més grans que els 50.000 habitants. La deixadesa del govern per afrontar el problema de la transparència ha generat sospites i rumors sobre possibles tractes de favor a empreses privades[26][27].

Això ens porta a una segona línia de critica, que és la de no oferir als ciutadans cap participació real en els debats polítics rellevants[28], els quals es duen a terme en espais molt selectius: "*L'actual política d'aliances de l'administració local amb el món econòmic s'assenta ara mateix sobre una aposta asimètrica. Mentre els nostres representants s'asseuen en consells d'administració de la banca o van del bracet en múltiple projectes amb entitats empresarials sense qüestionar-los males praxis que destrueixen o precaritzen llocs de treball a Lleida, la relació amb la part treballadora, la majoritària, es basa en una política simbòlica de declaracions i ajuts al sindicalisme que no incideixen ni en el mercat de treball lleidatà, ni en l'elecció d'un model econòmic sobre el qual mai no som interpel·lats.*"(CUP de Lleida).

La crítica també s'adreça a suposades actituds paternalistes i pràctiques de cooptació disfressades de participació ciutadana. En paral·lel als criteris "polítics" que acaben influint sobre el grau de suport a les associacions hi ha una veritable hipertròfia de guardons i reconeixements municipals (premis, medalles, plaques ...), dosificats estratègicament pel que fa als beneficiaris i al moment de l'atorgament[29]. A això s'hi afegeix la crítica sistemàtica a les associacions de veïns, acusades d'estar sobreprotegides per les institucions i de jugar la carta del conservadorisme social. En aquest punt es pot percebre una ruptura generacional, que pot posar en qüestió la racionalitat de prioritzar la dimensió territorial de la participació ciutadana[30].

---

[25] D'acord amb fonts de l'actual oposició municipal (entrevista PL2), després de l'alt nivell de tensió política viscut en el mandat 2007-2011 a causa de les mancances i els retards sistemàtics en la informació proporcionada pel govern a l'oposició, la situació ha millorat en el mandat actual (2011-2015), probablement com a conseqüència de la major pressió política i social.

[26] A més, és l'únic lloc web en què no es perceben millores entre 2013 i 2014 (vegeu: http://mapainfoparticipa.com/es/informe/informe-sobre-la-informaci%C3%B3n-publicada-en-las-webs-de-los-ayuntamientos-de-los-947). L'Ajuntament va posar en marxa un lloc web dedicat a la participació ciutadana "Lleida Participa" (http://www.lleidaparticipa.cat/), que tant l'enfocament com en els continguts mostra un fort biaix governamental.

[27] Un element que dóna molt crèdit a Ros és que mai ha estat involucrat en un escàndol de corrupció. Recentment, dues de les grans empreses lleidatanes de construcció han aparegut vinculades al cas Gürtel (http://www.elperiodicodearagon.com/noticias/aragon/juez-imputa-sorigue-polo-caso-barcenas_904639.html) però no al govern municipal de Lleida.

[28] Qui sap si l'alcalde Ros feia referència a aquests límits quan va afirmar "Com construïm **la Lleida de la gent i dels detalls?** Ho fem amb el diàleg, la negociació i la participació"(Ros, 2005).

[29] Recentment l'oposició municipal ha aconseguit que es regulés aquesta activitat, per evitar, entre altres coses, la pràctica d'augmentar significativament el nombre de premis i homenatges en anys electorals.

[30] Concretament Lleida es detecta "un conflicto intergeneracional centrado en el territorio como bien propio y en su uso como bien común, y en la visión que los dos grupos etáreos tienen del espacio. Para los adultos nacidos entre

Finalment s'acusa el govern municipal, de no creure en la participació. A les moltes estructures de participació que poden mostrar els falta el més important: la voluntat política per fer que funcionin (Parés, Bonet-Martí, & Martí-Costa, 2012). Com es veurà en la següent secció, en els últims anys diversos actors emergents de l'esfera pública lleidatana han intentat abordar, de diferents maneres, algunes de les deficiències percebudes.

DE LA PROTESTA A LA PARTICIPACIÓ: MOVIMENTS I PRÀCTIQUES EMERGENTS EN L'ESCENA URBANA

Tot i que en els darrers vint anys ja hi havia hagut altres onades de mobilització i protesta -el 1994 (0,7% moviment de l'ajuda) i 2003 (contra la guerra a l'Iraq)-, aquestes eren episòdiques, i la situació habitual era la d'uns molt febles moviments socials crítics i alternatius. Certament existien alguns grups, vinculats a l'independentisme d'esquerres o a l'ecologisme en les seves versions més extremes i intransigents, però el seu impacte social o polític era pràcticament nul. No obstant això, ja abans del 15M la crisi havia promogut el sorgiment d'una nova generació d'activistes, amb més formació i més possibilista. A partir de 2011, en la mesura que la crisi posa en qüestió les vigents estructures socioeconòmiques i polítiques, els grups que les qüestionen obertament es fan més visibles i el seu discurs més legítim als ulls del *mainstream* sociològic lleidatà.

El moviment 15M es va dissoldre com a tal, i avui dia només en queda una petita derivació, l'Assemblea de Indignats del barri de Cappont. No obstant això, les persones que van prendre part en el 15M van adquirir coneixements i confiança per intentar altres coses, enfrontant-se a les institucions si fos necessari. Va ser el cas, especialment, de la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (PAH) de Lleida, una de les moltes delegacions autònomes d'un moviment d'abast estatal que ha estat capaç de combinar un enfocament pragmàtic cap als problemes urgents del dia a dia (la manca d'habitatge, l'amenaça de desnonament) amb l'ambició de transformar la societat i les seves institucions. La PAH de Lleida, que va arrossegar bona part de l'activisme més compromès del 15M –i amb això el va deixar una mica afeblit- és vista per molts com el moviment més transformador sorgit a la ciutat en els darrers anys.

L'ocupació també ha estat la bandera d'un altre grup alternatiu, no per viure-hi sinó per crear un Casal de Joves, concebut com "*un punt de trobada des del qual construir alternatives al model socioeconòmic actual*" (http://casalpopulardejoves.blogspot.com.es/). Al febrer de 2012 van ocupar una sala de festes abandonada (l'emblemàtica Sala Europa) i li van donar nova vida a través de nombroses activitats, essencialment de tipus cultural. A petició de la propietat l'edifici va ser desallotjat per la policia al cap d'onze mesos. Però els ocupants no es van

---

los 40 y los 70, el barrio (...) aún funciona (...) como un significante vital, como una pieza clave del imaginario compartido (...) Para los jóvenes, en cambio, el espacio es sobre todo algo sobre lo que desplazarse y el barrio (...) no es "per se" un elemento significativo (...) Los dos grupos tienen así, visiones diferentes del espacio en el que cohabitan: para unos es el continente de una forma de vida (...) para otros es solamente un sitio que sirve de plano momentáneo sobre el que se asienta una acción siempre cambiante, siempre movible" (Rodríguez Fernández, 2011:13-14).

rendir i van començar una onada de protestes que va comptar amb un suport social sense precedents. L'alcalde Ros es va veure d'alguna manera obligat a negociar, i al cap de poc es va acordar una solució provisional: cedir al col·lectiu de joves una finca municipal sense ús, situada en un dels entorns més degradats del centre històric. L'acord, fins ara l'únic que de forma pública i notòria s'hagi establert entre el Govern municipal i els moviments de protesta, va suposar la reobertura del Casal de Joves al maig de 2013. En tot cas, el conflicte continua latent, i sembla que no falten motius per reobrir-lo. Recentment ha sorgit una disputa per l'ús d'una parcel·la situada al davant del Casal de Joves. Aquests afirmen que la cessió de l'ús de la parcel·la formava part de l'acord, mentre que l'Ajuntament té la intenció de cedir-la al Mercat del Pla, una nova iniciativa comercial per a la revitalització del centre històric de la ciutat.

No directament vinculada amb el 15M, però sí a la radicalitat democràtica tenim la Candidatura d'Unitat Popular (CUP) de Lleida, una força política jove, petita, d'extrema esquerra i independentista que ha experimentat un creixement constant en els darrers anys. El fracàs de 2011, quan no assoleixen representació en el Ple municipal, ha obligat la CUP a buscar alternatives per mantenir-se activa i tenir certa visibilitat pública. La clau principal per a això ha estat el Reglament de Participació Ciutadana, que "*...tot i existir, es troba en un estat latent i en cap dels casos es pren com una eina indispensable per a la presa de decisions*" (CUP de Lleida). Frustrat amb els consells de participació, la CUP va optar per abandonar-los. Alternativament ha promogut la celebració d'audiències públiques, centrades en la planificació urbanística (2012) i en la privatització de serveis públics (2014)[31]. Aquesta figura, incorporada al Reglament de Participació Ciutadana, mai no s'havia posat en pràctica[32]. Segons els promotors, la primera vegada que van demanar una audiència pública "*el govern municipal va fer ús de totes les excuses i els trucs possibles per evitar, retardar i finalment afeblir l'audiència, però va haver de cedir a causa dels imperatius legals i de la pressió política*". Val a dir que les tres audiències celebrades fins ara han assolit un considerable suport de la societat civil i un alt nivell de participació. A més, l'audiència dedicada a la privatització dels serveis públics ha fomentat la unitat d'acció dels actors crítics amb el govern municipal. Tanmateix, no tothom està d'acord sobre la utilitat de les audiències. Des de l'administració es considera que 2*es tracta d'una eina de propaganda política en mans dels partits sense representació, amb poca participació ciutadana sense adscripció política2* (cap de l'oposició), i amb "*poques propostes constructives"* (Regidora de Participació i Director de Participació). Veus més crítiques veuen en les audiències tan sols un "*devessall de paraules que no es tradueix en acció*" (activista), un "*teatrillu*" (expert) sense més conseqüències. En tot cas,

[31] Concretament l'any 2012 es celebren dues audiències pràcticament seguides. La primera, a proposta de la CUP, sobre el desenvolupament urbanístic del Parc de les Basses. La segona, a proposta d'una entitat cultural, sobre la construcció del Museu Morera. La tercera audiència, celebrada al gener de 2014, es fa per debatre el model de gestió dels serveis públics seguit per l'Ajuntament. El tema es situa a l'agenda política arrel de successives i suposadament poc clares externalitzacions de serveis per part del govern municipal. Al web municipal www.paeria.cat s'hi poden trobar les intervencions dels portaveus municipals, però no les dels altres participants de les audiències.

[32] D'acord amb l'Article 21 del RPC, l'audiència pública "consisteix a fer sessions específiques obertes a totes les persones que hi vulguin assistir per ser informades i escoltades sobre els diversos temes d'àmbit i de competència municipals" (Ajuntament de Lleida, 2006:11).

pràcticament ningú no posa en dubte que les audiències obliguen el govern municipal a fer un exercici de transparència. Tan innocu no deu ser el mecanisme si fins i tot des d'un partit polític s'ha arribat a demanat que s'incrementi el llindar de signatures necessàries per sol·licitar una audiència[33].

En un altre nivell trobem les anomenades "marees" de protesta, identificables externament a través de colors específics. No és un fenomen estrictament local, però a Lleida han mostrat una força remarcable. A excepció de la "marea verda" (el color adoptat per la PAH), les marees es van crear per defensar els serveis públics contra les retallades; és a dir, l'educació (groc), la salut (blanc), serveis socials (taronja) i l'administració pública en general (negre). La seva força ha canviat amb el temps, d'acord amb el grau de l'amenaça percebuda. Actualment el projecte de transferència dels serveis de salut pública a una fundació privada ha posat a la marea blanca a la primera línia de lluita. Els diferents moviments s'han unit en la recentment creada Assemblea per a la Defensa dels Serveis Públics[34], amb l'absència molt significativa dels dos principals sindicats. Al maig de 2014, en el marc de les eleccions al Parlament Europeu, l'Assemblea ha intentat utilitzar un altre dels mecanismes inèdits del Reglament de Participació Ciutadana: la consulta popular. Ho ha fet, però, dins la campanya Multireferèndum, organitzada en diversos municipis catalans a la vegada. Lleida va optar per consultar la població sobre el retorn a mans públiques del servei de subministrament d'aigua[35]. La votació va ser prohibida per la Junta Electoral Central i a Lleida només 2.669 persones van poder votar abans que la policia fes efectiva la retirada de les urnes[36].

Altres associacions amb més trajectòria han jugat també un paper decisiu en la consolidació del moviment de protesta. Aquest és especialment el cas de la Coordinadora d'ONGs i altres moviments socials. Creada per gestionar de forma participativa les aportacions de l'Ajuntament de Lleida a la cooperació internacional[37], la Coordinadora ha posat recursos, coneixements i experiència al servei de la coordinació de les diverses iniciatives socials.

Per altra part, periodistes propers als espais socials de la protesta han començat a fer un ús intensiu de les xarxes socials per difondre informació política, contribuint d'aquesta manera a crear una esfera pública virtual. A més de documentar les accions de protesta s'estan duent a terme accions com la retransmissió dels plens municipals

[33] Concretament es demana passar de les 200 signatures actuals (Art. 22 RPC) al 1% dels majors de 18 anys inscrits al padró municipal http://www.araponent.cat/noticia/78675/el-pp-de-lleida-creu-que-per-celebrar-una-audencia-publica-ha-dhaver-un-1-de-signatures-de

[34] http://serveispublicslleida.wordpress.com/

[35] Des de 1994 aquest servei es troba en mans de l'UTE Aigües de Lleida, integrada per les empreses Aqualia i FCC.

[36] http://serveispublicslleida.wordpress.com/2014/05/27/2-679-vots-fan-creixer-la-democracia-a-lleida/

[37] La seva creació va ser un efecte de la campanya de 1994 pel 0,7%. De fet, l'Ajuntament de Lleida ha estat durant molts anys un dels donants més generosos institucionals per a la cooperació internacional.

a través de *streaming*[38]. Davant d'una premsa tradicionalment acrítica, i amb poques perspectives de generar ocupació, altres grups de periodistes locals han posat en marxa projectes periodístics crítics i alternatius, sovint amb una base molt precària. Alguns d'ells tenen el propòsit explícit de fer una avaluació crítica de la política local. Altres es dediquen a la xafarderia política, amb dosis més o menys intenses d'humor i mala bava[39].

3.1.2 L'àmbit de l'habitatge i els desnonaments a Lleida

La política d'habitatge de l'Ajuntament de Lleida ha estat plenament inserida durant tot el període analitzat en l'estratègia global de creixement de la ciutat. Es parteix de la premissa que Lleida és un indret molt ben comunicat i amb un terme municipal tan extens que "*dóna un marge ampli al creixement. A tot tipus de creixement. La ciutat pot créixer en habitatges, pot créixer en activitats industrials, pot créixer en equipament culturals i universitaris, pot créixer en espais lúdics i esportius, pot créixer en espais naturals*". Referint-se al Pla d'Actuació Municipal de 2004-2007, Ros qualifica la política d'habitatge com "*la primera de les prioritats del govern municipal*". Això justifica que des de l'Ajuntament s'ofereixi "sòl municipal a les administracions autonòmica i de l'Estat per a la construcció (...) d'habitatges", així com també "*amb les entitats privades, com les caixes d'estalvis, col·laborant en la seva obra social, i amb la iniciativa privada que estigui interessada en ampliar les seves activitats empresarial*s"[40]. D'acord amb aquestes premisses, s'ha dut a terme una política d'habitatge molt activa, sustentada en un planejament expansiu i dotada d'una clara dimensió social. L'any 2009 Ros qualificava de "*ben coneguda de tothom la política municipal de promoure (l'habitatge) de protecció oficial i el de lloguer, directament o en col·laboració amb institucions sense ànim de lucre; i facilitant sòl urbà qualificat expressament per a la construcció d'habitatges d'HPO*"[41]. Tot seguit facilitava xifres que indicaven que, si fins aleshores els resultats s'havien vist sobretot en habitatges per a joves (p. ex.: 120 joves en van obtenir un l'any 2008) i ubicats en el Centre Històric[42], a partir d'aquell moment se'n s'havia previst construir-ne també en altres barris, de lloguer i de lloguer amb opció de compra, fins arribar a superar els 300 en breu termini. Finalment hi ha la provisió d'habitatges per a casos d'emergència social,

---

38 http://lleidaallioli.blogspot.com/. Una de les activitats principals del grup és fer preguntes incòmodes a través de Twitter a l'Alcalde Ros.

39 Vegeu: http://www.laquera.cat/que-es-la-quera o http://elsamicsdelalletja.blogspot.com/

40 Ros, A. (2005): "Lleida, Repte ONU a 10 anys"; Discurs anual de l'alcalde, organitzat per la delegació lleidatana de l'Associació de Periodistes de Catalunya.

41 Ros, A. (2009): "El futur de Lleida AMB les persones"; Discurs anual de l'alcalde, organitzat per la delegació lleidatana de l'Associació de Periodistes de Catalunya.

42 Lleida té un Centre Històric relativament gran i en bona part deteriorat. La construcció d'habitatge protegit en aquesta àrea -en la qual només l'Ajuntament s'hi ha compromès- és part essencial de la política de revitalització d'aquesta zona. Per altra part, sembla ser que aquest tipus d'habitatges en bona mesura han estat adjudicats a joves amb alts nivells de formació, fills de la classe intel·lectual local (Entrevista a UN4).

que va a càrrec de Serveis Socials, amb el suport d'entitats com la Fundació Arrels Sant Ignasi. En aquest sentit, l'ajuntament disposa d'una oferta d'habitatge social consolidada[43] però que, d'acord amb les dades que hem vist en l'apartat anterior, podríem titllar d'insuficient, tenint en compte el nombre d'habitants i la demanda social generada arran de la crisi.

El discurs de l'Alcalde arriba a fusionar la invocació de l'habitatge com a dret amb la visió de la construcció com a motor de creixement i d'ocupació: "*Facilitar l'accés a una vivenda digna és una de les prioritats del nostre model de ciutat. En uns moments com els actuals en els que es produeix una forta desacceleració del sector de la construcció, la promoció de vivendes de protecció oficial, amb prop de sis-centes en construcció, atén una doble finalitat: proporcionar habitatge, de cost o renda moderats, a qui el precisa i mantenir l'activitat del sector, limitant l'increment de l'atur dels treballadors d'aquest sector*". I és que en la fase inicial de la crisi Ros veia en la desacceleració del sector de la construcció el "*primer i més immediat*" dels reptes que tenia plantejats Lleida, fins al punt de justificar la implicació municipal *"amb la promoció d'habitatges i amb la realització de més obra pública"*, així com intensificant "*el diàleg amb el sector per tal de facilitar l'aterratge més suau possible, a l'espera d'una represa de la seva activitat*"[44]. Certament de la crisi de la construcció va suposar un doble daltabaix per a una ciutat que havia viscut, en els anys daurats de la bombolla, la consolidació d'empreses del sector ben dimensionades i amb projecció nacional. A partir d'aleshores, tot i que el concepte rehabilitació apareix més sovint en els discursos, la invocació a un retorn dels bons temps del creixement és constant. Per altra part, aquesta constant apologia del creixement ha rebut molt poca contestació social, probablement perquè les dades no confirmen la hipòtesi de la desmesura. Entre 2001 i 2011 el cens d'habitatges constata un increment del 38% en el nombre d'habitatges principals, que han servit per acomodar un creixement similar en el nombre d'habitants. No sembla que s'hagin generat estocs excessius, perquè de fet el percentatge d'habitatges buits es va situar l'any 2011 a l'11%, a nivells de Madrid o Barcelona (INE, 2013:25)[45]. Un altre element important és que Lleida ha pogut mantenir uns preus relativament baixos, tant pel que fa a l'habitatge de compra com al de lloguer (El Perfil, 2013:78), però això s'explica i es compensa, si més no parcialment, pel fet que la ciutat també ofereix salaris més baixos que les altres ciutats catalanes. Al capdavall hom arriba a la conclusió que, en el context de la crisi, "...*el problema de l'habitatge és igual de greu aquí que a l'àrea de Barcelona, perquè en el moment en què es va embrancar tothom, va ser tothom*" (Fundació Arrels Sant Ignasi).

---

[43] Parlem de 4 habitatges d'inclusió i 2 per a emergències socials. Les dades ens indiquen un aprofitament màxim de l'equipament. Al 2012 van allotjar-se 879 persones diferents (5.918 allotjaments) en el servei d'acolliment residencial d'urgència; 439 persones (6.202 allotjaments))

en el Pla Iglú i 1.290 allotjaments en el servei d'habitatge d'acollida per a emergències (Ros, 2013).

[44] Aquesta preocupació ja apareix en els discursos de l'Alcalde l'any 2004, i amb les mateixes receptes com a resposta: "cal preveure que una possible disminució en la construcció d'habitatges (...) hauria de ser compensada amb obra pública civil i privada industrial, per tal de no veure perjudicat un sector de creixent importància a Lleida" (Ros, 2004:7).

[45] Que siguin baixos en relació amb altres ciutats de l'Estat no implica que no siguin motiu de preocupació i fins i tot de rebuig. En termes absoluts parlem de més de 4.000 habitatges.

Es podria dir que durant molts anys, fins que la crisi posa en evidència un problema de tal magnitud, la política d'habitatge ha estat poc present en el debat polític i social de Lleida. Si ho mesurem en termes de governança participativa, hom no troba cap mecanisme específic, dotat d'uns mínims d'obertura i transparència, que permeti abordar aquests temes. Hi ha dos factors que poden explicar aquesta situació. El primer és la plena confiança atorgada als agents econòmics privats, amb promotors i constructors al capdavant, en tant que artífexs del creixement urbà. Aquest és un tipus d'actor que es troba més còmode en escenaris de negociació restringits i opacs, i que defuig per tant els espais on s'hagin d'intercanviar dades i raons amb altres actors polítics i socials. El Plan d'Ordenació Urbanística Municipal, per exemple, ha comptat amb un consell assessor molt reduït i estretament vinculat al sector[46]. El segon factor que ha condicionat la governança d'aquesta política és que les competències municipals en habitatge, excepte pel que fa a la gestió dels habitatges per a emergències socials, van ser traspassades l'any 1994 a l'Empresa Municipal d'Urbanisme (EMU). Habitualment resulta més complicat articular espais de participació des d'entitats autònomes –més encara si són regides per la lògica mercantil- que des de les estructures ordinàries de l'administració.

L'impacte de la crisi sobre l'habitatge, amb un flux constant de desnonaments (entre 3 i 6 diaris en els moments més intensos) i milers de persones en risc creixent d'ésser desnonades, genera una pressió social i política que, després d'un llarg compàs d'espera, porta l'Ajuntament a adoptar dues mesures significatives:

- Al gener de 2013 es crea una oficina específica per atendre persones amb problemes de pagament de la hipoteca i del lloguer, gestionada per l'EMU dins la seva Oficina Local d'Habitatge (OHL). Al cap de mig any l'Alcalde afirmava al Ple que 1 de cada 4 casos (72 de 285) plantejats en aquesta oficina s'havien resolt satisfactòriament, a través de l'assessorament i la mediació[47].

- Al cap de poques setmanes s'impulsa la constitució de la Mesa municipal per al foment i la garantia del dret a l'habitatge -altrament coneguda com la "mesa d'emergències"- formada per 26 institucions i entitats, entre Ajuntament, Generalitat, col·legis professionals, bancs, sindicats, entitats socials i l'administració de justícia. Assegurant la coordinació de les accions de tots aquests agents es pretenia reduir el nombre de desnonaments, així com trobar alternatives per a les famílies desnonades, a través de l'ampliació el parc d'habitatges de lloguer social[48].

---

[46] Sense anar més lluny, al maig de 2014 la CUP demana que hi hagi més representació de la societat civil en el Consell Assessor del POUM, format per 16 persones. http://www.araponent.cat/noticia/85658/la-cup-de-lleida-demana-mes-representacio-de-la-societat-civil-en-el-consell-assessor-del-

[47] Dades més actuals parlen de la resolució d'un 20% dels casos (85 sobre 413) en un any. http://www.paeria.es/ang/ajuntament/noticies.asp?Detall=True&IdNoticia=19452&PaginaAnterior=/ang/inici.asp

[48] Segons fonts municipals s'han arribat a mobilitzar gairebé 500 habitatges d'aquest tipus. (http://issuu.com/ajuntamentdelleida/docs/2013-05/27)

Entre les entitats presents a la Mesa destaca la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (PAH) de Lleida. En parlar del 15M ja hem vist com la PAH n'és la conseqüència més tangible i efectiva. De fet, la plataforma es veu a si mateixa com un moviment únic, tant en termes quantitatius com qualitatius, que promou la participació d'una forma simple però amb gran capacitat de transformació: "*La PAH de Lleida actualment són 600 famílies. Mai hi ha hagut un moviment social tan bèstia, des de l'època de la Transició. Activisme, potència... gent que mai s'havia implicat, entra a la plataforma i viu un procés de politització molt bèstia. M'encantava veure els Facebooks de la gent que entra a la PAH. Al començar tot era futbol, tele, i mica en mica anaven penjant articles, fotos més polititzades, es fan preguntes... acaben sent nous activistes, amb moltes ganes de canviar-ho tot, potser sense tanta base intel·lectual com altres moviments, però sí que és molt espontani, molt de carrer, i l'activista no està sol, porta la família, parla amb els altres...i es munta un efecte dominó increïble*" (PAH[49]). Aquesta combinació de grans principis amb treball de base també es reflecteix en una manera de treballar que, sense perdre de vista els objectius estratègics –el reequilibri de poder entre el sector financer i la ciutadania propietària/usuària d'habitatge- és molt pragmàtica a l'hora de perseguir objectius concrets i immediats, com ara que una família no sigui desnonada o, si això no es pot evitar, que pugui trobar un habitatge alternatiu de forma immediata. Així, s'han arribat a produir ocupacions "reglades" d'habitatges pertanyents a bancs, amb normes internes, abonament d'un lloguer social a la propietat i voluntat negociadora immediata.

Tot i la relativa moderació ideològica de la PAH de Lleida, aquesta manté amb l'Ajuntament mantenen una relació situada entre el no reconeixement i l'hostilitat. La PAH considera que l'Ajuntament ha ignorat o combatut la PAH perquè aquesta ha criticat durament l'acció –o inacció- del govern municipal davant la crisi de l'habitatge: "*El que volíem de l'Ajuntament era que donessin la cara, que estiguessin en contra dels bancs en el tema expropiacions, que els multessin, que declaressin Lleida ciutat lliure de desnonaments, que ajudessin la gent no solament en temes d'habitatge, sinó amb moltes problemàtiques associades, com alimentació, temes psicològics... l'únic que demanàvem era que es fiquessin les piles (...) bueno, com si fóssim l'enemic!*"[50]. Per altra part, la PAH no dóna per vàlides cap de les propostes que arriben de l'Ajuntament, ni l'Oficina de Mediació ("*Neix com un intent de suplantar la PAH*") ni la Taula d'Emergències ("*s'ha reunit 2 cops i sense resultats positius, més enllà de la propaganda per a l'alcalde*"). Allò que han demanat i no han aconseguit fins ara és "*una bona reunió PAH-Ajuntament per marcar línies conjuntes*"; línies que consideren que han d'anar més enllà del lloguer social, perquè si "*cobres 400 € no pots pagar-ne 150 de lloguer, cal molt més lloguer real. A l'Ajuntament s'ha començat a fer però s'ha de fer de forma massiva, pagar 70, 30 o res... igual per aigua i llum*".

Tot plegat reflecteix un moviment gelós de la seva autonomia, que se sent legitimat i capaç de liderar la política local d'habitatge, si com a tal entenem l'esforç col·lectiu de

[49] Fins al final del punt 5 totes les cites no referenciades han estat extretes de l'entrevista amb NA4.

[50] Fos de manera conscient o inconscient, recentment l'Alcalde va situar "*els creixents moviments socials de protesta en sectors tan sensibles com l'habitatge*" (Ros, 2013:2) al costat de grans problemes que afecten actualment la societat, com ara la crisi, la corrupció o la impotència de la Unió Europea.

la ciutat per enfrontar-se a aquest problema. En realitat, però, l'abordatge de les situacions dramàtiques en què es troben moltes persones i famílies passa per la intervenció, potser no conjuntada però sí conjunta, dels Serveis Socials municipals -aportant recursos d'emergència i tramitant ajuts-, la PAH -obtenint acords amb els bancs i/o habitatges alternatius-, el Banc dels Aliments i altres entitats més consolidades, com Arrels Sant Ignasi, a la qual es deriven casos amb un grau més alt de vulnerabilitat, que requereixen una atenció integral i rehabilitadora. Dos casos emblemàtics posen de manifest que la PAH necessita i busca el suport d'altres agents socials i polítics per avançar en els seus objectius:

- L'aliança estable amb el Bisbat de Lleida. L'església es va acostar a la PAH per pròpia iniciativa, i a més de reconeixement públic ("*Quan ningú més ens recolzava, el bisbe ho va fer, i això ens va obrir les portes, ens va beneir; vam passar de 5 a 20 persones per setmana*") li va aportar un espai de grans dimensions (un antic garatge), amb consums d'aigua i llum inclosos, per tal que pogués utilitzar-lo com seu i espai de trobada. Més endavant el Bisbat va prendre la decisió de cedir un edifici buit, de l'antic seminari, per transformar-lo en una vintena llarga d'habitatges social. Al projecte s'hi han unit altres entitats, i finalment també l'Ajuntament, delerós de tenir-hi un paper. És previst que tot plegat es gestioni a través d'una fundació, des de la qual les entitats vetllaran perquè es treballi amb els beneficiaris des d'una lògica apoderadora i no purament assistencialista. El projecte té un valor substantiu –una ampliació notable del nombre d'habitatges socials- però sobretot simbòlic, perquè situa el problema de l'habitatge –el problema tal i com el veuen la PAH i altres entitats- en el nivell dels grans consensos locals.

- L'aliança circumstancial amb el grup municipal de Convergència i Unió (GMCIU). La PAH necessitava el suport d'una força política amb representació al Ple de l'Ajuntament per poder-hi presentar una moció que demanava sancions econòmiques per als bancs que mantinguessin habitatges buits a la ciutat. Segons el portaveu convergent, els socialistes no podien fer-ho perquè "*l'Ajuntament està endeutat, necessita les pòlisses de crèdit per anar tirant i, per tant, posar-se durs amb els bancs, doncs han de vigilar. I com que la PAH pega tanta canya als bancs...*" (cap de l'oposició). En canvi, el GMCIU, liderat per un polític que no repetirà com a candidat, va veure-hi una oportunitat de marcar perfil social, "*avançant per l'esquerra*" (cap de l'oposició) el PSC. La moció es va votar al Ple de gener de 2014 i va ser derrotada pels vots de la majoria socialista més els del Partit Popular. La reacció dels membres de la PAH presents a la sala va ser donar l'esquena a l'Alcalde, cosa que no va fer més que incrementar la tensió i l'impacte polític de tot plegat. El govern municipal però, no va restar inactiu, sinó que al cap de pocs dies va aprovar una taxa de 900 euros per mantenir habitatges buits de forma permanent i injustificada, així com sol·licitar a l'Estat que permeti l'aplicació d'un recàrrec

del 50% de l'Impost de Bens Immobles (IBI) sobre els habitatges que estiguin en aquesta situació[51].

3.1.3 L'àmbit dels buits urbans a Lleida

Si parlem d'espai públic a Lleida, una primera constatació és que el tema no té ni pot tenir a Lleida la mateixa rellevància que a Barcelona o altres ciutats metropolitanes d'alta densitat. Tal i com ha afirmat reiteradament l'Alcalde Ros, *"... la gran extensió del (...) terme municipal (...) permet la implantació de qualsevol tipus d'activitat, sense haver de patir per les limitacions d'espai que tenen altres Capitals"*[52]. Altrament Lleida compta amb una dotació més que notable d'espais i equipaments públics, fruit en bona mesura de la seva conceptualització i priorització política com a generadors de cohesió social[53]. A nivell discursiu des de l'Ajuntament la defensa de l'espai públic per a tothom sovint s'ha associat a la defensa de la llei i l'ordre. A l'altre costat, en el camp dels moviments socials crítics, costa trobar discursos veritablement renovadors sobre l'espai públic, més enllà de la seva defensa com a tal i les alertes o denúncies per reals o suposats intents de privatització. En aquest punt, doncs, la radicalitat entronca amb les idees que van arribar a ser hegemòniques al municipalisme institucional dels anys 80 i que podríem dir que encara es mantenen, en bona part, en les polítiques actuals de l'Ajuntament.

Amb tot, sí que ha aparegut un cert debat i activitat pública a l'entorn dels buits urbans. D'una banda la trobem en la iniciativa d'horts urbans de Pardinyes[54], que neix tant de la demanda ciutadana d'aquest tipus d'equipament com de la voluntat de posar ordre i dignificar els solars buits o amb usos irregulars. L'ajuntament ha condicionat i cedit 6.000 m^2 a ORVEPARD i l'empresa PuntEco en fa la gestió, llogant les parcel·les a particulars a canvi de determinats serveis (aigua, eines, formació). També apareixen els buits urbans associats a la imatge de degradació física del Centre Històric. És allà on s'han concentrat la majoria d'enderrocs d'edificacions, en bona part impulsats per l'Ajuntament amb la idea d'esponjar el teixit urbà i obrir nous espais[55]. La crisi immobiliària, però, ha fet davallar sensiblement la inversió, tant en rehabilitació com, sobretot, en obra nova. Passats els anys, moltes parcel·les han quedat buides, i atès que al barri hi ha nombrosos edificis que estan en estat semi-ruinós, el potencial d'agreujament del problema és notable.

---

[51] http://www.paeria.es/ang/ajuntament/noticies.asp?Detall=True&IdNoticia=19452&PaginaAnterior=/ang/inici.asp

[52] Ros, A. (2009): "El futur de Lleida AMB les persones"; Discurs anual de l'alcalde, organitzat per la delegació lleidatana de l'Associació de Periodistes de Catalunya.

[53] "Ciutadanes i ciutadans precisen, també, d'espais de convivència on poder lligar aquesta cohesió social que perseguim. Espais com els nostres Camps Elisis; com les moltes places, grans i petites, proveïdes de jocs infantils, on esbargir la canalla i fer petar la xerrada…" (Ros, 2008:4).

[54] http://www.orvepard.org/veins/hortsurbanspardinyes

[55] L'any 2005 es parla de l'adquisició de 150 edificis per part de l'Empresa Municipal d'Urbanisme.

És en aquest context que a finals de 2011 sorgeix al projecte anomenat "Solars Vius". Impulsat inicialment per una jove arquitecte imbuïda pels corrents renovadors de la professió, Solars Vius proposa acordar donar nous usos –de tipus recreatiu, esportiu o cultural- a espais no utilitzats del Centre Històric. El primer requisit del projecte era acordar amb els propietaris la cessió temporal dels espais, a canvi d'exempcions fiscals (IBI) i de que l'Ajuntament es fa càrrec del seu manteniment. El segon és que els nous usos fossin decidits i formalitzats amb la participació del veïnat. Val a dir que, més que acollit, al cap de ben poc el projecte Solars Vius va ser assumit directament per l'Ajuntament, a través del Pla de Revitalització del Barri (depenent de l'EMU). Amb el temps es pot constatar que la municipalització, alhora que li aportava visibilitat i recursos per negociar amb els propietaris, li restava legitimitat entre les entitats que estaven cridades a implicar-s'hi. Al cap de dos anys i escaig el projecte ha aconseguit inventariar tots els espais buits disponibles, però el seu impacte ha estat modest. Tot i que s'ha intervingut en vuit solars, només en un cas s'ha materialitzat la participació veïnal i la generació d'espai públic de qualitat. La resta ha estat destinada a aparcaments o reservada, com veurem tot seguit, a usos comercials.

I és que en poc temps Solars Vius ha hagut d'afrontar la competència d'una altra iniciativa, el "Districte Mercat del Pla", amb un potencial de transformació –i també de conflicte- força més elevats. En el moment de rehabilitar físicament l'antic Mercat del Pla, situat al cor del Centre Històric, l'Ajuntament va optar per convertir-lo en el centre "*d'un nou concepte de retail* (...) *un espai de pop up stores o botigues efímeres que s'aniran renovant cada període, cada mes. Les vendes* (són) *d'estocs, amb grans descomptes del 60, 70 i 80% de descompte, tot i que també s'hi* (poden) *trobar petites col·leccions càpsules o noves línies de marques que volen provar coses noves*"[56]. El concepte d'efímer amb el qual treballa l'Ajuntament és bastant generós, ja que les botigues poden obrir entre els dies 1 i 15 de cada mes. L'espai disponible per al Districte Mercat del Pla ha estat ampliat amb solars cedits per l'Ajuntament, entre els quals alguns dels que potencialment havien de formar part de "Solars Vius". La iniciativa ha estat durament criticada per part de col·lectius que hi veuen una priorització indeguda d'interessos privats. En canvi, la Plataforma per a la dignificació del Pla de l'Aigua –un grup de veïns i de classe mitjana, organitzats per impulsar la regeneració del Centre Històric- l'ha rebut amb els braços oberts, perquè hi veu un "*element dinamitzador del comerç de la ciutat i de l'entorn, afavorint la creació de noves botigues i la instal·lació de negocis de restauració*"[57].

Més enllà del Centre Històric i fins i tot del nucli urbà, la recuperació/remodelació del Parc Territorial Alcalde Pons, popularment conegut com Les Basses, ha centrat el debat sobre la participació ciutadana en el desenvolupament urbanístic de la ciutat[58]. Aquest espai, bastit a l'entorn d'antics dipòsits d'aigua i molt popular als anys 60 i 70,

[56] http://mercatdelpla.com/el-mercat/

[57] http://plataformaigua.blogspot.com.es/

[58] Els continguts d'aquest punt s'han extret en bona part de l'Anuari Territorial editat per la Societat Catalana d'Ordenació del Territori. Vegeu: http://territori.scot.cat/cat/notices/2011/12/parc_territorial_alcalde_pons_les_basses_lleida_2953.php

quan era conegut com "la platja d'interior", va decaure durant els anys 80 i 90, fins al punt que bona part de les instal·lacions van ésser clausurades. Per decidir-ne el futur entre 2006 i 2008 l'Ajuntament va dur a terme dos processos participatius, un de restringit a 56 experts dels diversos àmbits concernits, i un altre d'obert a la ciutadania i materialitzat a través de nombrosos canals de comunicació, exposicions i debats. La proposta aprovada per l'Ajuntament implicava l'ampliació i pràctica remodelació de tot l'espai. En aquells moments l'Alcalde Ros parla de les Basses com "*l'altre gran parc de Lleida, que amb les aportacions ciutadanes realitzades mitjançant la participació popular, es convertiran en un gran espai de lleure i convivència. En definitiva, Espais a l'aire lliure, a l'estil mediterrani*"[59]. Però el Pla Parcial Urbanístic finalment aprovat, amb un cost total d'entre 20 i 25 milions d'euros, es sostenia financerament a través de la construcció d'un equipament comercial de grans dimensions (que tanmateix havia d'ocupar només un 5% de les 27 Ha de terreny), i la Generalitat va vetar-lo, en considerar que no s'ajustava a la Llei d'Equipaments Comercials. Paral·lelament, aquest fet va generar rebuig entre determinats sectors socials, que durant els primers mesos de 2011 s'hi van mobilitzar a la contra encapçalats per la CUP. Va ser aleshores que aquesta formació va sol·licitar la celebració d'una audiència pública per tractar el tema, al·legant que en cap dels processos participatius anteriors s'havia proposat la construcció d'un centre comercial a la zona. "*Al final, dèiem, però això, ha sortit en aquest altre grup de treball? Evidentment no va sortir. Mires després la documentació, i no apareix en cap dels documents*" (militant de la CUP). Tanmateix, la visió de l'Ajuntament és tota una altra. Consideren que, per la pròpia importància del tema "*ens vam esmerçar en fer un procés de participació, tant metodològic com estructural, molt ben fet. I n'estem* (...) *molt contents dels resultats*" (Director de Participació). El tema no esclata pel procés participatiu, sinó per l'aturada del projecte, pel fet de no poder "*desenvolupar allò que la ciutadania va dir*" (Director de Participació). L'audiència pública, celebrada finalment el 24 de setembre de 2011, va posar en evidència fortes discrepàncies entre el govern municipal i les entitats polítiques i socials que s'hi van manifestar, tant pel que fa als continguts (el futur de les Basses), com pel que fa a les formes. Particularment hi va haver moltes queixes pel retard en la convocatòria i per una escenografia que deixava ben clara la divisió entre governants i governats[60]. Actualment el Pla està aturat, a l'espera de trobar inversors adequats i amb la proposta sobre la taula de substituir el centre comercial per un petit parc temàtic.

En tot aquest apartat hem pogut constatar els límits de la política de participació ciutadana, i en especial dels mecanismes estables de participació disponibles, per respondre adequadament als problemes i les oportunitats generades a l'entorn de l'espai públic. Aquest és un dels temes reservats genèricament als consells territorials, amb els potencials i també les moltes limitacions que això comporta. Sembla que el Consell Territorial del Centre Històric, que va ser un dels més actius i ben valorats en els seus primers anys de vida, a l'hora de la veritat no ha estat capaç d'articular ni la

[59] Ros, A. (2009): "El futur de Lleida AMB les persones"; Discurs anual de l'alcalde, organitzat per la delegació lleidatana de l'Associació de Periodistes de Catalunya.

[60] http://www.lavanguardia.com/local/lleida/20120925/54351817639/rechazan-una-zona-comercial-en-les-basses.html

cooperació entre regidories ni la participació que requeria un projecte com Solars Vius (promotora del projecte). Un altre problema és que en aquest Consell "*al principi hi participaven un determinat tipus d'entitats, però en canvi hi havia poca presència, per exemple, de col·lectius de... o de persones del barri que formaven part dels nous veïns, com en el cas de la immigració. I al principi* (...) *també es deia, "home, és que aquestes persones se les convida i no venen...*" (militant de la CUP). Aquesta absència potser ajudi a explicar perquè pràcticament no s'hagi problematitzat fins ara el fet que determinats perfils socials –sobretot homes joves i famílies d'origen estranger- tinguin dificultats per gaudir dels espais públics amb les mateixes condicions i legitimitat que els veïns "de tota la vida". Fins i tot hi ha transformacions urbanes, com la de la Plaça del Dipòsit, de les quals "*se sospita que s'han dut a terme per fer menys atractiu el seu ús per part d'aquells col·lectius"* (expert).

El cas de les Basses mostra que l'Ajuntament també ha fet ús d'instruments ad-hoc, els anomenats "processos participatius", per abordar determinades reformes de l'espai públic. Aquesta mena de processos, però, encara que formalment puguin mostrar un disseny impecable, no escapen a les mateixes crítiques de fons que reben els consells territorials: control absolut per part de l'Ajuntament en totes les fases, participació esbiaixada i incapacitat per fer aflorar i treballar productivament els conflictes. Potser no és casual que el relat que la Plataforma per la Defensa del Pla de l'Aigua fa de la seva trajectòria apunti cap a la plena vigència de mecanismes més aviat clàssics de relació Ajuntament-societat civil, basats en la pressió, les aliances i l'intercanvi: "*...el tres primers anys l'actitud de la Plataforma va ser bel·ligerant amb el govern de la ciutat davant de la inacció política envers a problemes com la inseguretat, la prostitució al carrer, el bars il·legals o l'estat d'abandó dels nombrosos solars abandonats del barri (...) Els veïns, comerciants i hostalers del barri sabíem que sols no ho aconseguiríem i per això vam cercar la col·laboració de les principals entitats cíviques i culturals de la ciutat: Ateneu Popular de Ponent, Amics de la Seu Vella, Òmnium Cultural o la Fecoll, entre d'altres (...) empenyent al govern municipal a implicar-se activament en la resolució del problema*"[61].

3.1.4 Conclusions en un escenari en moviment

En termes generals sembla que la crisi no ha afectat substancialment la política municipal de participació, ni les seves estructures ni els seus processos, encara que s'hagi de treballar amb un pressupost més reduït. Els discursos oficials són més aviat continuistes i poc o gens autocrítics. Més enllà de l'exigència d'una major transparència, tampoc trobem discursos substancialment diferents sobre la participació en els partits de l'oposició representats al ple (CiU i PP). Es pot dir que la qüestió semblava haver desaparegut de l'agenda política fins que, com hem mostrat més amunt, va ser recuperada per la CUP i altres actors no institucionals.

[61] http://plataformaigua.blogspot.com.es/

Cal partir del fet que el règim urbà que ha prevalgut a Lleida durant els últims 30 anys pot mostrar una impressionant fulla de serveis pel que fa a la transformació en positiu de la ciutat. No en va ha aconseguit fins ara el suport constant d'una àmplia majoria de la població lleidatana. En aquest règim urbà la participació ciutadana hi ha jugat un paper, però més aviat secundari, si ho valorem en termes polítics. Des del principi la participació es va concebre com a acció cívica i social, estructurada mitjançant acords bilaterals –i no necessàriament transparents- entre l'Ajuntament i les entitats. Més endavant s'hi van afegir altres significats, com ara la presentació pública –amb torn de preguntes- de polítiques i projectes municipals, la mediació entre actors en conflicte i la coordinació d'accions institucionals i no institucionals. Fins i tot el concepte de consulta s'ha fet present de tant en tant, però sempre materialitzat en òrgans i processos controlats per l'Ajuntament, i per tant amb certs problemes de credibilitat.

Amb tot, cal ser prudents. Tant el veredicte de la irrellevància com el de la continuïtat mereixen ser matisats. D'una banda, perquè l'enfocament instrumental de la participació, posat al servei d'objectius polítics establerts per les institucions representatives, ha aconseguit resultats importants i positius. No s'ha de menystenir el fet que "*where the public sector is able to activate and co-ordinate the different resources and providers of the territory, policies are more likely to have successful outcomes*" (Andreotti, Mingione, & Polizzi, 2012). Així, hem pogut constatar com en un àmbit molt sensible a les polítiques d'austeritat s'han generat pràctiques de col·laboració que s'han traduït en una millora en la cobertura de les necessitats alimentàries. L'Ajuntament ha intentat fer la mateixa aproximació en les polítiques d'habitatge, si bé, ara per ara, amb resultats menys clars -per la pròpia magnitud del problema i dels interessos contraposats que hi ha al darrere- i amb el seguiment crític d'un moviment molt potent i estructurat com és la PAH. Per altra part, el propi Alcalde Ros, enfrontat als discursos que critiquen obertament la seva manera de fer política, ha començat a transmetre i reiterar la idea que, en qualsevol dels escenaris de futur plausibles, el govern municipal haurà de ser exercit conjuntament amb els moviments socials, de forma més oberta i transparent[62].

Els nous actors que emergeixen de i al voltant del 15M remarquen insistentment els punts febles de la política municipal de participació ciutadana. L'excessiu formalisme d'estructures i processos participatius, així com el seu control per part de determinats actors no els permeten arribar a allò que està passant a les institucions, ni apreciar els moviments socials com a generadors de propostes que poden ajudar a avançar en la recerca d'una societat més justa i igualitària. Els discursos municipals poden anunciar una nova època que prioritza "les persones", en el sentit dels serveis personals (educació, cultura, salut, suport social, etc.)[63], però el fet és que la inversió massiva en

[62] "*La ciutat que els socialistes hem de fer evolucionar, a més a més de crear futur i garantir el benestar i la convivència, haurà de progressar en la participació ciutadana, aprofundint en la pràctica democràtica, i haurà d'adaptar els seus sistemes i processos als criteris de transparència en l'Administració i en la Governança a que aspiren els ciutadans*" (Ros, 2014).

[63] "*Crec que el discurs de l'Alcalde ha contribuït a generar una consciència pública a Lleida, sobretot entre els polítics, del valor de les persones per al desenvolupament de la ciutat; que l'època de les pedres s'ha acabat i que ha arribat l'època de les persones. No és molt... però, mira almenys cohesió surt sempre*" (entrevista a TM2).

les "pedres" ha continuat fins fa molt poc, i, segons les veus crítiques, s'ha reduït el marge de maniobra per a la despesa en béns i serveis que ara resulten molt necessaris. La legitimitat del règim urbà s'ha basat en la seva capacitat per proporcionar un creixement fort i continu, quelcom que serà objectivament molt més difícil de mantenir en els propers anys.

En l'arrel dels actuals moviments de protesta urbans trobem una crítica radical contra un model de desenvolupament de Lleida suposadament sobredimensionat, equivocat, desigual i, en tot cas, esgotat. I, correlativament, la demanda d'un nou enfocament de la governança local, més transparent, més obert i capaç d'oferir una participació real en la presa de decisions. Encara que els moviments urbans de protesta segueixin sent notòriament febles i fragmentats, el context de crisi podria obrir una finestra d'oportunitat per a les seves demandes.

En qualsevol cas, si es volen aconseguir avenços significatius, després de la indignació haurà de venir la política (Innerarity, 2011). I en un sistema de democràcia local (encara) basat en les institucions representatives, fer política significa també estar present en aquestes institucions. En aquest sentit, cal preguntar-se fins a quin punt la societat lleidatana està canviant en termes polítics. Alguns diuen que no hi està passant res d'extraordinari (expert)[64]. De fet, una enquesta realitzada a la tardor de 2013 indicava només lleus canvis respecte als resultats de 2011. El PSC podria perdre la majoria absoluta, però no semblava que hi pogués haver una coalició de govern alternativa. Certament, l'esquerra no socialista podria obtenir alguns regidors, però no serien en cap as suficients com per provocar el tomb polític que els seus líders anhelen i en part proclamen. No obstant això, els escenaris (local, nacional i global) es mouen ràpidament i les coses encara podrien canviar molt fins al maig de 2015.

[64] El número de manifestacions registrades l'any 2012 a la província de Lleida va se de 113, cosa que la situa al segon lloc més baix de les 50 províncies espanyoles (Govern d'Espanya, 2013:90).

3.2 Igualada

Igualada, capital de la comarca de l'Anoia, és un municipi amb una població de 38.978 habitants, una xifra que es manté estable des de l'any 2008. El municipi es localitza geogràficament a la depressió central catalana entre la serra prelitoral i els altiplans de la Segarra, a la fossa fluvial de la conca d'Òdena. El territori de la conca es reparteix en set municipis que fan conurbació amb Igualada, i que representen casi el 60% de la població comarcal. Per aquest àmbit l'any 2008 es van aprovar una sèrie de documents de planejament supramunicipal que havien de determinar les directrius del creixement urbà: Pla Director Urbanístic de la conca d'Òdena i el Pla Territorial Parcial de les Comarques Centrals.

Igualada és una de les ciutats intermèdies de Catalunya que deu el seu desenvolupament a l'activitat industrial centrada bàsicament en el sector tèxtil, el gènere de punt i de l'adoberia. Als anys 60 es va produir un important creixement demogràfic derivat de les migracions interregionals espanyoles oferint ma d'obra a les indústries igualadines i de la conca de l'Òdena en general, ja que es va anar ampliant el creixement industrial cap a la resta de municipis amb l'objectiu d'integrar l'àmbit en una conurbació. El terme municipal ocupa una extensió de 8,2 km^2, ocupada actualment en un 85%. Pel sud, el límit del terme és el riu Anoia i pel nord els turons de les guixeres. Els límits est i oest el marquen dues rieres, i així es forma un territori tancat i petit. L'origen de la ciutat es situa al voltant de l'any mil, al marge esquerre del riu Anoia que dóna nom a la comarca. El nom d'Igualada prové del llatí *aqualata*, que ve a significar on el riu s'eixampla, un riu ben aprofitat per proveir d'energia hidràulica els molins. Pel que fa a l'estructura urbana, el barri antic d'origen medieval presenta una forma d'ametlla per l'efecte lineal del camí de Barcelona. El principal desenvolupament industrial es realitza cap al sud, limitant amb el riu Anoia, on es van situar les primeres indústries adoberes, que necessitaven de l'accés a l'aigua. El seu conjunt conformava un barri singular que es va conèixer com el barri del Rec. La ciutat va continuar creixent cap al nord, tot construint eixamples, tant residencials com industrial tèxtil.

La comarca de l'Anoia ha patit l'arribada de la crisi amb anticipació. De fet, des de fa molts anys és la comarca amb més atur de Catalunya. El declivi de les industries adoberes ha portat no només a una situació social difícil sinó també una degradació i abandonament del barri industrial del Rec, ja que les industries tèxtils han anat desapareixent o desplaçant-se a altres polígons de la conurbació. En aquest sentit el barri del Rec d'Igualada, que es troba en una situació d'estancament i decadència, està a l'espera de decisions urbanístiques que determinin el seu futur. L'any 2008 es va aprovar inicialment el POUM que proposava reconvertir els usos industrials en residencials i comercials i crear una nova estructura urbana, però el document va ser retirat per la confrontació amb associacions, adobers i veïns d'Igualada que reclamaven mantenir els valors històrics i patrimonials del Rec, i per la situació econòmica i immobiliària del moment, que coincidia amb l'esclat de la bombolla, fet que va fer saltar les alarmes de la inviabilitat de la transformació urbana que es proposava en el POUM. L'objectiu del POUM, quan va començar la seva redacció l'any 2006, era adaptar el planejament de la ciutat al nou context socioeconòmic en

què la industria tradicional va perdent pes econòmic, per donar pas a una ciutat de serveis avançats i de representació industrial tecnològica. Alhora es volia donar compliment al rol que els planejaments territorials atorgaven com a pol destacat en el sistema de ciutats mitjanes de Catalunya, i reforçar-ne el paper de capital comarcal, a partir d'un paper més cabdal en el pes demogràfic. Pel que fa al barri del Rec, aquest era vist al POUM com una de les peces urbanes amb més capacitats de transformació cap a usos residencials i terciaris, atès que el terme municipal d'Igualada, limitat i gairebé del tot urbanitzat, no permetia nous creixements. El Rec és un àmbit obsolet pel que fa als usos industrials més moderns, ja que els edificis més antics no estan ben conservats i l'estructura de carrers hi dificulta l'accés dels transportistes. Així, es plantejava la possibilitat d'una transformació urbana del barri que ubiqués 2.665 habitatges, necessaris pel creixement demogràfic que es proposava.

3.2.1 Governança participativa i acció col·lectiva a Igualada

El municipi no disposa de regidoria de participació ciutadana sinó que depèn de promoció de ciutat. La relació amb la ciutadania es vehicula mitjançant consells territorials, dividits per barris. Aquests tenen com a objectiu recollir propostes dels veïns i entitats, informar de temes relacionats amb planificació i gestió del districte, informar del pressupostos municipals i proposar en el Ple Municipal la inclusió d'assumptes que consideri convenients. En quant a la participació sectorial, cal destacar a Igualada l'activitat del Consell Municipal de Joventut, que es constitueix l'any 2004 com a òrgan de participació sectorial de naturalesa consultiva que pretén iniciar al col·lectiu de joves en la pràctica participativa. *"Els consells de districte són de caràcter merament informatiu. No hi ha cultura participativa, per això treballem des del consell de joves l'aprenentatge de la participació entre els joves. Al 2011 el nou govern reformula el Consell de joves, a títol personal el regidor de joventut (ERC) havia participat del consell de joves prèviament i té interès en que funcioni. I al 2013 s'organitza per primera vegada la setmana jove, un acte en els que els joves de la ciutat experimenten i aprenen sobre participació i gestió de la ciutat "* explica la tècnica de joventut de l'ajuntament.

Participació tardana i per obligació legal

Les iniciatives institucionals de participació ciutadana a Igualada són escasses i s'impulsen ben entrada la primera dècada del segle XXI, més tard que en molts altres municipis i just abans de l'esclat de la crisi financera i econòmica. La participació s'estructura en base als escassos òrgans estaves de participació abans esmentats (consells territorials i consell de joventut), mentre que els processos participatius han estat pràcticament inexistents i vinculats a àmbits urbanístics.

L'any 2006 s'inicia la redacció del POUM i comença, paral·lelament, al barri de St. Agustí, limítrof amb el barri del Rec, un procés de millora dins del marc de la Llei de Barris (Llei 2/2004). Tant la Llei de Barris com la Llei d'Urbanisme (Llei 2/2002) establien l'obligatorietat de desenvolupar programes que garanteixin i fomentessin els

drets d'iniciativa, informació i participació en el processos urbanístics de planejament i gestió. Dos dels principals processos participatius impulsats a Igualada, doncs, neixen més per obligació legal que no pas per convenciment polític.

Així l'any 2008 és el moment de les primeres experiències participatives a Igualada. El 22 de juliol de 2008 el ple va donar el vistiplau al programa de participació ciutadana i a l'avanç de pla del POUM, amb els vots a favor de l'Entesa, PSC-ICV, i del PP i l'abstenció de CIU i ERC. Es va obrir un procés de participació formal i regular fins al setembre del mateix any durant el qual es van recollir 65 propostes sobre l'ordenació, una de les quals anava acompanya de 137 signatures demanant que el conjunt del barri fos declarat Bé Cultural d'Interès Nacional i que futures intervencions respectessin l'estètica preexistent. També es va proposar que el Rec esdevingués un barri de vocació sociocultural i recreativa. Coincidint amb la fi del procés participatiu, part del grup de veïns que signaven la proposta es van constituir en l'associació Amics del Rec, amb l'objectiu de preservar el caràcter singular del barri. Pocs dies abans de l'Aprovació Inicial del POUM i un cop es va haver filtrat una part dels documents, Amics del Rec va redactar un manifest en què, malgrat reconèixer la necessitat d'un nou planejament, apostaven per la conservació integral del barri, tant dels edificis destacats com de l'estructura de carrerons i passatges en contraposició a la proposta del POUM. L'aprovació inicial del POUM va mobilitzar a veïns, entitats i gremis professionals, ens explica Alfons Recio, membre fundador de l'Associació Amics del Rec que *"Com que no hi ha procés participatiu real ni canal de mediació Amics del Rec es posiciona com a actor reivindicatiu. Però no només Amics de Rec es mobilitza sinó que des del gremi de Blanquera d'Igualada es mostraven preocupats per si les execucions dels plans de millora urbana no generaven les plusvàlues suficients per fer econòmicament viable el trasllat de les seves empreses a altres sectors de la ciutat, i criticaven que no es pensés en cap zona per ubicar de nou les adoberies. També el gremi de constructors i promotors d'obres de l'Anoia al·legava en contra del POUM la excessiva proposta de zones verdes i equipaments i denunciava que l'estudi econòmic estava fet amb valoracions del 2006, previs a la crisi econòmica"* Aquestes valoracions econòmiques negatives van ser seguides de valoracions polítiques també enfrontades al pla, el que va portar a deixar sense efecte l'aprovació inicial del POUM l'any 2010. Alfons Recio subratlla que *"els polítics atribueixen la retirada del POUM a la confrontació ciutadana, i sobretot a la acció d'Amics del Rec, però realment va ser un tema de inviabilitat econòmica"* També explica que no hi ha hagut més processos de participació, i es reclama que l'Ajuntament reaccioni davant de la situació de degradació del barri del Rec, cal intervenir-hi urbanísticament, *"però l'Ajuntament té por a obrir ara un debat sobre el barri, i està perdut amb l'estratègia a seguir"*. El regidor d'urbanisme, Jordi Pont (CiU), parla de *participació tàcita*, i diu que l'Ajuntament es comunica amb Amics del Rec, com a representants de la ciutadania i recullen les seves propostes, així no calen processos participatius, doncs l'experiència del POUM i de la Llei de Barris, com es veurà a continuació, no han estat en cap cas exitosos. D'altra banda Amics del Rec no es reconeixen a sí mateixos com a portaveus, sinó com una associació reivindicativa en defensa del patrimoni del barri del Rec, i reclamen que la interlocució amb l'ajuntament no sigui només urbanisme sinó també promoció econòmica.

En quant al procés desenvolupat amb motiu de les millores que es proposaven pel barri de St. Agustí, emmarcat al programa de la Llei de Barris, també va causar una certa desafecció envers aquests tipus de processos. Es va organitzar el procés en dues part, una primera activa en el que s'obria a la ciutadania la reflexió sobre els usos de les places del seu barri, i una segona d'informació i retorn de resultats. La tècnica del programa explicava que *"va ser molt interessant sentir les demandes del veïns, i no només demandes, el simple fet d'escoltar a la gent. Conèixer quin ús en feien de l'espai públic i quines expectatives tenien. A més va ser un moment de trobada entre veïns, també"*. Però tot i el seu entusiasme inicial explica que va quedar desenganyada amb el procés, ja que finalment no va ser tant fructífer com esperaven, doncs "*els assistents a la segona part del procés no eren les mateixos que van assistir als tallers, i a aquests no els hi agraden les decisions preses. Es va crea un conflicte que va portar a una sèrie d'al·legacions i demanant la retirada del projecte. Davant aquesta situació l'ajuntament va tornar a recollir les noves impressions de la gent que no havia participat dels primers i taller i l'equip tècnic refà els projectes*." Va ser una experiència decepcionant pel municipi i per aquells tècnics que van treballar dur "*Em va quedar mal cos, tots aquells esforços no van servir res, i determinades figures de l'ajuntament van tenir l'excusa per a reafirmar-se en les seves conviccions i dir que efectivament, això no serveix per res. El procés ens va portar a les conclusions contràries que esperàvem els que vam insistir molt en la participació. A partir de llavors no s'ha tornat a preguntar a la ciutadania. Sí s'ha consultat a l'associació de veïns i se'ls hi ha escoltat quan han fet suggeriments"*. Sobre la proximitat de St. Agustí al barri del Rec, i per tant sobre el risc de gentrificació si es desenvolupa una transformació dels usos industrials, creu molt difícil la substitució de població en el barri.

El govern municipal va impulsar la creació del Consell Assessor Urbanístic Municipal, constituït pels grups polítics amb presència a l'Ajuntament, sindicats i associacions locals empresarials i culturals, on debatre els projectes més importants de la ciutat i especialment el cas del Rec. La seva creació es va aprovar per unanimitat en el ple de febrer de 2011, però no ha tingut cap activitat. El març de 2011, amb motiu de les eleccions municipals, Amics del Rec va enviar una carta a tots els partit polítics en què demanava que en el seu programa concretessin el projecte específic per al Rec. Sis dies abans de les eleccions va organitzar un debat per tractar propostes sobre el Rec on els candidats dels diferents partits van exposar les seves propostes sobre el barri: PSC i ICV van defensar el creixement poblacional i la recuperació patrimonial; CiU apostava per una zona comercial i empresarial i ERC argumentava a favor d'un urbanisme industrial que generés un eix cultural i museístic (Recio Raja, 2011).

El canvi de govern de 2011

El desgast de l'Entesa PSC-ICV en l'àmbit local, degut als conflictes provocats pel POUM, conjuntament amb el context nacional, van provocar el canvi de govern a l'ajuntament d'Igualada l'any 2011. S'inicia així una nova etapa de govern de coalició entre CiU i ERC en la que l'urbanisme i la intervenció urbanística genera una certa incomoditat. *"Els responsables polítics no el consideren una prioritat i tendeixen a relegar-lo a una simple funció de gestió burocràtica de la ciutat, en què el paradigma*

que s'ha d'assolir és l'absència de conflicte. En l'agenda s'anteposen les possibles repercussions en l'opinió pública per davant d'objectius vinculats a una veritable idea de projecte urbà col·lectiu" (Matilla Ayala, 2014).

A Igualada es pot llegir el recorregut participatiu del que parla Jordi Bonet i Martí (Bonet-Martí, 2014) i l'any 2008, coincidint amb que l'esclat de la crisi econòmica financera que impacta en els processos de desenvolupament urbà, com hem pogut veure en la retirada del POUM d'Igualada. Aquesta situació negativa dels processos participatius que començaven a guanyar solidesa es veu agreujada per la crisi patida pel sector immobiliari i financer i per l'austeritat pressupostària que adopten les Administracions públiques. Però la crisi obre també l'oportunitat de generar espais de participació alternatius que recuperen el caràcter propositiu i constructiu d'iniciatives, que al marge o fora del canals institucionals, treballen la reapropiació de l'espai urbà.

3.2.2 L'àmbit dels buits urbans a Igualada

A Igualada la problemàtica dels buits urbans ha tingut en els darrers anys una presència significativa. El caràcter industrial de la ciutat, molt especialitzada històricament en el sector adober, ha fet que el declivi d'aquest sector, sumat a l'actual crisi econòmica, hagi generat una sèrie d'espais i zones en desús a la ciutat que han estat font de debat, conflicte i múltiples iniciatives tant per part de l'administració pública com per part de diferents organitzacions de la societat civil. Analitzarem a continuació dos espais de la ciutat on, amb lògiques diferents, s'hi estan duent a terme iniciatives relacionades amb l'ús dels espais urbans den desús: el barri del Rec i l'Espai pels Somnis.

El barri del Rec

El barri del Rec és com hem vist un tema de referència per al futur d'Igualada. Es tracta d'un àmbit urbà obsolet, pel que fa a l'ús industrial, d'una extensió de 25 Ha, on hi havia hagut més de 250 adoberies, ara només en queda una vintena en actiu. Es troba bloquejat pel planejament i l'única alternativa que ha vist és la de transformar-se en un àrea residencial i terciària, i aquesta no va ser mai una opció realista, ni social ni econòmicament parlant. Davant d'aquesta situació s'organitza l'associació d'Amics del Rec que reivindica la declaració del barri en el seu conjunt, com a Bé Cultural d'Interès Nacional, defensa la idiosincràsia de l'entorn, i no només l'arquitectura com objectes individuals, i aposta per un projecte que no tendeixi la museïtzació del mateix. Aquesta reacció provocada envers la proposta del POUM situa al barri del Rec al centre del debat de la transformació urbana que es plantejava a Igualada. Fins aleshores el barri del Rec havia estat oblida. La seva degradació, i inclús l'estigmatització pel fet de ser l'espai de les crisis que van portar a molts treballadors a l'atur, feia que no fos una àrea que els igualadins prenguessin com a pròpia. Amics del Rec va començar, amb les seves protestes i la seva capacitat de comunicació, un procés de redescobriment del barri per a molts veïns de la mateixa ciutat d'Igualada. Van organitzar concerts i activitats lúdiques i culturals per a atraure gent al barri, i que els igualadins

reconeguessin el valor identitari que tenia aquell territori per a ells. Des de que va constituir-se l'any 2008 han treballat per generar debat i discurs sobre la situació del barri i per aconseguir la protecció que creuen que hauria de tenir. També defensen que el barri aculli activitats de caire sociocultural i recreativa, doncs creuen que són usos compatibles amb la declaració de Bé patrimonial. S'ha organitzant al voltant de la figura de l'associació i tenen un objectiu clar, no mobilitzen a la ciutadania, sinó que actuen com a agents reivindicatius i demanen la intervenció de l'administració sense especificar com hauria de ser aquesta. En quant als seus integrants, l'associació està formada per 33 persones que han anat involucrant-se en diferents moments, des de la seva formació, i que en general presenten un perfil de gent entre els 25 i els 45 anys, de formació universitària, i en molt casos relacionada amb el territori, l'arquitectura o el disseny.

L'associació d'Amics del Rec és un grup de gent amb uns interessos i objectius comuns, però també molt diversa en altres aspectes, fet que ha portat que de la mateixa associació en sorgeixin altres iniciatives independents, és a dir que l'associació no hi està al darrera, sinó que simplement els integrants formen part d'ambdues iniciatives. És el cas de Rec Stores o la Bastida, la primera una empresa que organitza esdeveniments efímers dues vegades a l'any entorn al món de la moda, i la segona una associació cultural sense ànim de lucre nascuda l'octubre de 2011 gràcies a un grup de persones que entre totes elles van fer possible un festival al barri del Rec d'Igualada. Amb l'èxit i la gran acollida que va tenir el rrrrec Festival, l'organització decideix establir-se com a associació. Amb la seva constitució pretenem donar continuïtat a aquesta i a moltes altres iniciatives artístiques i culturals pel barri i la ciutat. *"Tenim l'objectiu de fomentar la cultura a la nostra ciutat organitzant actes per a la ciutadania, utilitzant sobretot espais del barri del Rec i organismes públics com el Museu de la Pell d'Igualada i Comarcal de l'Anoia. Entenem la cultura com a transformadora social i d'obertura a tot el que suposi un enriquiment i creixement personal i mutu"* explica en Jordi Carner, un dels fundadors i integrant d'Amics del Rec. La Bastida es reuneix en un espai precisament al barri del Rec, la seva activitat és compatible amb l'ús que li atorga el planejament, pel seu caràcter temporal.

El cas de Rec Stores és una mica més conflictiu. Neix com a una reivindicació més del caràcter patrimonial del barri, quan quatre integrants d'Amics del Rec comencen a treballar per aconseguir realitzar alguna activitat capaç de canviar l'imaginari que els veïns d'Igualada tenien del barri del Rec. Després de valorar diferents opcions com un festival del reciclatge o un festival d'arquitectura entre d'altres, desenvolupen el projecte de Rec.0, un esdeveniment temporal que ubica diferents marques de roba en algunes de les adoberies tancades. Cristina Domènech una de les fundadores explica que *"finalment va m decidir que el motiu de l'esdeveniment havia de ser la moda, entesa des del sector tèxtil com a motor econòmic i tradició igualadina, juntament amb la idea de la indústria creativa i cultural que defensava Amics del Rec i el moviment incipient de les pop us stores, ens va portar a organitzar una 1a edició l'any 2009, amb una afluència de 8.000 i una gran repercussió mediàtica, que va doner un gran impuls no només a la iniciativa Rec.0 sinó també al reconeixement del barri."*

Rec Stores és una empresa privada que lloga els espais als seus propietaris, que "majoritàriament no s'impliquen mes enllà de rebre el seu lloguer. Tot i a que a vagades alguns sí que creuen que el Rec.0 por revaloritzar la imatge del seu espai" explica Cristina Domènech. La majoria dels espais que ubiquen l'esdeveniment estan sense activitat, Rec Stores els arranja per tal de donar resposta a les necessitats de les pop up stores i demana totes les llicències necessàries per a la seva activitat. Aquest ús també es compatible amb el planejament pel caràcter temporal de l'esdeveniment, quatre dies, dues vegades a l'any, aquest mes de juny 2014 celebren la seva novena edició, havent tingut una assistència de més de 100.000 persones en l'edició passada.

Aquesta iniciativa, té les bases en un moviment des de baix que reivindica un patrimoni i que veu la necessitat d'actuar-hi, per això els seus impulsor defensen que tot i ser una empresa privada, el seu objectiu no és únicament el benefici econòmic, sinó també la treballen per aconseguí un *"canvi radical de la imatge del Rec."* La Cristina Domènech reflexiona sobre l'impacte del projecte, i diu *"La gent comença a valorar el barri, ara li veuen l'interès i es troben orgullosos: no saben què ni com s'ha de fer aquí, però saben que te un valor. En aquest sentit valorem molt positivament el projecte, però també som conscients de que no ha tingut una reacció envers la reactivació com ens hagués agrada. Hi ha molts pocs emprenedors que s'estiguin posant al barri, costa que la gent hi aposti. És sòl industrial, el que dificulta el desenvolupament de determinades activitats i a més hi ha una crisi que dificulta que la gent llogui espais per fer una activitat econòmica".*

Les activitats que desenvolupa l'empresa Rec Stores al barri del Rec estan en general molt ben valorades per molts sectors de la població igualadina, així com per l'Administració que facilita i recolza aquest tipus d'esdeveniments, sempre que siguin amb caràcter temporal. Tot i així l'empresa creu que *"l'ajuntament ha de treballar per a la transformació real i respectuosa del barri, i no només deixar fer coses"* Rec Stores emfatitza que el seu primer objectiu sempre ha estat la reivindicació de l'ús del barri i que ara es troba en una situació d'institucionalització que no s'havia plantejat en un inici. També se li reclama a l'Ajuntament el seu paper de mediador amb el gremi de botiguers d'Igualada, que veuen el Rec.0 com una amenaça al comerç local. Finalment, l'Ajuntament ha impulsat una iniciativa paral·lela, OFF REC, que s'emmarca en el conjunt del Rec.0, inclús es promociona pels mateixos canals, i es tracta d'un itinerari pels comerços locals, i aprofitar la gran afluència de persones de diferents indrets del territori per a que coneguin el municipi d'Igualada.

Rec Stores comença ara l'experiència de professionalitzar-se com a empresa organitzadora d'esdeveniments temporals en espais patrimonials buits, com és el cas del Mercat del Pla a Lleida. A través d'un programa de dinamització social i econòmica de l'Ajuntament de Lleida Rec Stores desenvolupa una activitat molt semblant al Rec.0 al centre històric de Lleida.

El barri del Rec és així un espai on hi sorgeixen diferents tipus d'organitzacions que estableixen relacions ben diferents amb el patrimoni i amb l'administració, però que

comparteixen l'objectiu de reactivació i resignificació, així com el reclam d'intervenció per part de l'Ajuntament.

L'Espai Pels Somnis

Espai pels somnis és una "acció que sorgeix del moviment juvenil de la ciutat, que reivindica la necessitat de construir espais de coordinació al marge de l'administració" com explica en Carles Duran, un dels seus impulsors i que s'ubica a les antigues piscines i el Casal de la ciutat. "En un inici es contacta amb l'administració per a demanar un espai, però l'ajuntament no pot oferir una alternativa a la Kaserna (espai de joves municipal) Així sorgeix la pràctica de l'ocupació, que no s'havia plantejat en un inici."

Les piscines també han viscut el seu particular esclat de la bombolla. I és que en una part d'aquest equipament, propietat de l'Església, es preveia aixecar una promoció d'habitatges. La crisi immobiliària va aturar aquest procés que tot just començava, doncs les piscines van estar en funcionament fins l'any 2007. 6 anys després aquest espai és ocupat en un acte de crítica ciutadana i intenta retornar l'ús col·lectiu de l'equipament, amb l'objectiu de donar resposta a les necessitat reals del veïns d'Igualada i deixar en evidència la ineficiència dels buits urbans dins de la ciutat. L'Espai Pels Somnis pot ser llegit com un intent de trencar amb la lògica imperant durant les darreres dècades de construir per destruir i per a tornar a construir, ja que es tracta d'aprofitar el que ja existeix. Però també es un projecte de ciutadania, de com la recuperació d'un espai permet dur a terme un projecte col·lectiu en el que resoldre necessitats ciutadanes, d'espais per a la reflexió, la formació, l'intercanvi, l'oci , la creació col·lectiva i l'assumpció de les responsabilitats que representa la gestió d'un equipament (Recio Raja, 2013).

"L'Espai Pels Somnis ha canviat el paradigma de la ciutadania. S'ha informat de la capacitat de generar contrapoder i fer entendre que hi ha moltes alternatives. Hem rebut molt suport ciutadà del veïns d'Igualada, inclús més del que esperàvem en un inici, però ens ha estat molt criticada l'acció de l'ocupació" explica Carles Duran, estudiant de sociologia a la UAB. "Al juliol de 2013 s'ocupa l'espai i es truca al regidor de Joventut i s'al·lega desobediència legítima. Espai pels somnis interpel·la a l'administració però no aconsegueix cap reacció, no tenen referents d'ocupació i no saben què fer", expliquen. El canal de comunicació que fan servir és mitjançant instàncies, "el que fa més lent el procés, automatitza les relacions i es redueixen a tràmits burocràtics," denuncien. El seu interlocutor és sempre el departament de joventut de l'ajuntament, i reclamen que altres departaments, com urbanisme o cultura, estiguin també involucrats, doncs creuen que "Espai Pels Somnis no és només un lloc de trobada per a joves, sinó que és una experiència més que permet a la gent involucrar-se sense una militància. És una manera de portar la perifèria al centre. Hem superat discursos del moviment social, dels marc ideològics tancats esquerra-dreta, ciutadania-administració, top-down. Entenem la crisi com a context, però no com a únic fet detonant del canvi, sinó que les conseqüències es sumen a la necessitat de generar nous discursos." Carles Duran fa referència precisament que la crisi és el context de la necessitat i això fa que el suport rebut sigui bastant transversal en quant

als perfils, ja que el fet de recuperar el "casal" fa involucrar-se i sentir-se identificar amb molta gent diferent, tot i que els que hi estan involucrats estretament són uns 40 joves.

L'Espai pels Somnis ha esdevingut un catalitzador per a Igualada, ha generat un canvi en la ciutadania i s'ha constituït com un espai d'apoderament. El fan servir diferents entitats i està aconseguint teixir una xarxa d'iniciatives socials a la ciutat com ara la PAH, el sindicat d'estudiants, Procés Constituent, l'associació de dones feministes. Des de Espais pel Somnis defensen que ara "*l'administració ha canviat la seva relació amb la ciutadania, que ara tracta com a subjecte apoderat. Ens situem en el nou marc ideològic del15M, del No al Sí se puede, no podem estar sempre a la contra"*. Van supera al mes de febrer un procés de desallotjament, i ara s'enfronten al desenvolupament del projecte a mig termini.

Es tracta d'un exemple igualadí en què la ciutadania es posa a "fer ciutat" intentant retornar un equipament per a l'ús col·lectiu fruit d'unes necessitats reals, que es pot emmarcar en la sèrie de pràctiques que en el context de la crisi i al marge de les institucions es caracteritzen per intervenir en la ciutat consolidada, moltes vegades de manera precària, de vegades temporal, i amb conceptes com ara "col·laboració", "autogestió" o "cocreació" en l'eix central dels projectes.

En quant als impactes d'aquesta acció destaca el suport rebut per part de diferents sectors de la població igualadina, que durant molt de temps ha estat silenciosa, però que té un *"potencial participatiu latent"* com explica Alfons Recio quan parla de les manifestacions en defensa de l'Espai pels Somnis.

L'Ajuntament s'ha mostrat inactiu davant aquesta situació. La única reacció ha estat engegar un projecte d'espai per a entitats, que era un dels reclams d'Espai pels Somnis.

3.2.3 L'àmbit de l'habitatge i els desnonaments a Igualada

Igualada no és el municipi més conflictiu respecte al tema de l'habitatge. La Plataforma d'Afectats per l'Hipoteca que acull als afectat d'Igualada és de caràcter comarcal, té els seu origen l'any 2012 i abasta tot el territori de l'Anoia. La seva aparició està vinculada a la necessitat d'intervenir en els processos de presa de decisió que afecten a la gestió de l'habitatge. *"Estem fent el treball que li correspondria a l'administració si fos eficaç. Reclamem la capacitat d'autotutela. L'administració hauria de fer la tutela dels nostres drets, però no la fa de forma efectiva. Per tant l'hem de fer nosaltres"* expliquen integrant de la plataforma.

Es reuneixen cada setmana en assemblees col·lectives. "En les nostres assemblees busquem l'aparició de nous actors. No es tracta d'un enfoc existencialista, i resoldre casos de manera professional, sinó que busquem resoldre la problemàtica des del suport mutu i col·lectiu, donant-nos eines entre tots per a resoldre el cas. NO tenir

afectats, sinó tenir afectats que es converteixen en activistes", relata un dels seus membres. A les seves assemblees cada cop hi ha més activistes i de perfils més diferents, que provenen de diferents grups socials, diferents procedíncies i pertanyen a diferents generacions.

La PAH Anoia mobilitza entre 100 i 150 persones de tota la comarca, es reuneixen una vegada a la semana i s'organitzen en dues assemblees, una primera d'acollida, arribada i coneixement del casos nous, i la segona de Norma a la que assisteixen entre 70 i 90 persones, per tal de poder gestionar millor els casos.

S'organitzen diferents grups de treball, els assistents porten la relació amb els ajuntaments via els departament de serveis socials i hi busquen col·laboracions, cogestió, també tenen grup d'accions, grup de coordinació. La relació amb els polítics en canvi es per mitjà de les mocions. La PAH és apartidista però les mocions les ha de presentar un partit polític i a Igualada es vehiculen mitjançant ICV.

La PAH Anoia normalment es reuneixen a Òdena, que tot i ser el municipi més conflictiu de la comarca, en quant a la relació amb l'Ajuntament es refereix han aconseguit la cessió d'un espai per a reunir-se. Esporàdicament es troben a l'Espai pels Somnis d'Igualada que el valoren com *"a generador de xarxa. A 2012 vam néixer una mica tots de cop i ens costava relacionar-nos, i ara estem fent un esforç molt gran per fer xarxa, i l'espai pels somnis ha estat un gran què per a tots"*. Un exemple més del recolzament mutu que defensen a la plataforma.

Consideren que en dos anys hi ha hagut un canvi molt important en referència a la situació en la que es troba molta gent afectada per l'hipoteca. Han aconseguit, sobre tot i ho valoren com el seu gran èxit, que la gent s'informi i perdi la por "*la por ha canviar de banda, ara són les institucions les que ens temen a nosaltres, i a les nostres samarretes verdes"* comenten. No poden compatibilitzar el nombre de desnonaments a l'Anoia, perquè no tenen constància d'aquells que ocorren però no assisteixen a l'assemblea. Demanen als Serveis socials del diferents municipis que si detecten alguna situació de possible desnonament, informi de la possibilitat que ofereix la PAH *"ja que l'administració no fa res més, que ens doni l'oportunitat de fer-ho nosaltres"* reclamen. *"Anem contra el discurs de que el problema de l'habitatge és un problema individual, un fracàs personal un fracàs d'un projecte de vida. Nosaltres sabem que no es així, que es un fracàs de l'estructura del sistema i només el podem resoldre col·lectivament. Encara existeix aquesta vergonya, que és la primera barrera amb la que ens trobem tot i que el nostre treball està contribuint a trencar aquesta vergonya."*

La seva feina i reivindicacions està aconseguint canvis i exigeixen a l'administració que compleixi el seu discurs. Per exemple han aprovat a 10 municipis la moció per la subvenció de l'impost de la plusvàlua, que ha de pagar l'afectat quan li donen la dació, per l'augment del valor del sòl. Aquest impost el recapta l'ajuntament i demanen que es subvencioni a persones que perden el seu habitatge únic i habitual. Només a Montbui i a Igualada s'està aplicant. També han aprovat a Igualada la moció per a la cessió pisos buits per a obra social que pertanyen a entitats bancàries, no a persones,

buscant l'aprofitament d'aquestes pisos i no només la sanció econòmica per tenir-los buits. Aquesta a diferència de l'anterior, no ha estat aplicada a cap municipi, i ha estat més difícil d'aprovar en general.

Entre les seves accions planificades està una campanya per visibilitzar pisos buits. Tenen inventari de pisos buits, to i que consideren que no és complert ja que hi ha molt pisos que estan en procés. També estan redactant un manual per explicar a les administracions com poden extraure dades de pisos buits *"com per exemple creuar a dades com el cadastre amb el consum d'aigua. Però no ho faran fins que no els pressionem."*

Fan balanç d'aquests dos anys de feina i comptabilitzen 50 dacions, 2 condonacions de deute i 20 lloguers social però apunten que "*si de 50 dacions, aconseguim 20 lloguers socials, no és un èxit...on va la resta de la gent?"* Alguns del lloguers socials han estat possibles gràcies al sistema de cessió ala borsa de pisos confeccionada partir de cessions d'habitatges que per acollir-se a les subvencions de rehabilitació en el marc de la Llei de Barris, si eren de lloguer havien de cedir-se obligatòriament per a lloguer socials. *"A més hi ha gent que ha cedit els seus pisos a la borsa voluntàriament, durant sis anys per a que els hi gestionin, doncs s'hi garantia el lloguer durant cinc anys i es demanava un any per a acondicionar-lo a estat inicial, a canvi el preu de lloguer és 30% més baix que el preu de mercat"* explica la Fina Vilarrubias, tècnica de la Llei de Barris

Les conclusions que extrauen els integrants de la PAH és que "*enganxa, vius en primera persona el procés de canvi, de reactivació de la societat. També hem vist és que l'administració sempre va darrera de la ciutadania"* Cap dels presents a l'entrevista està actualment afectat per cap hipoteca, i segueixen treballant per al col·lectiu. Valoren l'èxit de la PAH com el *"canvi en la mentalitat de la gent, en formes de pensar i organitzar-se. Consciència i educació política."*

A Igualada l'ajuntament va aprovar un Pacte Social amb els vots favorables de tots els partits polítics excepte PXC, que es va abstenir. *"El Pacte Social estableix mesures molt concretes per a donar resposta a necessitats actuals de determinats col·lectius, també té la vocació de ser una eina de comunicació amb els moviments organitzats. No va ser signar per les entitats sense ànim de lucre, però si que es va donar a conèixer a totes les entitats de l'àmbit social, i la majoria d'elles hi col·laboren en l'execució de les mesures previstes. En el cas de la PAH, aquesta col·laboració no s'ha materialitzat, tot i que se li va oferir com amb totes les entitats, a l'inici del Pacte"* explica la regidora Imma Soteras de promoció de ciutat. El Pacte Social té per objectiu prevenir situacions socials extremes, així com millorar el sistema de serveis social, guanyar cohesió social i activar la ciutadania, així com promoure la cooperació institucional amb aquelles entitats socials, empreses i iniciatives ciutadanes que es sumin a l'estratègia cooperativa de ciutat. Per això estableixen una sèrie de mesures diferenciades en dos grans grups que són habitatge i suport a les persones. Per prevenir i evitar desnonaments ofereixen suport i mediació, així com convenis entre l'administració (departament d'Urbanisme i d'Acció Social, associacions i entitats bancàries). Aquestes mesures es comprenien en un marc temporal, entre la seva

aprovació i l'any 2014, així l'Ajuntament fa la seva pròpia valoració *"la conclusió que en podem treure de la seva aplicació és que hem fet un bon recull d'iniciatives, totes enfocades a donar resposta a les necessitats socials d'aquests moments, és el compromís de la ciutat a posar els recursos econòmics i a alinear les accions socials a les necessitats concretes. És un programa però que necessita temps per implementar-se, i potser ha estat aquest el punt més feble, que la immediatesa en què cal actuar i la transversalitat de les diferents àrees de treballar plegats, necessita un temps d'aprenentatge."*

3.3 Sabadell

Sabadell és cocapital, juntament amb Terrassa, de la comarca del Vallès Occidental. És el cinquè municipi amb més població de tot Catalunya: 207.649 habitants. Sabadell està situada al centre de la comarca, té una extensió de 37,8km^2 i una densitat de 5.494,8 habitants per km^2. Es situa al costat del riu Ripoll, fet que explica que fos una de les ciutats pioneres de la Revolució Industrial a Catalunya. Va tenir un important paper en el sector del tèxtil i a meitat del segle XIX es va convertir en la ciutat llanera més important de l'Estat Espanyol.

Precisament, la història i el desenvolupament de la ciutat de Sabadell, i per tant la seva morfologia urbana i el seu creixement demogràfic, està lligat a l'evolució de la indústria tèxtil. Des de la segona meitat del segle XIX fins el primer terç del segle XX la ciutat experimenta un creixement compacte, amb la construcció de nous carrers i illes. En canvi, el període entre els anys 40 fins els 60, es caracteritza pel creixement de la trama urbana i l'aparició de nous assentaments urbans residencials dispersos. Durant aquest mateix període i fins els anys 70 la indústria llanera va experimentar un gran creixement, repercutint en el creixement de la metal·lúrgia i la construcció, i suposant un clar augment de la població migrada (en 10 anys, de 1950 a 1960, es va duplicar la seva població). En aquell moment, Sabadell com d'altres ciutats del cinturó industrial de Barcelona, va experimentar una forta demanda d'habitatges que no podia afrontar per la manca de sòl urbanitzable i l'escassetat dels recursos econòmics del municipi. En conseqüència, en els suburbis de la ciutat, s'hi va produir un creixement extensiu de baixa densitat format bàsicament per habitatges d'auto-construcció en zones sense els mínims serveis públics.

Als anys 70 el sector del tèxtil va patir una forta crisi que va fer replantejar una indústria bàsicament fabril i va atorgar més importància al disseny i a la comercialització dels productes, alhora que va diversificar la indústria llanera. La indústria metal·lúrgica va iniciar aquest procés de diversificació abans, evitant així patir les conseqüència de la crisi dels 70. En canvi, la crisi també va repercutir en el sector de la construcció, ja que l'edificació industrial i d'habitatges es va paralitzar i no es recuperaria fins a finals dels 90 amb el creixement de la inversió immobiliària i una nova onada de població migrada.

Les onades migratòries també són un factor per comprendre el creixement urbà de la ciutat. El creixement poblacional a Sabadell s'ha experimentat en tres etapes: la primera onada de població provinent de la resta de l'Estat, està vinculada a la fase inicial de la revolució industrial i fins el 1930; la segona, entre el 1960 i 1981, es tracta d'una onada de població també provinent de la resta de l'estat però molt més intensa arribant a representar el 42% de la població sabadellenca el 1981; finalment, la tercera onada ha estat de població nouvinguda de fora de l'Estat i s'inicia a partir el 2001 provocant un creixement constant durant la següent dècada arribant a situar a la ciutat per sobre els 200.000 habitants (Mestre i Serracant, 2014).

En la dècada dels 70, coincidint amb les primeres legislatures democràtiques locals, les prioritats en l'urbanisme i en la construcció de les grans ciutats es modifiquen.

Aquest canvi suposa passar d'un plantejament de ciutat basat en el creixement urbà del sector industrial a un model caracteritzat per la construcció de nous barris residencials, àrees de serveis, centres comercials i polígons industrials que alhora intenta resoldre la diversitat de problemes que pateix la ciutat de Sabadell: problemes d'habitatge, crisi del sector tèxtil, dèficit d'equipaments i serveis públics bàsics... És a dir, "la diversificació del teixit productiu amb un procés de reconversió cap a l'anomenada economia cognitiva, la relocalització d'activitat a noves zones perifèriques del centre urbà o l'inici de processos de deslocalització, canviaran el concepte i ús de la fàbrica i, per tant, de la pròpia ciutat"[65]. Des d'aquell moment, s'inicia la fi del model de *ciutat-fàbrica* i es produeix la reconversió i relocalització industrial, adaptant-se també a les noves necessitats i demandes de sectors emergents dominants com els serveis i la construcció. El resultat d'aquesta nova fase d'estructuració urbana ha comportat una expansió encara més agressiva, essent l'any 2013 el moment històric amb més superfície urbanitzada per habitant (Mestre i Serracant, 2014).

El Pla General d'Ordenació de la Comarca de Sabadell aprovat el 1978 va delimitar 46 zones de la ciutat que estaven ocupades per instal·lacions industrials i s'havien de transformar per a altres usos: residencials, equipaments públics, zones verdes... L'any 2012, el 72% d'aquestes *zones de transformació d'ús* ja havien fet la transformació total, el 13% una transformació parcial (les que no s'ha transformat el 50% d'una de les dues titularitats –pública o privada- del terreny), el 9% estaven en curs i el 6% no s'havien transformat. Les zones en que el 50% de sòl és públic i s'han transformat són 37, i d'aquestes, en 17 hi ha espais lliures, en 14 equipaments i en 5 zones s'ha combinat un equipament i un espai lliure. En total ha suposat la creació de 20 equipaments distribuïts en 19 zones diferents, on 10 d'aquests són centres formatius (escoles, centres de formació ocupacional, el Conservatori de Música...).

Aquest procés de transformació urbana va suposar, per una banda, la facilitació de la reconversió dels usos industrials a residencials, equipaments o espais públics, però per l'altra, va estroncar la continuïtat de la indústria productiva local (Mestre Vall, 2013). A més, destaca que les zones de transformació van funcionar en processos autònoms a causa de factors interns (complexitat de cada zona per que fa al nombre de propietaris, herències... i per les característiques reguladores de les zones), i pels factors externs (no es disposava d'una estratègia global de ciutat, considerant aspectes com la mobilitat, el patrimoni o l'arquitectura). Com a conseqüència d'aquesta manca d'una visió integral i global, identifica tres problemes: (a) la congestió visual de l'alçada (manca de coherència en els volums de pisos contigus degut a la construcció de nous habitatges per el creixement demogràfic tot i la poca disponibilitat de sòl del municipi); (b) la manca d'una circulació entrellaçada per els vianants (no continuïtat en la trama urbana entre zones molt properes); i (c) laxitud temporal en el desplegament de les zones (que depenia de la fi de l'activitat econòmica o de la relocalització i va donar lloc a l'especulació immobiliària per part del sector privat).

[65] Mestre, O. "El procés de desindustrialització del nucli urbà de Sabadell a través de les zones de transformació d'ús (1978-2010)". Treballs de la Societat Catalana de Geografia, núm. 75, juny 2013. p.36

Així doncs, Sabadell fa 30 anys que experimenta un procés de transformació urbanística derivat del desmantellament dels edificis i espais industrials del sector tèxtil. La modificació d'usos i la renovació urbana ha suposat la construcció d'habitatges de promoció privada, la dotació de 20 nous equipaments destinats a serveis bàsics, una escassa generació de noves activitats econòmiques en aquestes zones de transformació, i la recuperació de sòl públic destinats als vianants. S'ha de destacar, però, que la bombolla immobiliària també va derivar en excessos pel que fa a la dotació d'equipaments ja que es van construir grans edificis amb un cost econòmic molt elevat i una despesa corrent difícil de mantenir. Per tant, Mestre i Serracant consideren que el problema actual *"se situaria en l'àmbit del contingut, en la gestió dels problemes urbans i socials. En el fet de trobar respostes i solucions perquè l'ecosistema urbà estigui al servei dels seus ciutadans i sigui capaç de generar i mantenir les seves activitats econòmiques"*[66].

3.3.1 Governança participativa i acció col·lectiva a Sabadell

L'impacte de la crisi en aquest procés de transformació urbana ha resultat en la generació de centenars de buits urbans per una banda, i per l'altra, un problema d'accés a l'habitatge on el màxim exponent són els desnonaments. Aquestes dues problemàtiques han rebut vàries respostes per part de la ciutadania. Sabadell és una ciutat que sempre ha tingut un fort teixit associatiu (entitats de lleure, esportives, de veïns...) i que ara ha incorporat les noves formes d'acció col·lectiva (15M, Plataforma d'Afectats per la Hipoteca i la Crisi...) provocant l'articulació de vàries iniciatives, plataformes o entitats que reivindiquen una política que doni respostes a les seves necessitats o noves demandes.

Pel que fa a la governança participativa de la ciutat, Sabadell respon a la lògica d'incrementalisme participatiu de molts municipis de l'Àrea Metropolitana de Barcelona: durant els anys 80 es creen diversos consells participatius tant territorials com sectorials i entre finals dels 90 i durant la primera dècada del segle XXI experimenta un fort creixement tant dels òrgans estables de participació com, sobretot, de processos participatius ad-hoc impulsats per l'ajuntament. Actualment l'Ajuntament disposa actualment d'una important arquitectura institucional de participació ciutadana, amb un Consell de Ciutat, 7 Consells de Districte i més de 29 espais sectorials de consulta i participació sense personalitat jurídica. Tanmateix, en l'actualitat molts d'aquests espais no estan funcionant de forma efectiva. En els darrers anys, a més, l'Ajuntament de Sabadell també ha impulsat importants processos participatius, com el procés consultiu per a l'elaboració del Pressupost Municipal, el procés participatiu del Pla d'Actuació Municipal o la consulta ciutadana sobre els usos de la Plaça Espanya, entre d'altres. El resultat, doncs, és una densa i complexa xarxa d'espais estables de participació amb una activitat permanent múltiples processos vinculats a diferents plans i projectes, habitualment poc relacionats i poc coordinats entre sí.

[66] Mestre, O. i Serracant, M. "De la ciutat expansiva a la ciutat expectante. Sabadell 1978-2013: punt i final al creixement urbà, punt i seguit a la transformació urbana". 2014. p. 55

L'actual context econòmic i social, però, obliga a repensar les formes de governança participativa en general i les arquitectures institucionals de participació en particular. La situació econòmica que estem vivint i el mal finançament del món local forcen a la racionalització d'aquestes estructures. Els profunds canvis socials que s'han esdevingut en els darrers anys, l'aparició de noves problemàtiques i l'emergència de nous actors a la ciutat obliguen a pensar noves respostes institucionals, també en l'àmbit de la participació ciutadana. Una tasca, d'altra banda, tant necessària com complexa si tenim en compte l'actual situació de creixent desconfiança de la ciutadania vers les institucions públiques. En aquest sentit, l'Ajuntament ha dut a terme recentment un procés intern, finançat per la Diputació de Barcelona, amb l'objectiu de reordenar els espais institucionals de participació. Aparentment, però, la reordenació dels espais participatius de la ciutat no és un de les principals prioritats polítiques del govern municipal, sinó que neix d'una moció d'un dels grups de l'oposició (CiU), que ocupa la presidència d'un dels Consells de Districte i es mostra molt crític amb el funcionament d'aquests espais, que són vistos com *"un instrument de propaganda de l'alcalde Bustos"*.

Tot i que el Regidor d'Urbanisme, Josep Ayuso, manté que *"sempre hi ha hagut molt feedback entre l'Ajuntament i les entitats"*, des de l'oposició consideren que hi ha un "*desencant global amb la participació ciutadana d'aquesta ciutat ja que els mecanismes de participació tenen poca credibilitat; hi ha incredulitat en que la participació desemboqui en alguna cosa"*. En general, les entitats i col·lectius entrevistats coincideixen en considerar els espais de participació que ofereix l'Ajuntament com a poc útils.

Per últim, cal fer esment que el novembre de 2012 la fiscalia i els Mossos d'Esquadra van desarticular una presumpte trama de corrupció urbanística a Sabadell. L'alcalde del municipi, Manuel Bustos, es trobava entre els imputats pel jutjat que investiga el presumpte pagament de comissions a càrrecs locals a canvi d'adjudicacions d'obres públiques. L'anomenat cas Mercuri ha propiciat l'aparició de la Plataforma Sabadell Lliure de Corrupció, la qual s'ha personat com a acusació popular per tal de "col·laborar a esclarir els fets i depurar responsabilitats penals i polítiques" i ha esdevingut un nou espai de participació ciutadana que exigeix, entre altres mesures, la dimissió i inhabilitació dels càrrecs electes imputats en el cas Mercuri. Però el presumpte cas de corrupció no només ha tingut impacte en una part de la població sabadellenca que ha decidit personar-se com a acusació popular, sinó que ha tingut canvis i conseqüències en el govern de la ciutat. L'esclat del cas a un any d'haver començat la legislatura, va donar més pes a membres del Govern més allunyats de Bustos, pes que han perdut amb la celebració d'unes primàries internes en que ha guanyat el candidat *bustista*. Cal destacar que no ha estat fins a juliol de 2014 que l'ex-alcalde ha abandonat els càrrecs institucionals que encara mantenia (regidor a l'Ajuntament i diputat a la Diputació de Barcelona) fruit de l'aparició d'una altra branca del cas relacionat amb els suposats sobresous de la Federació de Municipis de Catalunya, entitat que ell presidia. Aquesta situació adquireix certa rellevància per entendre els canvis que s'han produït en el si del Govern del municipi a l'hora de gestionar certes problemàtiques.

A continuació es mostra la participació que s'ha articulat des de l'Ajuntament en matèria de buits urbans i habitatge, quines altres formes de participació han aparegut i com aquestes es relacionen amb les primeres.

3.3.2 L'àmbit dels buits urbans a Sabadell

Tal i com s'ha exposat a l'inici, Sabadell és una ciutat que ha patit un procés de transformació urbanística que ha durat més de 30 anys (i encara dura) el qual ha resultat en la reestructuració i reconfiguració de la ciutat actual. Aquest procés de canvi, però, s'ha vist afectat per la crisi. Abans de l'esclat de la crisi, la majoria de zones de transformació van derivar en promocions d'habitatge privat o construcció d'equipament públics, amb la necessitat d'una forta inversió per a produir aquest canvi. Sabadell és un dels 10 municipis més endeutats de Catalunya (també és un dels municipis més grans); el desembre de 2013 el seu deute es va situar en 123,8M€ (un 72,2% dels ingressos corrents). Davant aquesta situació, l'Ajuntament ha deixat d'invertir en aquestes transformacions urbanes de la manera que ho havia fet fins el moment, abandonant els projectes o no iniciant-ne de nous.

És en aquest context que apareix la iniciativa de l'exposició Urbanoporosis, articulada des de (Sa)badall. L'objectiu és *"recórrer els carrers [de Sabadell] amb mirada crítica i pausada per adonar-se de la magnitud d'aquest abandonament: parets tapiades, solars, estructures a mig construir, habitatges per estrenar, locals comercials buits, persianes abaixades, rètols de 'En Venda o Lloguer', naus que s'ensorren … Vivim en una ciutat esberlada, on s'obren buits com badalls sobre el terreny"*. Des d'una visió artística i a través de l'art geogràfic, elaboren un treball artístic expositiu per generar una nova visió i sensibilitzar l'espectador, la ciutadania, per tal que observin la rutina i quotidianitat des d'una altra perspectiva.

L'administració local no ha articulat un procés de transformació integral i responent a les noves necessitats, sinó que ha respost a petites demandes sorgides de la ciutadania entorn a aquest fenomen. El cas més rellevant és la Ordenança d'Horts Urbans aprovada el gener de 2014 arran d'una moció presentada pel grup municipal L'Entesa per Sabadell. A múltiples barris de la ciutat sorgien iniciatives més o menys comunitàries per a convertir els solars abandonats en petits horts, i per tal de facilitar la proliferació d'aquestes iniciatives es va plantejar una ordenança que en regulés i facilités l'existència. El resultat és considerat restrictiu per a moltes entitats en tant que no contempla que als horts s'hi puguin treballar aspectes socials, terapèutics, lúdics pedagògics... ja que des del Servei de Sostenibilitat de l'Ajuntament s'entén que la funció principal d'un hort és la productiva, les altres són secundàries i el servei de sostenibilitat no és qui les ha d'articular. De fet, la ordenança aprofita per redefinir tot el plantejament d'horts del municipi, és a dir, regular tant els espais periurbans (horts destinats a la producció professional), com els espais urbans (horts recreatius: terrasses, horts escolars...).

Cal destacar que la primera iniciativa reivindicada i desenvolupada al municipi en matèria d'horts urbans, sorgeix al barri de Creu Alta i és impulsada per la Coordinadora Juvenil Llamps i Trons (formada per entitats juvenils) que desenvolupa una campanya sota el lema "El barri que no ens deixarem perdre". Les entitats membres de la coordinadora consideren que el barri on viuen es troba cada cop més degradat i decideixen denunciar-ho ocupant un solar abandonat per a fer-hi un hort, "l'hort l'Escarola", i també desenvolupar-hi altres activitats lúdiques per el barri com calçotades o concerts. En aquest cas no articulen la demanda fent-la arribar a l'Ajuntament sinó que és aquest últim que s'acosta a la Coordinadora per a conèixer què estan fent.

La Coordinadora no participa en la redacció de la ordenança municipal (tot i que en la recta final de la seva elaboració hi és convidada), la qual s'articula a través del Protocol del Rodal, un dels espais de participació més antics del municipi que es constitueix el 1983 entre l'Ajuntament i diverses entitats amb l'objectiu de conservar la zona del Rodal. En el sí d'aquest protocol es fan 4 reunions on s'accepten la majoria d'esmenes que es proposen i que resulten en una ordenança consensuada per l'Ajuntament i les entitats membres que posteriorment serà aprovada pel Ple. El Protocol té un caràcter consultiu i informatiu i es debaten tots els temes que es demanen des de les entitats, entitats que per formar-ne part ho han de demanar formalment i han de ser acceptades per la resta d'entitats membres. És per això que en l'elaboració d'aquesta ordenança es fa una excepció i es convida entitats i col·lectius (entre ells la Coordinadora) que no són membres del Protocol però estan interessades en participar en la redacció de l'ordenança.

Paral·lelament, també al barri de la Creu Alta, els veïns i veïnes feia temps que demanaven a l'Ajuntament de Sabadell que donés ús a un solar de 5000m^2 abandonat on hi havia hagut la fàbrica del Vapor Cusidó. Tot i les múltiples demandes del veïnat per a transformar el solar, no ha estat fins que l'Associació de Veïns de Creu Alta i especialment la Coordinadora Juvenil Llamps i Trons s'hi han involucrat, que l'Ajuntament ha donat resposta. La Coordinadora va optar per fer embustiades i encartellades arreu del barri per a explicar la situació d'abandonament en que es trobava el solar i les reiterades demandes que el veïnat havia fet a l'Ajuntament sense obtenir-ne resposta. Finalment, davant aquest context, es va acostar als veïns i veïnes organitzades, les quals van presentar les propostes inicials i van crear una comissió de treball amb experts propis i de l'Ajuntament per tal d'incorporar les demandes de la població i elaborar un calendari sobre el qual treballar. El consistori fa seguiment d'aquest procés participatiu articulat des de la pròpia ciutadania, donant-los resposta a través de reunions majoritàriament amb tècnics de l'Ajuntament però també amb algun responsable polític del municipi. No s'ha estructurat ni articulat cap espai de participació formal però es destaca que el contacte amb l'Ajuntament és directe (amb persones tècniques). Aquest contacte directe i ràpid, que els permet resoldre les problemàtiques que van sorgint, és fruit de la trajectòria passada d'entitats com la Coordinadora Llamps i Trons la qual sempre ha contactat de manera directa amb l'Ajuntament.

Des de l'Ajuntament consideren que aquestes demandes del barri es poden canalitzar a través dels consells territorials, tot i que les entitats i persones no els consideren espais de participació útils en tant que són espais consultius i informatius, i normalment unidireccionals: l'Ajuntament explica què fa a les entitats que hi participen. De fet, des de l'Entesa per Sabadell consideren que l'administració local entén la participació *"com una eina de control"* i destaquen la inoperativitat d'alguns Consells Sectorials. En la mateixa línia, Urbanoporosis va més enllà ja que estableix que l'Ajuntament no té interès en propiciar la participació sinó que prefereixen "mà dura" pel bon govern.

Tal i com s'ha mostrat, l'acció col·lectiva de la societat civil s'ha articulat de diverses maneres per fer front a la problemàtica dels buits urbans. Cal destacar que no hi ha un moviment estructurat ni una estratègia comuna que reivindiqui l'ús dels espais buits de manera integral ja que *"transformar la ciutat, com [aquesta] hauria de ser, desborda a qualsevol plataforma"* tal i com considera el regidor i geògraf de l'Entesa per Sabadell, Maties Serracant. També és necessari diferenciar la demanda de creació d'horts urbans amb la de dotar d'algun tipus d'ús espais abandonats (no només solars). Així, per una banda hi ha la creació d'una ordenança per regular els horts urbans, necessitat que segons alguns *"respon a una moda passatgera"*, mentre que altres col·lectius i entitats reivindiquen de manera àmplia la necessitat de donar ús a espais abandonats i tancats. Aquest és el cas d'Urbanoporosis que lamenta que l'Ajuntament no aprofités l'embranzida que va generar el seu projecte ja que a més, hi van participar múltiples grups artístics de la ciutat i també van fer una feina de catalogació inexistent fins el moment: van catalogar 1400 buits (parcel·les totals) del centre de la ciutat i els van classificar en 4 tipologies.

Urbanoporosis va apostar per l'art geogràfic per denunciar l'abandonament d'alguns espais del municipi, mentre que la Coordinadora Juvenil Llamps i Trons va apostar per la via de la denúncia a través d'encartellades i embustiades i ocupant un solar de titularitat municipal per fer-hi "l'hort l'Escarola". La Coordinadora va néixer fa deu anys quan les entitats juvenils del barri van decidir organitzar la Festa Major. A partir d'aquesta interacció es van adonar que totes tenien els mateixos problemes, les mateixes ganes i maneres de transformar el barri, i van decidir constituir-se com a Coordinadora Juvenil del barri. L'ocupació de l'Escarola els ha fet visibles, i així han aprofitat per explicar qui són, com s'organitzen, quines són les seves demandes... a la resta del barri. Aquesta feina de divulgació que han fet al barri ha acabat calant i ha produït una visió diferent i alternativa d'abordar el tema dels buits urbans.

El més rellevant, però, és que l'Ajuntament ha decidit acostar-se a la Coordinadora un cop aquesta ha ocupat el solar i l'ha dotat d'ús, un ús que no s'adiu a la nova ordenança d'horts urbans. Des de la Coordinadora consideren que la ocupació era la única via per *"fer-se forts"* davant l'Ajuntament i destaquen la llarga tradició del moviment *okupa* implantat a la ciutat entenent-la com una via de transformació. La Coordinadora també juga un paper clau en el Vapor Cusidó, un espai llargament reivindicat pels veïns i veïnes no organitzades que, tal i com ja s'ha mencionat, s'articula com a espai de participació quan l'Associació de Veïns de la Creu Alta i la Coordinadora els ofereixen les seves eines i suport perquè l'Ajuntament se'ls escolti.

En l'actualitat ja són un grup autònom que interlocuta directament amb l'Ajuntament, tot i que la Coordinadora hi segueix col·laborant ja sigui amb membres que hi participen a títol individual com facilitant el contacte amb un col·lectiu d'arquitectes que han avaluat tècnicament les seves propostes. A més a més, en l'actualitat, la Coordinadora demana a l'Ajuntament que els cedeixi Can Balsach (un edifici abandonat del barri) per poder fer ús de l'espai i que esdevingui el local de les entitats juvenils del barri ja que no en tenen.

Tal i com s'observa, les relacions entre l'administració i la societat civil són diverses. En alguns casos la relació és més aviat inexistent (Urbanoporosis i Ajuntament) mentre que en d'altres la relació es dóna en un espai participatiu consolidat (Protocol del Rodal). Des de l'Ajuntament reivindiquen la participació en el procés d'elaboració de l'Ordenança dels Horts articulada des del Protocol. Tal i com indica el director del servei de sostenibilitat, Josep Serrano, *"s'ha reclamat que hi hagi horts urbans i l'Ajuntament ha respost reordenant els horts de tot el municipi"*, és a dir, hi havia una demanda expressada per una part de la ciutadania i l'administració ha respost a aquesta. En canvi, aquesta resposta ha estat difícil d'aconseguir en el Vapor Cusidó. Tal i com s'ha exposat, els veïns i veïnes feia temps que reivindicaven que l'Ajuntament transformés el solar, i a causa de la manca de resposta, es van organitzar amb el recolzament de la Coordinadora i l'Associació de Veïns. Des de Llamps i Trons destaquen el canvi de relació que han experimentat amb l'Associació de Veïns del barri. Aquest canvi positiu que s'ha donat en els últims dos anys és gràcies a l'acostament que s'ha produït arran de la ocupació de l'Escarola, el qual els ha permès conèixer-se i acostar-se per necessitat i per crear complicitats ja que entenen que la transformació del barri ha de ser conjunta, *"no podíem crear una cosa d'esquenes a ells"*. També destaquen i posen en valor la diferència intergeneracional la qual té un efecte positiu ja que tot i les diferents maneres de funcionar, es complementen perfectament.

També és destacable la relació entre l'Ajuntament i la Coordinadora ja que es tracte d'una relació bilateral, informal i directe, que passa pel tracte personal amb l'equip tècnic de l'administració local. No hi ha cap espai formal d'intercanvi, i de fet són conscients que en aquesta relació directa hi falten veus en tant que tenen unes eines d'interlocutació amb l'Ajuntament de les quals no disposen altres persones del barri. El fet d'estar organitzats els ha facilitat el contacte amb l'administració tot i que destaquen que reben poc feedback *"es mouen [l'Ajuntament] quan ja no tenen més marge [d'ignorar-nos]"*. Tanmateix, l'Ajuntament no és vist com un agent facilitador de canvis, si bé des de la Coordinadora s'emfasitza molt el fet que la resposta del consistori depèn molt de qui és la persona interlocutora.

Finalment, cal destacar que aquestes noves formes d'acció col·lectiva han tingut un impacte relatiu en la política pública de l'administració local en matèria de buits urbans. L'aprovació d'una Ordenança sobre horts urbans respon a una demanda concreta i acotada d'una part de la població, però aquesta voluntat de dotar d'ús social els espais abandonats del municipi que comparteixen algunes entitats i col·lectius des d'una òptica més global i integral no ha obtingut cap resposta de l'Ajuntament que vagi en el

mateix sentit. Més aviat sembla que l'Ajuntament va a remolc solucionant les demandes concretes que van sorgint.

3.3.3 L'àmbit de l'habitatge i els desnonaments a Sabadell

A Sabadell, com a tants altres municipis del territori català, la provisió d'habitatge assequible sempre ha estat una qüestió complexa. Abans de la crisi la majoria de promocions d'habitatge que s'impulsaven des de l'administració local eren per resoldre els problemes d'emancipació residencial de les persones joves o facilitar l'accés a persones grans amb pensions baixes. Aquesta política d'habitatge canvia radicalment amb la irrupció de la crisi fent que les mesures que s'adoptin en matèria d'habitatge vagin destinades a evitar situacions d'emergència social.

El Pla Local d'Habitatge de Sabadell (2008-2014) va estar en vigor fins el juliol de 2013, moment en que es va aprovar el document *La política municipal d'habitatge: accions i estratègies prioritàries en el context actual* per tal de donar respostes a les necessitats del moment en matèria d'habitatge, doncs l'anterior Pla es va veure superat pel context de crisi. En paraules de la regidora d'Habitatge, Marta Farrés, el que fa aquest document *"és moure el prisma: el Pla estava centrat en la construcció mentre que el document passa a ser un nou full de ruta centrat en les persones i la nova problemàtica social"*.

Aquest document consta de 36 mesures encarades a donar suport immediat a les famílies amb risc de perdre l'habitatge, un reforç en les mesures de prevenció, la creació d'un cens real d'habitatges buits, promoure la mediació per al lloguer social, etc. Compta amb la inversió de més de 7 milions d'euros entre el 2013 i el 2015, dels quals un 80% són d'aportació municipal. Segons el consistori, en la redacció d'aquest document es va intentar aconseguir el màxim consens possible i es van incorporar propostes d'altres grups municipals i d'entitats socials i econòmiques de la ciutat. Finalment es va aprovar amb els vots del Grup Municipal del PSC i CiU, l'abstenció del PP, ES i ICV, i en contra hi va votar EUiA.

En aquest document també intervé VIMUSA, l'empresa municipal d'habitatge que va ser concebuda com una empresa constructora d'edificis en règim de venda i no de gestió d'habitatge (segons el portaveu del grup municipal de CiU, Carles Rossintol) i que ha resultat en l'acomiadament de 7 persones treballadores de l'empresa i un dèficit de 2 milions d'euros. L'Ajuntament fa molt d'èmfasi en que l'administració també té manca de finançament, de préstec, i creix la dificultat d'impulsar promocions d'habitatge a través de VIMUSA.

Cal tenir en compte, però, que les competències de l'administració local en matèria d'habitatge són reduïdes. Tot i així, des de la PAH es destaca el paper de l'Ajuntament de Terrassa com a punt d'inflexió al ser el primer municipi d'aprovar la moció de gravamen de pisos buits, *"trencant així el sostre competencial semifictici de l'Ajuntament"*. Aquesta mesura és fruit d'una campanya de presentació de mocions a

la majoria d'Ajuntaments del territori per tal de multar els pisos buits; Sabadell també s'ha afegit a aquesta iniciativa, i es troba en procés de redacció de la ordenança per tal de definir de quin contingut es dota aquest reglament.

Tant des de l'Administració local com des de les entitats socials, es destaca que la problemàtica de l'habitatge necessita ser abordada amb la participació de molts actors, no només institucionals sinó també econòmics i socials. En paraules de la regidora d'Habitatge, *"la problemàtica de l'habitatge té diferents responsabilitats: les persones, l'administració pública, les entitats financeres i la societat"*. Considera que tots aquests actors han de donar resposta a l'actual situació; l'administració local ha assumit la responsabilitat i està responent, en canvi, les entitats financeres no actuen ni se'n responsabilitzen provocant la reacció més o menys contundent de la ciutadania i especialment de la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (PAH) de Sabadell.

El document de 36 mesures també pretenia enfortir i consolidar el Consell Assessor de l'Habitatge. Segons el reglament del Consell, creat el maig del 2008, aquest *"donarà cabuda als diferents sectors implicats en la política d'habitatge a la ciutat, tindrà caràcter consultiu i orientador en matèria d'habitatge i en especial en relació a les competències locals assignades per la Llei 18/2007, de 28 de desembre, del Dret a l'Habitatge".*

L'Ajuntament concep el Consell com un espai de diàleg on hi són presents tots els actors: administració, partits polítics, constructors, promotors, entitats bancàries, entitats socials... que funciona en taules de seguiment de temes específics. Cal destacar el canvi que ha patit el Consell en tant que a l'inici de la seva creació estava format bàsicament per actors relacionats amb la construcció i venda d'habitatges, i en canvi en els últim anys ha anat mutant fins a tenir una majoria més social amb entitats com Càritas o Creu Roja. La regidora reconeix l'existència d'un cert conflicte en el si del Consell: *"hi ha tibantor perquè hi ha dos ànimes contraposades: el benefici de les constructores versus la percepció de l'habitatge com un dret"* i afegeix que *"és un òrgan molt formal i és difícil que sigui útil ja que s'hi troben interessos molt confrontats"*. Però, d'altra banda, considera que el fet que sigui un òrgan no vinculant, facilita la gestió d'aquest conflicte. En aquesta mateixa línia s'expressa la Cap de Servei d'Habitatge, i va més enllà definint el Consell com un espai on predomina el consens ja que només es tracten temes generals mentre les problemàtiques més concretes es tracten en altres reunions bilaterals. Considera que el Consell és útil per debatre quines han de ser les prioritats en matèria d'habitatge, i a partir d'aquí elaborar programes concrets, *"l'experiència ha estat més sumatòria que conflictiva"*.

En canvi, per entitats socials de la ciutat com la Federació d'Associacions de Veïns de Sabadell o la PAH, el Consell Assessor de l'Habitatge *"és un espai estèril on no s'aconsegueix res, cap tipus d'acord concret"* que el fa del tot *"estèril"*. Per això ja no assisteixen en aquest espai de participació, que cal constatar que entre el gener del 2013 i l'estiu de 2014, només s'ha reunit en dues ocasions. Tan la FAVSbd com la oposició (CiU) coincideixen en que hi ha molts espais de participació (consells territorials, sectorials...) però que a la pràctica no són funcionals ja que *"tots funcionen de la mateixa manera: l'equip de govern explica les grandeses i l'altra gent escolta"*. A

més a més, cada cop hi participa menys gent perquè *"se'n cansen per el poc resultat que generen"*.

Front aquesta situació, el Cap del Programa de Participació i Relacions Ciutadanes destaca que han desenvolupat experiències participatives vinculants que han tingut més seguiment. En concret es refereix a l'elaboració dels pressupostos dels anys 2008, 2009 i 2010 els quals constaven d'una fase participativa que alhora comptava amb dues parts: una part consultiva (qüestionari sobre les prioritats de la ciutadania) i una vinculant (a través de tallers en els districtes on es decidia a què es destinava una part del pressupost d'inversions i l'Ajuntament adquiria el compromís a que el Ple ho acceptés). Aquesta experiència no va continuar ja que s'han restringit els espais participatius que impliquen pressupost, en canvi, s'han mantingut aquells espais orgànics de transmissió d'informació. El Cap de Participació apel·la a la necessitat de crear espais de participació més concrets i menys rígids que un Consell, en funció de la situació i necessitats conjunturals (per exemple, la creació d'una taula de diversitat religiosa davant un conflicte d'aquest tema). També fa èmfasi en que hi ha una sobredotació d'oferta participativa, persones de les entitats els diuen que *"els convoquem a tantes coses que no donen l'abast"* i per això considera que cal simplificar el sistema, fer-lo més àgil i menys rígid, i sobretot intensificar la participació de persones a títol individual ja que avui en dia les entitats no són del tot representatives de les necessitats de la població i sovint, no es recullen perspectives d'aquesta població no associada.

En canvi, sí que es reconeix a la PAH com un nou actor articulat des de la societat civil amb capacitat d'incidir en la política local en matèria d'habitatge. L'emergència de la PAH es deu a l'existència d'una clara problemàtica causada per la crisi: *"hi ha gent sense cases i cases sense gent".* El principal objectiu que ha aconseguit la PAH ha estat situar la problemàtica de l'habitatge dins l'agenda política i exercir tensió sobre el sistema financer. També ha contribuït a que la ciutadania prengui consciència social i entengui l'habitatge com un dret i que exigeixi la limitació d'abusos. Front aquesta forta incursió de la PAH, el moviment veïnal, històric actor en articular aquest tipus de demandes, ha perdut força i ja no són referents tal i com estableix el portaveu de la FAVSbd: *"l'ímpetu de la PAH supera a la FAVSbd".* Tot i així reivindica, i coincideix amb la regidora, que continuen essent presents en molts barris i donen resposta a qüestions més concretes i no tan problemàtiques, com ara què es fa quan un pis ha quedat buit i ja no paga la comunitat.

La PAH reivindica una clara evolució històrica del moviment pel dret a l'habitatge: *V de Vivienda*, l'Ateneu Candela a Terrassa, el moviment *okupa*... es tracta de grups que abordaven la problemàtica de l'habitatge des d'una lògica ideològica concreta ja que els seus membres provenien d'una socialització política prèvia i similar. Amb l'esclat de la crisi la problemàtica es transforma en necessitats materials directes, i per això neix PAH per donar respostes reals: *"es produeix una acció-reacció que genera un nou moviment"* molt més heterogeni. Albert Jiménez, membre de la PAH, destaca que aquesta evoluciona constantment, *"muta una barbaritat, es transforma a ritme vertiginós"* i és diferent a cada municipi. Aquestes diferències venen donades per la procedència política dels impulsors que condiciona l'estructura, per la cultura política

dels seus membres, per la relació que s'estableix amb altres actors i les institucions. La PAH s'organitza de manera assembleària, en tant que *"és la forma més democràtica i també més pràctica"*. L'assemblea és l'òrgan decisori central, és on es prenen totes les decisions (a vegades es ratifiquen posteriorment). No existeix una 'Comissió de coordinació' ja que *"trasllada la decisió lluny de la gent"*, però si diverses comissions de treball: d'accions, de relacions externes (executa decisions), de casos, de recursos, de suport, legal. Tot i la voluntat de funcionar de manera assembleària, des de la PAH reconeixen que *"tampoc és perfecta"* i que hi ha jerarquies informals, dinàmiques pròpies, però que no hi ha "*militants tipus"* degut a l'heterogeneïtat dels seus membres. A més, pensen que "*la PAH combina estructures solificades de l'esquerra tradicional amb fórmules de l'esquerra més líquida com el 15M, donant lloc a una gelatina"* capaç d'articular una forma útil de reivindicació.

Es coincideix en destacar que la PAH ha aconseguit que les seves demandes gaudeixin d'un gran consens social i ha *"ampliat la gramàtica de les mobilitzacions: ara tothom sap què és un escrache"*. La PAH no mobilitza la ciutadania activament però sí que interactua amb ella activament, per exemple, a Sabadell va ser capaç de mobilitzar 100 persones d'un dia a l'altre amb la ocupació del BBVA, els petits comerços van aportar menjar durant les ocupacions... També és important fer èmfasi en la nova manera d'articular l'acció col·lectiva. La PAH combina l'acció institucional (diàleg amb Ajuntament) amb l'acció directa (ocupacions) ja que consideren que és la millor manera d'obtenir resultats. Des de l'Ajuntament coincideixen en que han articulat maneres d'actuar més dissidents, abordatges més agosarats que tenen més repercussió social, però també reivindiquen la seva manera d'abordar el problema de manca d'habitatge. Front aquest, la PAH ocupa edificis i reallotja a desenes de famílies, mentre que l'Ajuntament actua a través de polítiques d'habitatge més completes i que els asseguren més aspectes (manteniment de l'edifici, subministraments...). Des de la PAH consideren que han esdevingut una *"para-administració que detecta casos, els deriva als serveis socials..."* fins a tal punt que els propis serveis socials sovint deriven casos a la PAH. Finalment, un dels elements més destacables de la PAH és que actua en col·lectivitat, és un espai de trobada entre iguals, entre persones que pateixen el mateix i es reforcen mútuament, un reforç que les acaba apoderant i enfortint.

Tot i que l'Ajuntament i la PAH articulen estratègies diferents i amb els respectius mecanismes per fer front a aquesta problemàtica, es planifiquen estratègies comunes ja que, com afirmen alguns membres de la PAH: *"sols no ens menjarem el problema"*. Des de l'Ajuntament consideren que hi ha una relació molt fluïda i d'interlocució constant que els permet la col·laboració a diferents nivells: des de solucionar casos concrets a compartir una estratègia de concepte (tot i que és molt més difícil). La PAH ho defineix com "*a mig camí entre un procés formal i informal, tot i que s'arriben a acords concrets i formals".* La regidora va més enllà i considera que aquesta bona relació s'estableix per la necessitat recíproca entre la PAH i l'Ajuntament (la PAH necessita dels recursos de l'administració, i l'ajuntament necessita el recolzament que té la PAH). D'aquesta manera s'ha aconseguit crear una relació positiva de reconeixement mutu. En aquest diàleg directe i bidireccional, no intervenen altres actors tot i que en algunes ocasions incorporen a l'Entesa ja que per afinitat sovint els

vehicula les propostes al Ple de l'Ajuntament. Reconeixen que aquests processos amb l'Ajuntament són poc oberts a altres col·lectius perquè provenen d'un mandat de l'assemblea que ja està en marxa, per això consideren que la manera que tenen de participar-hi seria formant part del debat previ que es dóna en el si de l'assemblea de la PAH. També és rellevant mencionar que aquesta relació més aviat positiva i constructiva amb l'Ajuntament s'ha donat pels canvis polítics i institucionals ocorreguts fruit de l'esclat del cas Mercuri: qui ha desenvolupat la política en matèria d'habitatge al municipi en els darrers dos anys és una part del govern que no repetirà en les pròximes eleccions ja que s'han enfrontat al sector *Bustista*, el qual té més recolzament de cara a les pròximes eleccions municipals.

La relació de la PAH, com a nou moviment social, amb altres moviments i entitats de caire més tradicional, és cordial. En alguns barris el paper de les associacions de veïns és important per complementar la tasca de la PAH, però aquesta considera que són entitats assistencialistes i clientelars. En canvi, la FAVSbd considera que la PAH no els té en compte tot i que s'han ofert a establir una col·laboració més estreta en diverses ocasions. Aquesta dinàmica, però, no sorprèn perquè tal i com diu el portaveu de la FAVSbd, *"a Sabadell els moviments socials sempre han estat dividits, cadascú té la seva capelleta, respon a una forma d'entendre i fer política a Sabadell"*.

Tot i que des de l'Ajuntament es defensen els espais de participació ciutadana existents, també reconeixen que aquestes relacions bilaterals creades entre entitats (PAH, Càritas, Creu Roja, etc.) i Ajuntament són molt més útils i generen més resultats.

Finalment, és imprescindible subratllar que tots els actors entrevistats coincideixen en afirmar que la PAH ha tingut un impacte clar i una influència decisiva alhora de desenvolupar les polítiques d'habitatge del municipi.

3.4 Nou Barris (Barcelona)

El districte de Nou Barris està situat a l'extrem nord de Barcelona, entre Collserola i el districte de Sant Andreu. Limita al sud amb Horta-Guinardó, i a l'oest amb la serra de Collserola. És el districte amb més barris de Barcelona amb un total de 13 (Figura 3): Vilapicina i la Torre Llobeta, Porta, el Turó de la Peira, Can Peguera, la Guineueta, Canyelles, les Roquetes, Verdun, la Prosperitat, la Trinitat Nova, Torre Baró, Ciutat Meridiana i Vallbona.

Figura 3. Els barris de Nou Barris

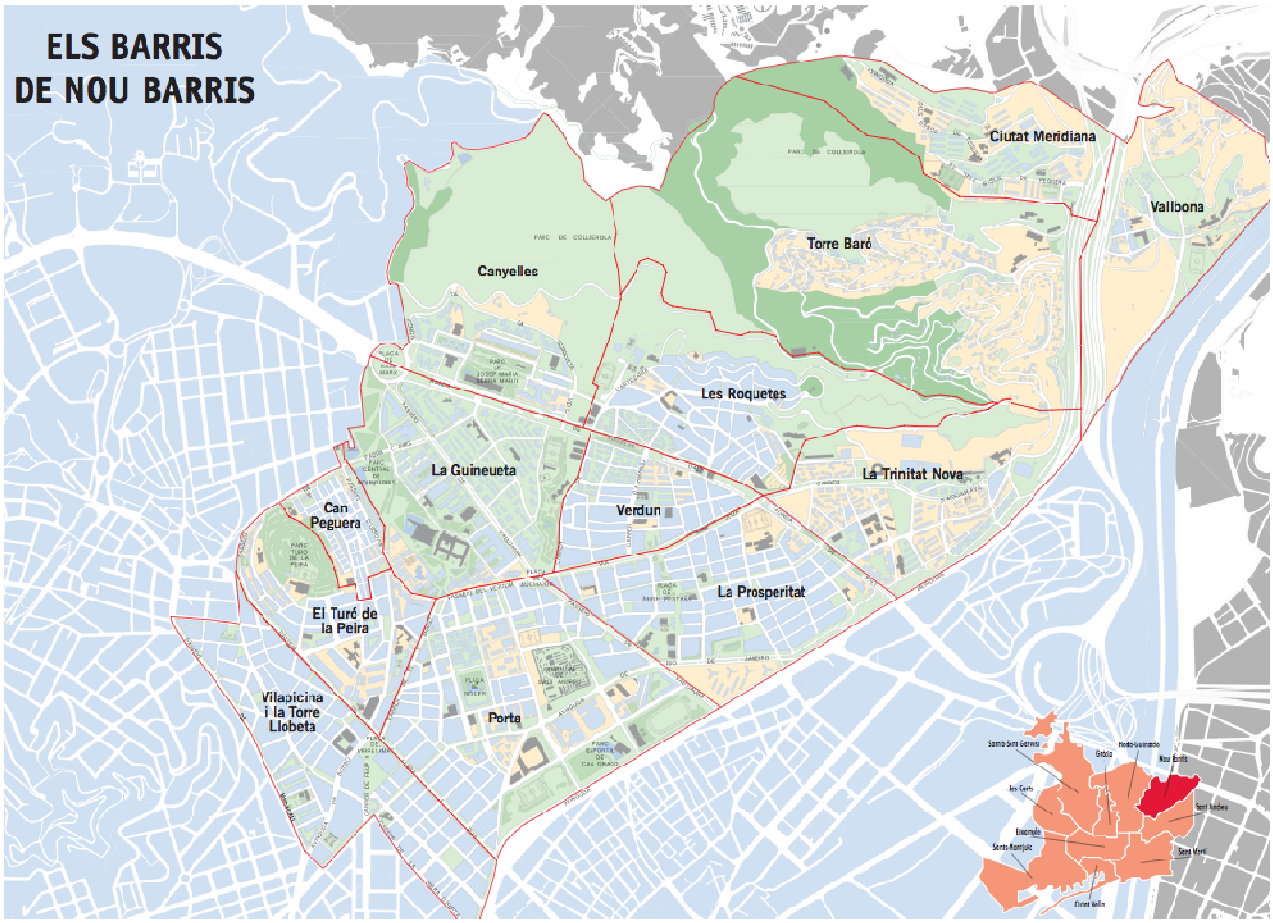

Font: Ajuntament de Barcelona, 2014

Amb un conjunt de 165.748 habitants, a Nou Barris viu un 10,4% de la població de Barcelona. El seu creixement durant la dècada 2001-2011, amb un 1,8%, va ser el segon més baix de la ciutat. Va néixer amb la immigració dels anys 50-70 i, durant els darrers cicles, ha estat un context d'acollida de població procedent de l'Amèrica del Sud i del Centre. L'any 2007 va ser el districte que més va incrementar el seus índexs

de població estrangera i, juntament amb Sant Andreu, mostrava les proporcions més grans de llars nuclears d'estrangers de tot el municipi[67]. Segons les dades del 2012 del Departament d'Estadística (4aula 4), un 16,6% de la població de Nou Barris és estrangera, un 0,8% per sota la mitjana de Barcelona i, durant aquest mateix any, era el cinquè districte en nombre de població estrangera amb 27.525 persones. Les xifres al 2013, segons Idescat, va ser de 27.186 persones, un 16,4% de la població de Nou Barris[68] Per nacionalitats, les tres més presents són l'equatoriana (13%), la peruana (9,6%) i la pakistanesa (8,2%).

Taula 4: Indicadors demogràfics i de població a Nou Barris[69]

	Nou Barris	Barcelona
Població	167.548	1.615.985
% Creixement població 2001-11	1,8	7,0
% Estrangers (gener 2012)	16,6	17,4
Esperança de vida al néixer	82,1	82,5
% població 0-15	13,6	13,0
% Joves (16-24)	8,3	8,0
% 16-64 anys	63,4	66,0
% població de 65 anys i més	23	20,8
índex de dependència demogràfica	57,5	51,2
índex d'envelliment	169,4	159,9
índex de sobreenvelliment	53,9	55,3
índex de solitud +65 anys	24,2	25,7
índex de solitud + 75 anys	30,7	31,2

Índex d'envelliment=(població de 65 i més anys / població 0-14)x100

Índex de sobreenvelliment=(població de 75 i més anys / població 65 i més anys)x100

Índex de solitud 65 i més anys=(població de 65 i més anys que viu sola/ població total 65 i més anys)x100

Índex de solitud 75 i més anys=(població de 75 i més anys que viu sola/ població total 75 i més anys)x100

Índex de dependència demogràfica= (població 0-15 +població >64)/població 16-64)x100

[67] El Llibre Blanc de l'Habitatge a Barcelona. Barcelona. Ajuntament de Barcelona (2007) Institut Municipal d'Urbanisme http://www.bcn.cat/habitatge/doc/llibre_blanc.pdf

[68] Evolució de la població total i estrangera. 2000-2013 http://www.idescat.cat/poblacioestrangera/?b=0&res=f19-8&nac=a Les cifres del 2012 que ofereix l'Idescat eón diferents a les del Departament d'Estadística, amb un total de 28.370 de población extranjera (el 16,95%)

[69] Font: Ajuntament de Barcelona. Departament d'Estadística. Febrer 2012. Informes estadístics. Característiques de la població de Barcelona segons padró municipal. Juny 2011

Els estudis de la Distribució territorial de la Renda Familiar a Barcelona del 2000-2005[70], situaven Nou Barris amb l'índex global més baix de la ciutat. Amb un nivell mitjà d'estudis baix i unes taxes d'atur elevades, també era un dels districtes amb els valors més baixos de les propietats immobiliàries residencials. En termes demogràfics, va ser l'únic districte juntament amb Les Corts, que no seguia la tendència global alcista d'augment de població empadronada, amb un creixement del nombre de residents inferior al 0,5% entre 2001 i 2005. Va ser el moment en que en la distribució de la Renda per districtes, Ciutat Vella va abandonar la darrera posició, que des d'aleshores ha estat ocupada de manera ininterrompuda per Nou Barris. A l'informe del 2012 de Distribució territorial de la Renda Familiar disponible per càpita a Barcelona queda palès que des del 2009, Nou Barris ha eixamplat la distància amb el districte que ocupa la penúltima posició i també amb la mitjana de la ciutat. En l'anàlisi per barris, Ciutat Meridiana ocupa la darrera posició, un barri amb poc més de 10.000 residents, amb una estructura per edats relativament jove i una proporció d'immigrants que dobla la mitjana de la ciutat. El penúltim lloc de la classificació per nivell de renda l'ocupa Trinitat Nova, amb estructura demogràfica propera a la mitjana de Barcelona.

Taula 5: Indicadors socioeconòmics a Nou Barris[71]

	Nou Barris	Barcelona
Taxa d'atur registrat (%) (desembre 2011)*	17,4	13,6
RFD 2010 (Índex Bcn =100)*	63,2	100
Ajuts assistencials per cònjugue supervivent. Taxa per 1.000 habitants	4,0	2,9
% Sense estudis	17,1	10,7
% Titulats universitaris	9,9	24,6
Índex d'absentisme escolar (curs 08-09)	2,4	1,1
% alumnat (3-16) de nacionalitat estrangera (curs 2010-2011)**	21,1	12,3
Preu habitatge 2a mà (Índex Bcn=100)*	74,3	100

*Font: Departament d'Estudis de l'Àrea d'Economia, Empresa i Ocupació de l'Ajuntament de Barcelona

**Font: Consorci d'Educació. L'escolarització a la ciutat de Barcelona curs 2010/2011. Recull estadístic abril 2011

[70] Distribució Territorial de la Renda Familiar Disponible per càpita a Barcelona http://ow.ly/A4wMj

[71] Font. Ajuntament de Barcelona. Departament d'Estadística. Febrer 2012. Informes estadístics. Característiques de la població de Barcelona segons padró municipal. Juny 2011

La taxa d'atur registrat el desembre de 2011 és del 17,4% (veure taula 5) la més alta de la ciutat, 3,8 punts per sobre de la mitjana de Barcelona i 9,3 punts percentuals per sobre del districte amb la taxa més baixa. Respecte a l'any 2010 l'indicador va créixer un 1,3%, el major increment de la ciutat de Barcelona. Entre d'altres dades que es podrien assenyalar, en l'àmbit educatiu, Nou Barris registra els indicadors més desfavorables de Barcelona pel que fa al nivell d'instrucció de la població, amb un 17,1% de persones sense estudis i un titulat universitari per cada 10 residents al barri (9,9%). Això representa una diferència de 14,7 punts respecte a la mitjana de Barcelona. És l'únic districte on la població sense estudis supera la de titulats universitaris. D'altra banda, l'índex d'absentisme escolar és del 2,4%, el tercer més alt de la ciutat.

Figura 4. Renda Familiar a Barcelona

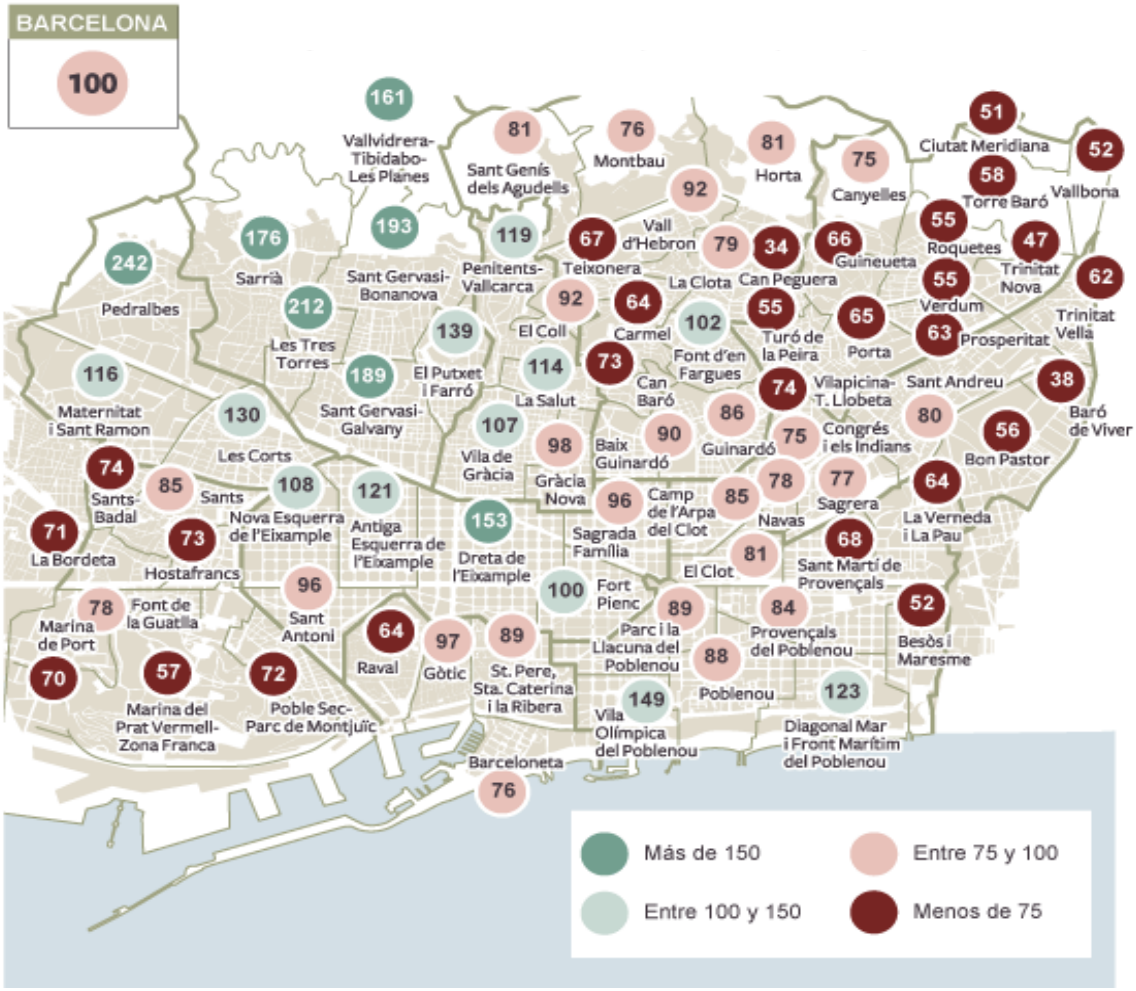

Font: El País (6/01/2013) Dades del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona

Com es pot veure a la figura 4, prenent com a referència la renda familiar mitja a Barcelona (Barcelona=100) els índex més baixos de la ciutat s'acumulen a Nou Barris.

Amb un rumb històric reivindicatiu que ha produït un teixit associatiu dens, la població de Nou Barris i especialment als barris més empobrits respecte a la resta de la ciutat (El Turó de la Peira, Can Peguera, Verdum, Roquetes, Trinitat Nova, Torre Baró, Ciutat Meridiana i Vallbona), han d'afrontar una situació força alarmant, tal com indiquen les dades que hem repassat sintèticament. Com a altres moments històrics, on les greus carències de serveis públics van produir fortes mobilitzacions veïnals, les xarxes de solidaritat i ajuda mútua han tingut i, com veurem de manera detallada a Ciutat Meridiana i a Porta, continuen tenint un paper fonamental en aquest Districte.

Els problemes que de manera més intensa afecten la població més vulnerable de Nou Barris són l'atur, l'habitatge així com la manca de cobriment de necessitats bàsiques com l'alimentació. La Regidora de Nou Barris declarava en una entrevista realitzada per a aquesta recerca que Nou Barris és el districte on s'ha rebut *"el xoc més fort de la crisi"*. Entre altres explicacions, argumentava que això és perquè *"molta gent de Nou Barris es dedicava a la construcció. La crisi ha produït un índex d'atur molt elevat i moltes necessitats socials. Això també afecta especialment a la gent més jove"*. D'altra banda, com assenyalava durant una entrevista el Director Territorial de Serveis Socials a Nou Barris, la manca d'habitatge i de treball, són les principals demandes que reben on la resposta des de l'Institut Municipal de Serveis Socials de Barcelona (IMSS) *"és limitada i reactiva. La gent no vol orientacions, vol habitatge o treball. Amb retallades a PIRMI i la renda mínima, hi ha famílies que gairebé no tenen cap ingrés"*. La crisi ha augmentat aquestes demandes i *"als darrers 4-5 anys, més gent demana ajut als serveis socials, sobretot perquè s'han quedat sense habitatge i treball. Molta gent no tenen xarxa social, sobretot estrangers, encara que també autòctons"*. Sobre aquest tema, el President de l'AAVV de Porta afegeix que és gràcies a l'existència de xarxes socials i del sustent familiar que s'han equilibrat alguns efectes de la crisi ja que *"hi ha barris on la situació potser semblant a Nou Barris, però no ha sigut tan visible: Poble nou, Zona Franca o determinades zones de Sants"*.

En alguns àmbits d'assistència social, l'acció institucional ha anat augmentant partides concretes durant els darrers anys, com les dedicades a beques menjador. Aquestes, i d'altres mesures enfront del problema de l'habitatge que comentarem més endavant, han estat les respostes que des del Districte i el Govern Local s'han volgut donar a una sèrie de problemàtiques que no paren d'accentuar-se i que, per com s'incrementen les dades comparatives a escala de ciutat relacionades amb aquest procés, semblen sedimentades a la mateixa estructura econòmico-social dels barris.

És aquesta fallida estructural la que està present en el discurs dels moviments ciutadans que ja existien a Nou Barris i que s'han anat ampliant com a resposta a la crisi. Al setembre del 2012, com aglutinadora dels descontents socials del Districte, va posar-se en marxa la plataforma 'Nou Barris Cabrejada'. Amb la presentació d'un manifest i amb el suport de més de 70 entitats socials dels barris, es posaven en marxa una sèrie d'actuacions coordinades per a, tal com expressa el manifest *"denunciar la corrupció a molts estaments i administracions públics, a les entitats*

financeres, les estafes continuades de la banca i la passivitat i irresponsabilitat dels polítics davant aquestes situacions". Amb un llenguatge contundent com a expressió d'una situació d'urgència, el manifest introduïa alguns dels casos on s'entén que s'hi havien produït *"greus retalls sanitaris; (com el) servei d'urgències a Guineueta o els retalls a l'Hospital de la Vall d'Hebron"; "agressions al sistema d'ensenyament públic; tancament de la matriculació al CEIP Roger de Flor i al CEIP Sant Josep Oriol"*; *"l'endeutament de milers de llars per accedir a l'habitatge"* mentre *"400 pisos buits de Regesa a Torre Baró esperant compradors inexistents"*: *"les insuficients polítiques socials de suport a les famílies que pateixen l'atur o a les que necessiten suport per a la dependència" i "retalls en els serveis d'orientació i formació a les persones aturades i a la cultura"*.

Tot un seguit d'accions directes per part de la ciutadania organitzada que desglossarem a continuació, amb la coordinació de Nou Barris Cabrejada o plantejades de manera autònoma per diferents entitats veïnals, han tingut impacte als mitjans de comunicació i dibuixen el recorregut de les organitzacions de base ciutadana a Nou Barris. Aquest múscul social és el que ha fet possible posar a aquests barris al mapa mediàtic i social i poder incidir en la necessitat de respostes institucionals als efectes de la crisi.

3.4.1 Governança participativa i acció col·lectiva a Nou Barris

Les pràctiques institucionals de participació a Nou Barris estan estructurades com a la resta de la ciutat, amb dos espais principals que articulen la participació a nivell de Districte i espais específics a nivell de barris. A nivell de Districte, es convoquen un cop cada dos mesos l'Audiència Pública i la sessió Plenària del Consell de Districte a la Sala de Plens de la Plaça Major. A nivell de barri, hi ha un Consell de Barri que es reuneix dos cops l'any. Finalment, també hi ha els Consells Sectorials de Participació (Consell Escolar, de Gent Gran, de Salut, de la Dona, etc.) que tenen com a funció formular propostes d'actuació, *"emetre informes per iniciativa pròpia o a petició municipal i dur a terme el seguiment del funcionament dels serveis i els equipaments"*. Algunes d'aquestes àrees, depenent del seu nivell d'activitat, compten amb comissions de seguiment. Aquestes estructures participatives van ser heretades de governs anteriors pel nou equip de Govern de CiU, que inicialment les ha mantingut al Districte amb les dinàmiques que ja estaven establertes.

El tret fonamental d'aquests espais institucionals participatius en la seva implementació actual a Nou Barris és que tant els actors institucionals com els agents socials els situen en una crisis profunda respecte al seu paper com a àmbits de diàleg i de co-producció de polítiques públiques.

Segons la Regidora de Nou Barris, els espais institucionals de participació actuals a Nou Barris *"estan obsolets; són poc operatius i no fomenten accions pragmàtiques"*. També, hi ha un qüestionament de la capacitat d'interpel·lar a un cos social majoritari argumentant que *"la gent tampoc fa servir gaire els espais normativitzats de*

participació. Participa un 0,2% de la gent de Nou Barris (…) tècnicament, no estan dissenyats per a una participació de qualitat, són formats desfasats, com a màxim poden servir per a comunicar, però això és una altra cosa".

D'altra banda, el President de l'AAVV del barri de Porta comenta que els espais de participació "estan concebuts per a domesticar, volen domesticar les entitats d'acció social". Considera que "l'espai legítim de participació és la coordinadora de les associacions de veïns i, sobretot, Nou Barris Cabrejada, que és l'espai amb entitats que fem accions en favor de la gent del barri".També, el President de l'AAVV Ciutat Meridiana, considera que el problema és més profund, ja que la relació amb la institució "mai ha estat bona, ni amb aquest equip ni amb l'anterior, amb el que vam tenir mig any de reunions i després es van estancar. Amb aquest equip tampoc, ja que ni tan sols volen solucionar les coses mínimes del barri. La Regidora és incapaç, incompetent".

Enfront d'aquesta manca de reconeixement i ús reglat dels espais de participació, la Regidora afegeix que els espais de participació *"s'han de posar al dia, els hi convé fer un pas endavant en termes de qualitat democràtica. Administració i ciutadania és un mateix corpus, no es poden continuar entenent per separat. La participació ha de ser una co-gestió de l'espai públic"*.

Per aprofundir més en les relacions entre moviments ciutadans i institucions, els impactes que han produït aquests espais de participació i les línies de futur possibles per a un redisseny de la governança participativa, passem a analitzar els àmbits d'habitatge i buits urbans a Nou Barris. En tots dos àmbits, farem menció de les pràctiques portades a terme per entitats ciutadanes, de l'ús d'espais de participació o de programes institucionals per a fomentar la gestió ciutadana d'equipaments –ja sigui com a reacció a una demanda com a partir d'una iniciativa que neix dintre de la pròpia administració pública– i de les relacions entre l'acció col·lectiva de base ciutadana i les institucions i organismes públics.

3.4.2 L'àmbit de l'habitatge i els desnonaments a Nou Barris

La zona nord del Districte de Nou Barris té l'índex d'atur més elevat de la ciutat de Barcelona i són continus els casos de desnonaments per lloguer que denuncien les entitats veïnals o que apareixen als mitjans de comunicació. El problema amb l'habitatge és tant l'allotjament -és a dir, desnonaments o impossibilitat d'assumir fiances o avals-, com el manteniment, amb petició d'ajudes dirigides a cobrir subministres de llum i aigua. Segons dades de la Plataforma pel Dret a l'Habitatge 500x20 del Barri de Porta i l'AAVV Ciutat Meridiana, l'any 2012, només a Ciutat Meridiana, hi havia un total de 300 execucions hipotecàries des de l'inici de la crisi i

"calculem, fins i tot gent de l'Ajuntament ho pronostica, que hi haurà unes 400 més fins que acabi la crisi"[72] apuntava el President de l'associació.

L'elevat índex d'atur al Districte suposa efectes directes sobre la impossibilitat per pagar el lloguer, un dels grans problemes directament relacionats amb la manca d'accés a habitatge que pateix Nou Barris. Les dades d'atur són les més accentuades a nivell ciutat i els 13 barris del Districte se situen per sobre de la mitjana barcelonina. Dades del 2014 situen amb un 14,20% d'atur a Canyelles, 17,10% a Trinitat Vella, 18,30% a Vallbona i Trinitat Nova i Ciutat Meridiana, amb un dels índexs d'atur més alt a nivell ciutat amb un 19,10%, només superat pel barri Marina del Prat Vermell al Districte de Sants-Montjuïc, amb un 22,7%.

Això ha fet que nous perfils socio-econòmics no només hagin notat els efectes de la crisi, sinó que, com senyala el Director Territorial de Serveis Socials a Nou Barris, *"durant els darrers 4-5 anys, més gent demani ajudes a Serveis Socials, sobretot perquè s'han quedat sense habitatge i treball"*. El Director de Serveis Socials ens detallava com serveis relacionats amb, per exemple, despeses escolars, s'han incrementat durant els darrers anys *"ja que mesures com les beques menjadors han estat insuficients"*. Això ha fet que s'hagin de construir dispositius d'emergència, *"com a Ciutat Meridiana, on s'han incrementat el nombre d'assistents socials i un dispositiu especial per a donar respostes en 24 hores"*, concloïa el Director de Serveis Socials. Una dada que pot ajudar a traduir aquestes declaracions és que l'Ajuntament ha incrementat el pressupost per a beques menjador fins a 5,7 milions d'euros i durant els 5 primers mesos de 2014, les arques municipals (també a nivell ciutat) han incrementat un 28,8% en relació al 2013 per a beques menjador[73].

Però, com ja avançàvem, l'arquitectura econòmica i social que provoca aquesta problemàtica, és a dir, la relació entre el conjunt d'efectes i les causes històriques que estructuren i determinen la vida social, expressen un dèficit més de fons que cal trobar no tant en un increment de casos de població vulnerable durant el període de crisi o de l'elevat percentatge de casos de desnonament, sinó en una problemàtica estructural que s'ha accelerat durant l'actual període. Les respostes institucionals, i de forma agreujada en allò que rodeja el dret a l'habitatge, es veuen reduïdes a l'acció en el tram finalista, en intentar pal·liar els impactes socials finals del problema. És a partir d'aquest enfocament que es dissenyen protocols d'emergència específics o s'incrementen pressupostos per a donar respostes puntuals. Com argumenta el Director Territorial de Serveis Socials de Nou Barris, si bé es fan mesures *"més 'socialdemòcrates', per a problemes com l'habitatge, calen accions públiques no tant de reacció a les demandes socials diàries sinó que actuïn sobre el problema de fons (bancs, concentració de propietats, etc.)"*.

---

[72] "La calle de los desahucios" en La Vanguardia 10/02/2012 http://www.lavanguardia.com/vida/20120210/54252208749/perafita-calle-desahucios-en-ciutat-meridiana.html

[73] Dades oferides per Maite Fandos, Tinenta d'Alcalde de Qualitat de Vida, Igualtat i Esports, durant roda de premsa als medis al darrer mes de maig. BTV/ noticies.cat 23/05/2014 http://www.btv.cat/btvnoticies/2014/05/23/l%E2%80%99ajuntament-incrementa-el-pressupost-per-a-beques-menjador-fins-als-57-milions-d%E2%80%99euros/

Amb aquesta mateixa visió d'entendre la impossibilitat d'accedir a una llar com a efecte de problemes estructurals, la plataforma 500x20 ha insistit en la necessitat d'intervencions públiques de llarg termini que facin de contrapès a les dinàmiques d'oferta i demanda sobre un bé comú com l'habitatge. Entre altres mesures, aquesta plataforma veïnal ha denunciat la manca d'un Parc Públic d'Habitatges de lloguer que pugui exercir aquesta funció, situació que s'ha indicat reiteradament com un dels dèficits històrics a Barcelona[74]. En altres entrevistes amb actors polítics rellevants dintre de l'àrea d'habitatge a escala municipal i autonòmica, també es feia especial menció a aquest dèficit, com a la conversa mantinguda amb la responsable del Servei de Mediació en Habitatge de Càritas que va formar part de la Direcció General d 'Arquitectura i Habitatge a la Generalitat de Catalunya o amb l'actual Gerent Adjunt d'Habitatge de l'Ajuntament de Barcelona.

Durant les entrevistes en profunditat, així com en converses informals amb membres de 500x20, AAVV Ciutat Meridiana, AAVV del barri de Porta i de la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca de Barcelona; la percepció general respecte a la governança participativa és marcadament negativa: els espais institucionals de participació a Nou Barris no tenen legitimitat social. S'entén, d'altra banda, que la participació en aquest entramat institucional està més relacionada amb l'acció directa i s'argumenta que *"els espais legítims de participació són aquells produïts des de l'auto-organització ciutadana"* tal i com afegeix el president de l'AAVV de Porta. Això està íntimament relacionat amb un doble procés més general que no només es dona a nivell de Districte: en primer terme, l'increment de la deslegitimació social dels espais de representació i participació institucional per efecte de la crisi i del moviment 15M; en segon terme, la posada en marxa d'estratègies d'organització social distribuïdes territorialment per a respondre demandes que no es perceben resoltes per part de l'administració pública.

Aquestes percepcions negatives o, si més no, que qüestionen la forma en què s'ha entès la participació des del seu disseny institucional, troben una bona il·lustració a les accions que s'han dut a terme a Nou Barris dins dels mateixos espais institucionals. Els Plenaris de Nou Barris s'han fet servir com a espais reivindicatius[75] més que com a espais de deliberació col·lectiva o de construcció d'una agenda conjunta. Des de l'assemblea 15M Nou Barris, Nou Barris Cabrejada, AAVV Ciutat Meridiana, 500x20, l'AAVV de Porta i altres entitats ciutadanes del Districte, s'han anat llançant convocatòries per a fer accions a Plenaris i comissions. Això ha portat al fet que siguin els espais de participació institucional que més gent han congregat a nivell ciutat durant els darrers anys[76] però no tant per seguir els protocols de participació, sinó per a qüestionar presencialment la tasca dels representats polítics del Districte. Fins i tot, un dels Plenaris es va haver de suspendre *"després que la Regidora marxés enmig*

---

[74] Un dels documents on 500x20 comunicava aquesta necessitat es pot trobar a: http://barcelona.indymedia.org/newswire/display/389633/index.php

[75] Vídeo de la Regidora de Nou Barris abandonant l'Audiència Pública al ser increpada pels veïns durant el Plenari del 11/03/2013 http://youtu.be/_pQV0hec870

[76] "Una audiencia cabreada" El País 13/03/2013 http://ccaa.elpais.com/ccaa/2013/03/12/catalunya/1363123990_827684.html

dels crits de "dimissió" de la majoria de veïns"[77]. A mitjans del 2013, argumentant raons de seguretat[78], el Districte va començar a reduir l'entrada a un nombre limitat de 99 veïns a la Sala de Plens.

Una iniciativa rellevant a destacar per a tractar la problemàtica de l'habitatge a Nou Barris des d'espais de participació institucional és la posada en marxa d'una de les reivindicacions que des de fa temps estava present a les demandes de les entitats veïnals: la Taula d'Habitatge de Nou Barris. Al desembre de 2012, en Audiència Publica, l'Associació 500x20, la Coordinadora d'AAVV, l'AAVV Ciutat Meridiana i la Plataforma Nou Barris cabrejada, van presentar un manifest on, entre altres mesures, demanaven la creació d'una Taula d'Habitatge amb les parts implicades. Ara es recull aquesta petició, també defensada per grups de l'oposició[79] que per la informació que hem pogut recopilar, encara està en procés de disseny. Per part de l'AAVV Ciutat Meridiana, veuen un problema si la Taula és *"un espai merament informatiu, no executiu"* i d'altra banda, que *"a aquesta Taula de Barcelona pot anar la FAVB o la PAH, però cap d'ells ens representa, ja que aquí gairebé no tenen connexió"* Recorden seguint aquest argumentari que a altres espais clau a nivell ciutat, com el Consell d'Habitatge Social de Barcelona, l'espai de participació més important en l'àmbit de l'habitatge a escala municipal, no han estat convidades entitats representatives de Nou Barris.

Aquest diagnòstic general sobre la governança participativa es pot concretar mirant l'acció portada a terme des de la ciutadania per respondre a la problemàtica de l'habitatge i les relacions que s'han anat produint amb les institucions.

Com ja hem anat assenyalant, actualment al barri de Porta hi ha entitats ciutadanes actives com l'associació de veïns, la plataforma 500x20. També, una plataforma d'aturats de Nou Barris que tot just s'està desenvolupant o d'altres de recent constitució com el Grup de dones de Porta. A Ciutat Meridiana, l'entitat més activa és l'associació de veïns i, en conjunt, han actuat de manera coordinada per a aturar desnonaments i per pressionar les polítiques del Districte de Nou Barris. D'altres associacions i entitats com l'AAVV de Can Peguera, Transforma Porta, Nou Barris Acull, o d'altres ja esmentades com Nou Barris Cabrejada, també tenen un paper fonamental als barris o a nivell de Districte per a donar respostes a problemes com l'habitatge, l'atur o la manca de recursos bàsics. Però dintre de l'àmbit de l'habitatge, les dues entitats amb una activitat més regular i amb més capacitat d'incidir sobre aquest problema són l'AAVV de Ciutat Meridiana i la plataforma 500x20.

És a l'any 2006, quan comença l'activitat de l'Assemblea per l'Habitatge Digne a Nou Barris, un dels primers espais d'acció al Districte en defensa del dret a l'habitatge. El

---

[77] "Els problemes dels veïns de Nou Barris tornen a encendre el ple" a Catalunyaplural.cat 14/05/2013 http://www.eldiario.es/catalunyaplural/Els-problemes-Nou-Barris-encendre_0_132287691.html

[78] "Menos vecinos y, además, cacheados" El País, 14/05/2013 http://ccaa.elpais.com/ccaa/2013/05/14/catalunya/1368560989_663367.html

[79] Com el Grup Municipal d'ICV-EUiA al Districte de Nou Barris o el nucli de Nou Barris de la Candidatura d'Unitat Popular (CUP)

President de l'AAVV de Porta i membre de 500x20 comenta que aquest moviment *"va començar abans fins i tot que el moviment V de Vivienda (...) D'aquí sorgeix la plataforma 500x20 que va agafar molt empenta amb el tema de la bombolla immobiliària, sobretot aquí, al Districte de Nou Barris"*. El moviment veïnal, a escala urbanística, sempre havia estat l'interlocutor de les administracions per afers com l'habitatge, però des de 500x20 apunten que "*van ser silenciades amb les promeses de les Vivendes de Protecció Oficial (…) la sensació és que no van entendre el procés que hi havia darrere de tot això"*. No va ser fins al sorgiment de moviments *"com el 15M, la PAH, l'Assemblea per l'Habitatge Digne a Nou Barris, etc. que es va començar a entendre el problema"*. Als seus inicis, 500x20 no va començar amb bona relació amb les entitats veïnals, ja que *"tenien moltes dificultats per entendre el problema de l'habitatge, tant pel que fa al nucli familiar afectat com a nivell del model econòmic que l'especulació immobiliària estava suposant"*. Però aquesta relació i la consciència sobre el problema ha anat millorant, fins el punt que *"l'acció en els àmbits d'habitatge no només són un objectiu principal de l'AAVV de Porta, sinó que l'han reforçat com a entitat al barri i ha suposat un canvi generacional de l'associació"*. Des de 500x20 relaten que l'acció de la plataforma ara està molt dirigida al problema de l'habitatge però *"és una lluita molt territorialitzada i en general, el nostre àmbit d'acció és el precarieat"*. També, comenten, han treballat per a *"trencar els guetos de migrants, que no tenen informació per a canviar la seva realitat i ho troben a 500x20"*.

Respecte a la relació amb d'altres entitats, es remarca que mantenen molt bona relació amb la resta d'entitats veïnals del barri, encara que senten que la plataforma ha estat menyspreada per la PAH, motiu pel qual *"actualment no hi ha relació amb la Plataforma d'afectats per la Hipoteca"*. També accentuen que fan coses diferents, ja que *"nosaltres ens dediquem més als lloguers, també desnonaments en habitatges públics, que és molt greu. Això ha permès visibilitzar el que passa realment a Nou Barris, posar en marxa altres moviments com Stop Pujades, empoderar a la ciutadania, etc."* Membres de la PAH confirmen el bon treball dirigit de manera específica als desnonaments per lloguer que ha fet 500x20 a Nou Barris i també la manca d'una relació robusta, encara que des de la PAH Barcelona donen difusió als seus comunicats i a les convocatòries per aturar desnonaments al seu Districte.

D'altra banda, l'activitat de l'AAVV Ciutat Meridiana està centrada *"en la gestió de la pobresa. Quan vam començar amb els desnonaments, no pensàvem que arribaria tan lluny. Amb els desnonaments venia la manca de recursos mínims"*, senyala el seu President. Aquesta entitat opera des de fa 21 anys de manera autònoma, fent servir des dels seus inicis el mateix local, que és propietat dels veïns. De manera més accentuada que a l'AAVV de Porta, amb el naixement del 15M, l'AAVV Ciutat Meridiana canvia el seu rumb, ja que *"ens adonem que hi ha altres formes de fer, comencem a constituir assemblees més àmplies i tractant els desnonaments"*. Arran del 15M, l'AAVV Ciutat Meridiana participa a l'assemblea de barri del 15M, que finalment acaba confluint a l'Associació: *"cada dijous fem una assemblea, que és des d'on es porten les coses. Hi participen unes 60-70 persones. Són gent afectada per problemes d'habitatge, nutrició, etc."* Un dels moments d'ampliació del cos social de l'AAVV Ciutat Meridiana va ser quan *"es va voler reduir l'activitat del CAP Ciutat*

Meridiana (juliol 2011)[80] *una concentració de 300 persones van rebre a la Comissió de l'Ajuntament que volia argumentar les mesures. També vam començar a detectar altres problemes com manca de subministraments bàsics, de nutrició infantil, etc.»* A partir del 15M, AAVV Ciutat Meridiana entra en contacte amb 500x20, prenen més consciència del problema que realment suposaven els desnonaments i la necessitat d'accions directes, com ens comenten aquest *"va ser un aprenentatge ràpid, veient com feien fora a la gent sense més"*.

L'espai fonamental d'activitat d'aquests entitats és assessorar a gent que pateix els efectes de la crisi, aturar desnonament i pressionar polítiques per a solucionar aquesta mancança amb accions i manifestacions com –per exemple– un manifest dirigit a la Regidora amb mesures per al problema de l'habitatge (12 Març 2012) [81] o l'Acampada per dret a l'habitatge en el Parc Central de Nou Barris (9 juliol 2013). Però també s'han portat a terme "accions estratègiques d'ocupació per donar visibilitat a un problema o necessitat o per a forçar negociacions". Un cas paradigmàtic va ser l'ocupació de 32 pisos a l'edifici de Regesa al Barri Torre Baró (19 maig 2013). Respecte a ocupacions particulars, l'AVV Ciutat Meridiana, l'AAVV de Porta i la plataforma 500x20 expressen no participar-hi directament. Com comentava el President de l'AAVV de Ciutat Meridiana: "*nosaltres només entrem en la gestió de la defensa en casos d'ocupacions de pisos de bancs, no de propietaris individuals"* i la seva acció se centra en *"que els bancs lloguin els pisos, només demanem això"*.

El president de l'AAVV de Porta insisteix en què, més enllà de l'acció col·lectiva, hi ha la necessitat de donar *"una solució política a la crisi"* que puguin plantejar *"a curt termini, multes i increment d'impostos als pisos buits d'entitats financers i de grans immobiliàries; expropiació forçosa sense indemnització".* Però per a poder portar a terme suficient pressió per a consolidar aquestes mesures *"un moviment social molt més potent que ara mateix no tenim"* conclou.

Una de les premisses que han estat comentades tant pel Director Territorial de Serveis Socials com per les entitats veïnals durant les entrevistes és la distància que hi ha entre la representació institucional del Districte i les preferències polítiques de Nou Barris. S'accentua així el fet que *"la gent no se sent representada per la seva Regidora; hi ha una distància molt gran amb el seu perfil ideològic, que és d'Unió. Aquí gairebé ningú vota a CiU"* remarcava el President de l'AAVV Ciutat Meridiana. Respecte a aquesta opinió, cal indicar que a Nou Barris, la participació a les eleccions municipals del 2012 va ser del 47,64%, el segon percentatge més baix només superat a la baixa per Ciutat Vella amb un 42%. Del total de vots a Nou Barris, un 15,68% va ser per a CiU[82].

---

[80] Comunicat per a la concentració davant el CAP Ciutat Meridiana, 16/07/2011 http://ciutatmeridiana.blogspot.com.es/2011/07/contra-el-tancament-durgencies-del-cap.html

[81] El manifest es pot decarregar a: http://www.lavanguardia.com/economia/20120313/54267648967/manifiesto-en-favor-de-una-solucion-justa-al-problema-de-la-vivienda-y-desahucios-en-zona-nord.html

[82] Aquestes dades es poden consultar a diferents fons, com: http://www.ara.cat/especials/eleccions22m/dades/muni_barcelona_9_8_19_8.html

A aquest precepte que va marcar des d'un inici la mala relació entre entitats veïnals i institucions del Districte, cal afegir que hi ha una trajectòria històrica que també determina aquesta situació. El President de l'AAVV de Porta comenta que *"els governs anteriors han tingut molta culpa del que ha succeït, no van fer res durant els 35 anys (…) el govern actual encara és pitjor, però clar, s'ha d'enfrontar d'alguna manera a la crisi"*. Aquest imaginari conflictiu amb les institucions de llarg recorregut i la sensació d'inacció pública que s'ha anat accentuant durant la crisi, són els principals esculls per a trobar espais de participació que no neixin amb connotacions negatives. La Regidora de Nou Barris, argumenta que hi ha una mala resolució de la memòria dels barris, ja que el Districte *"arrossega els estigmes, els últims espetecs d'aquesta herència [reivindicativa] històrica. Hi ha molta cosa de memòria històrica a treballar. Nou Barris es mereix un reconeixement a escala de ciutat de tot el que els veïns han fet"*.

En les diferents converses, hem trobat crítiques creuades entre actors institucionals i representats dels moviments veïnals que, en conjunt, expressen un grau d'hostilitat força notable entre ambdues parts. La Regidora de Nou Barris senyalava que els lideratges veïnals són un dels punts clau d'aquesta relació. De fet, hi ha una contínua apel·lació a líders veïnals com a font del problema de comunicació amb l'administració, tant per part de Serveis Socials, d' entitats de participació de l'Ajuntament com per part del Districte. Es recull d'aquestes converses que, per les entitats públiques, el principal problema és la manca de relleus a les entitats veïnals de Nou Barris. De manera reiterativa, aquest dèficit es percep especialment problemàtic a l'AAVV de Porta i de Ciutat Meridiana. D'altra banda, l'AAVV de Porta argumenta que la nova etapa del moviment veïnal arrel del 15M va fer que es renovés la Junta de l'associació i que només és la distància amb la realitat social per part del Districte la que provoca aquesta mala relació. l'AAVV Ciutat Meridiana, també fa esment d'aquesta desconnexió i que *"no es fa tot el que es podria fer i el que manca no són mitjans, sinó voluntat política"*. En aquest sentit, citen unes declaracions del Gerent Adjunt d'Habitatge de l'Ajuntament de Barcelona, qui comentava que *"nosaltres, els tècnics, ja hem fet tot el que podíem. Ara hi han d'haver-hi gestos des de més amunt"*. Assenyalen a Serveis Socials com a entitat que no vol tractes amb l'AAVV Ciutat Meridiana, ja que *"no viuen la nostra realitat. Nosaltres enviem a la gent a l'Oficina d'Habitatge i a Serveis Socials, però no reben un bon tracte"*.

Per part de Serveis Socials, si bé hi ha una visió positiva del que han fet plataformes com la PAH, 500x20 o les associacions veïnals, ja que fan *"un bon treball pel barri"*, alhora, argumenten que l'associació de veïns de Ciutat Meridiana ha tingut una actitud *"oportunista, produint una imatge negativa de l'acció pública (…) Amb plataformes com 500x20, el problema és amb persones concretes que fomenten una visió crítica enfront l'administració pública actual. Amb l'AAVV de Can Peguera hi havia bona relació, però últimament ha empitjorat"*. El Director Territorial de Serveis Socials a Nou Barris també subratlla que hi ha accions que no ajuden a millorar els serveis: *"l'Oficina de Serveis Socials ha estat ocupada en alguna ocasió per les Associacions de veïns, això no ajuda a que optimitzem les nostres accions. Diuen que no fem res"*. Contràriament, la relació amb altres entitats, com Creu Roja o Càritas, es valora com a molt positiva.

Tot i l'aguda problemàtica present a les relacions entre les entitats organitzades des de la societat civil que busquen respostes al problema de l'habitatge i les institucions del Districte, l'agenda política i les mesures d'emergència han sorgit en gran part per la pressió ciutadana. Com s'assenyalava des de l'AAVV de Porta, des d'aquest espai *"hem aconseguit que a gent que vivien a lloguers privats i que era desnonada poguessin tenir un habitatge d'emergència"*. D'altra banda, des de la Gerència Adjunta d'Habitatge de l'Ajuntament de Barcelona s'argumentava que *"moviments com la PAH han acumulat una gran força de tal manera que tenen una gran capacitat per a condicionar les polítiques. Exerceixen una gran pressió social i mediàtica i han pressionat especialment a les institucions financeres".* D'aquesta manera, es remarca des d'aquest mateix Departament del govern local que aquests moviments *"han conduït molta de l'activitat a nivell polític".*

Més enllà d'aquests tipus d'impactes, que superen l'operativitat dels espais participatius de Nou Barris però que han capil·laritzat a totes les instàncies públiques relacionades amb l'habitatge, hi ha mesures concretes que sí provenen de l'activitat d'espais participatius institucionals. La Regidora accentuava la posada en marxa *"d'algunes solucions per l'habitatge que provenen de processos de diàleg entre els agents implicats"*. Com a cas emblemàtic, la Regidora ens explicava que s'ha dissenyat un protocol especial de tractament de desnonaments sorgit arrel de l'activitat en espais de participació que –segons comenta– *"es tracta de nomenar una persona representant del govern, que va al desnonament, que fa el seguiment fins a resoldre el problema de l'habitatge d'aquella família. Hem instat al tribunal superior de justícia per a fer un protocol, el col·legi d'advocats i procuradors ho han treballat molt; això també implica treball amb tot el sistema financer i bancari per a reparar el mal que han causat"*.

Per a aquestes mesures, la Regidora situava la importància del treball d'arxiu, documentació i d'assistència directa realitzat per les entitats ciutadanes, assenyalant que *"des del Districte s'han coordinat amb líders veïnals; és a aquestes entitats on tenen tota la informació sobre desnonaments. Ha costat, perquè hi havia desconfiança, però hem trobat la manera"*.

Si bé és una mesura posada en crisi des d'algunes entitats arrel de la seva implementació en casos concrets[83], és un protocol amb força acceptació i que es percep com a producte d'espais de diàleg.

[83] Des de la Xarxa Nou Barris acull, es denunciava un cas on seguint el protocol, hi havia uns veïns del barri del Turó de la Peira que quedaven sense assistència durant la nit després del desnonament http://www.9bacull.org/content/150-persones-aturen-un-desnonament-al-tur%C3%B3-de-la-peira-i-ocupen-la-seu-del-districte-de-nou

3.4.3 L'àmbit dels buits urbans a Nou Barris

Si entenem els buits urbans com a solars desvaloritzats pels efectes de la crisi i que actualment poden tenir un ús social, aquest àmbit no és un tema molt rellevant a l'agenda política o social de Nou Barris. Però si afegim l'espai públic o equipaments que poden cobrir les necessitats socials i culturals presents a l'agenda dels moviments i entitats ciutadanes, sí que hi ha accions a destacar..

La greu problemàtica de l'habitatge i l'atur, deixa en un segon terme la problemàtica dels buits urbans a Nou Barris, allunyada del discurs principal de les entitats veïnals. Tot i així, sí que existeixen reivindicacions que detallarem a continuació que s'han de tenir en compte on els processos de participació a l'espai públic han tingut les seves singularitats pròpies.

Durant el treball de camp, no hem trobat una estratègia plenament formalitzada per part del Districte a l'hora de desplegar iniciatives de governança participativa en la gestió d'equipaments o d'ús de l'espai públic. Però, d'altra banda, sí que podem detectar un conjunt d'accions que marquen una forma d'entendre la participació en aquest àmbit que sembla diferenciar-se de la lògica dels consells o els Plenaris que, com hem vist, han tingut una singular presència en la problemàtica de l'habitatge.

En paraules de la Regidora, aquesta forma d'entendre la participació es fonamentaria en treballar conjuntament *"per a assolir objectius concrets, més enllà dels debats ideològics que produeixen inacció"*. La Regidora, argumenta la necessitat d'incrementat la *"qualitat democràtica d'acord amb una participació orientada al fer" (…) molt més pragmàtica"*. És aquest tipus de formes de participació la que s'assenyala podem trobar en algunes pràctiques fomentades pel Districte en l'ús de l'espai públic.

Aquesta *"nova governança participativa"* no només va adreçada a les entitats veïnals més polititzades, sinó que *"per tal de saber com vol la gent que sigui un tros d'espai públic és necessària la participació de tot tipus, amb gent que decideix més enllà de representats veïnals"*. En aquest sentit, també es fa menció reiterada sobre la possibilitat d'interpel·lar *"nous actors, nous col·lectius socials i culturals"* que, en paraules de la Regidora, *"poden tenir una maduresa democràtica més elevada"*. En aquest sentit, la Regidora expressa la voluntat de posar en marxa projectes que donin un ús més intensiu a l'espai públic per part dels col·lectius i també de comerciants, per a poder atraure població de fora del Districte de Nou Barris.

Per a la *"participació orientada al fer"*, articulada amb el teixit de comerciants, la Regidora sosté que s'han de buscar noves mesures de transformació econòmica que *"tenen un punt d'anclatge a les localitats, als barris; hem de tornar a lo local generant emprenedories petites, transformadores. Hem d'anar a l'economia a petita escala amb un sistema econòmic cooperatiu. Les cooperatives són més justes i democràtiques, són el resultat d'una maduresa econòmica i democràtica"*. La Regidora de Nou Barris ofereix com a exemple pràctiques que poden acostar-se a aquest tipus d'iniciatives com el comerç de Roquetes, que *"s'ha constituït en un eix i estan participant inserint-*

se en la comunitat a través del pla comunitari de Roquetes. És una interacció entre comerç, pla comunitari i veïns".[84]

D'altra banda, per a la participació adreçada a nous col·lectius o amb la ciutadania, la Regidora ressalta el projecte Pla Buits –que comentarem amb detall a continuació– i el procés de participació a Ciutat Meridiana, que s'ha posat en marxa per a decidir *"com vol la gent que sigui un tros d'espai públic. La dinàmica ha estat molt semblant al Pla Buits, amb molta participació de tot tipus de gent que decideix més enllà de representats veïnals"*.

En general, la voluntat expressada és fomentar espais de participació democràtica molt dirigits a temes concrets (no maximalistes) o a espais econòmics alternatius que fomentin el desenvolupament local i la participació entre comerç, comunitats i veïns.

Arran de les converses amb els diferents actors de Nou Barris, trobem un exemple actual rellevant que, per un costat, apel·la a aquesta participació enfocada al pragmatisme que vol fomentar-se des del Districte i, d'altra banda, situa el paper de la pressió veïnal en la reconfiguració de l'espai públic i els equipaments. Es tracta de la implementació del programa Pla Buits a Nou Barris i la seva relació amb la reivindicació veïnal de la Plaça Sóller del barri de Porta. També, l'ocupació del Fablab projectat a Ciutat Meridiana, un procés amb les seves pròpies singularitats però que també marca un escenari de l'acció col·lectiva enfront dels tipus de demandes que han de respondre els nous equipaments públics del barri.

El programa Pla Buits[85] es va iniciar amb un concurs públic sota el qual catorze solars urbans en desús passaven a ser cedits temporalment per a la gestió ciutadana. Pla Buits és una iniciativa posada en marxa des de l'àrea Hàbitat Urbà de l'Ajuntament de Barcelona, i va ser presentat com un projecte que vol «afavorir la implicació de la societat civil en la definició, instal·lació i gestió de diferents projectes a solars municipals buits perquè a curt termini no es preveu construir o perquè encara no s'ha decidit l'ús definitiu». L'actual responsable de Participació d'Hàbitat Urbà, comentava en una entrevista que enfront de la impossibilitat de saber com serà la gestió futura d'aquests espais sumat a la constatació de no comptar amb mitjans ni públics ni privats per a donar-lis ús, s'obre una finestra d'oportunitat per a assajar *"altres models de gestió més socials d'aquests espais en desús"*. El Pla Buits és el projecte més destacat dintre d'un marc d'acció pública d'Hàbitat Urbà conceptualitzat sota el paraigua de la "gestió del mentrestant", referint-se a un moment d'incertesa però que alhora permet d'assajar noves formes de gestió del territori i l'espai públic.

Dintre del Pla Buits trobem la iniciativa Porta'm a l'hort[86], centrat en la construcció d'un hort urbà i jardí socioeducatiu que va ser aprovat a l'abril del 2013[87]. Aquesta proposta

[84] Eix Comercial Nou Barris Centre Comerç http://www.eixnoubarris.com/cat/index.html

[85] www.bcn.cat/habitaturba/plabuits

[86] L'hort està ubicat al solar de propietat municipal del Carrer Piferrer, 22 (barri de Porta) i es pot trobar informació actualitzada en la seva pàgina de Facebook: https://www.facebook.com/portam.alhort

per al Pla Buits neix d'una col·laboració entre el col·lectiu Transforma Porta[88], l'AAVV de Porta i el casal de Joves de Porta. Com comenten a l'Associació de Veïns *"Porta'm a l'hort és una concessió de 3 anys de l'Ajuntament de Barcelona. Un projecte conduït per gent jove. Va ser arran de la presentació per part d'un arquitecte que havia acabat el seu projecte final de carrera [Julio Morrás, arquitecte tècnic de 28 anys] i ens va presentar la proposta, que l'AAVV de Porta va donar suport i ens vam presentar conjuntament. Finalment, vam guanyar"*. Però, com ja avançàvem, aquesta proposta està imbricada amb una reclamació més àmplia i amb llarga trajectòria històrica, *"la reivindicació de la plaça Sóller com a cor representatiu del barri"*[89].

Així doncs, Porta'm a l'hort no és només un projecte centrat en la recuperació d'un solar urbà, sinó que busca ser una manera de reactivar aquesta demanda històrica del barri. El 27 de juliol del 2013 es va celebrar una festa a la mateixa plaça (amb mercat de segona mà, concerts, etc.), on es va presentar oficialment el futur hort urbà. La festa tenia com a objectius recaptar fons i reivindicar la reurbanització de la Plaça Sóller. Després de les reclamacions veïnals, l'antic Centre Cívic Porta-Sóller ha tornat a obrir[90] la meitat de les seves instal·lacions, amb la voluntat d'acollir les activitats de les entitats del barri de Porta. El President de l'AAVV de Porta argumenta que *"les entitats del barri volem portar nosaltres directament la gestió d'aquest centre"* i durant el 26 de juny van mantenir una reunió amb la Regidora de Nou Barris i l'Alcalde de Barcelona per a arribar a un acord sobre la rehabilitació i la gestió del centre[91]. Un mes abans, l'Ajuntament va frenar la inauguració popular d'aquest espai[92], moment en el qual es va concretar la reunió per negociar el seu futur. Al febrer, s'havia entregat un projecte treballat per diverses entitats del barri on s'expressava la possibilitat d'arribar a un acord entre totes les parts per a *"donar un tomb a la situació decadent de la plaça Sóller"*[93]

D'altra banda, a Ciutat Meridiana, un dels darrers casos de reivindicació d'equipaments que va tenir un gran ressò mediàtic i social va sorgir arrel de la

---

87 Es pot consultar la proposta presentada a: http://transformaporta.blogspot.com.es/2013/04/jardi-socioeducatiu-terapeutic-piferrer.html

88 Col•lectiu que sorgeix de l'AVV per tractar la planificació urbana al barri de Porta transformaporta.blogspot.es Han realitzat tallers participatius per a realitzar una diagnosi de l'accessibilitat i recursos que ofereix l'espai públic a Porta http://transformaporta.blogspot.com.es/2013/07/diagnosi-participativa-de-lespai-public.html

89 «Ja fa 30 anys, el moviment veïnal va aconseguir la urbanització de la plaça de Sóller. Però prèviament ja havia aconseguit paralitzar la construcció de pisos al solar que ocupa» a El Periódico 11/09/2013 http://www.elperiodico.cat/ca/noticias/districtes-de-bcn/hort-veinal-porta-2645648

90 El Centre Cívic Porta-Sóller va haver estat tancat fa 3 anys per problemes amb les instal·lacions i les entitats que en formaven part van ser reubicades a la Masia Can Verdaguer.

91 "L'espai Porta-Sóller reobre després de tres anys" BTV 30/06/2014 http://www.btv.cat/btvnoticies/2014/06/30/porta-soller-espai-comunitari-centre-civic-ateneu-bobila/

92 "L'Ajuntament avorta la Inauguració Popular de l'Espai Comunitari Porta" Web de l'AAVV Porta 25/05/2014 http://avvporta.blogspot.com.es/2014/05/lajuntament-aborta-la-inauguracio.html

93 "Ateneu de Porta: Projecte per a la dinamització de la Plaça Sóller i el barri" Web de l'AAVV Porta 23/02/2014 .http://avvporta.blogspot.com.es/search?updated-max=2014-02-23T04:01:00-08:00&max-results=7&start=7&by-date=false

projecció d'un Ateneu de Fabricació Digital al barri. A principis del 2011 des de l'Ajuntament de Barcelona, es va anunciar la instal·lació de dos Ateneus amb equips per al disseny i la fabricació digital, un a Les Corts i un altre a Ciutat Meridiana. Aquesta s'anunciava com una primera fase per a una Xarxa d'Ateneus de Fabricació de Barcelona, amb l'objectiu de «fomentar l'emprenedoria, programes d'educació digital, i espais creatius oberts a tot tipus de públic» Durant l'agost del 2013, el Fablab de Ciutat Meridiana va ser ocupat per habilitar un banc d'aliments, ja que, com assenyalava irònicament Manuel Cubero de l'AAVV Ciutat Meridiana *"al barri ja tenim molts investigadors que investiguen com arribar a final de mes"*. Després de negociacions per a traslladar el banc d'aliments i de reajustar la proposta[94] per a fomentar l'ocupació laboral al barri, l' Ateneu de Fabricació Digital ja està habilitat i començarà la seva activitat al darrer trimestre del 2014[95]

Amb el cas de Porta'm a l'hort, veiem com un objectiu concret que s'integra en un pla de participació institucional –gestió d'un solar urbà partint d'un concurs públic– s'imbrica en un procés d'apoderament més gran sota el qual poder reivindicar l'ús de l'espai públic i d'equipaments en desús del barri. El cas de l' Ateneu de Fabricació Digital, expressa la necessitat d'adaptar els equipaments a les necessitats del barri i és tant la disposició de l'Ajuntament com la pressió veïnal la que ha donat com a resultat un nou equipament que sembla beneficiar a totes les parts.

Com en el cas de l'habitatge, les relacions entre les entitats del Districte de Nou Barris i les entitats veïnals és tensa, amb reconegudes fases de crisi i amb crítiques dirigides des del Districte a les entitats veïnals *"per les formes d'actuar"* o, en la direcció oposada, crítiques *"per la manca d'un projecte urbà específic pel Districte i d'un projecte de ciutat"*.

Tot i així, trobem un canvi en aquesta àrea respecte a l'habitatge, ja que s'han assolit fites que es perceben com a productives tant per part de l'administració pública com dels líders veïnals. El camí que han portat projectes com l'Ateneu de Fabricació Digital a Ciutat Meridiana o els acords assolits per a la Plaça Sóller a Porta en són bons exemples. Sembla que, d'aquesta manera, es comencen a desencallar les crítiques de falta de voluntat política per a portar a terme les demandes veïnals, si més no, en aquest àmbit.

Els espais de participació queden substituïts per propostes de co-gestió (ja siguin per iniciativa de l'administració pública o com a resposta a demandes ciutadanes) o per acords directes entre representats de les parts implicades. Així ho mostren les darreres reunions amb Xavier Trias i entitats del Districte[96] i la visita de l'Alcalde a

---

94 "El Ayuntamiento de Barcelona acuerda reformular el FabLab de Ciutat Meridiana" La Vanguardia 12/10/2013 http://www.lavanguardia.com/local/barcelona/20131012/54393353340/ayuntamiento-reformular-fablab-ciutat-meridiana.html

95 "L'Ateneu de Fabricació de Ciutat Meridiana escalfa motors" al diari Ara, 16/07/2014 http://www.ara.cat/barcelona/LAteneu-Fabricacio-Ciutat-Meridiana-escalfa_0_1175882632.html

96 "Xavier Trias es reuneix amb entitats del Districte per conèixer els problemes de primera mà" a la web d'AAVV de Porta, 03/07/2014 http://avvporta.blogspot.com.es/2014/07/xavier-trias-es-reuneix-amb-entitats.html

espais de gestió ciutadana de Nou Barris durant la inauguració de l'Espai Comunitari Porta[97] on es comprometia a invertir partides pressupostàries per a habilitar infraestructures de la Plaça Sóller. En aquestes darreres trobades, també es va expressar poder arribar a alguns acords –o, si més no, es va poder dialogar de manera directa– sobre el problema dels desnonaments a Nou Barris.

3.4.4 Conclusions: transformar la governança per superar conflictes

En general, el tret fonamental del discurs des de l'àmbit institucional sobre què és i com hauria de ser la participació és passar del 'demanar' o del 'enfrontament' a la 'co-gestió entre ciutadans i institucions com un mateix cos social'. D'aquí s'extreu la conclusió que allò que cal no són més espais de participació, sinó més qualitat democràtica, com argumentava la regidora. Però tot i subratllar aquest argument, ja que amb aquesta o d'altres expressions semblants han estat molt present a les diferents converses, un dels objectius inicials passa probablement per definir conjuntament què vol dir aquest increment de la 'qualitat democràtica'. Això és especialment destacable, ja que, si bé detectem acords en situar reptes concrets per a la seva resolució i en obrir vies per a formes de participació més directa, la trajectòria que hem desglossat marca molts problemes a l'hora de trobar espais de diàleg no hostils entre districte i institucions veïnals, especialment en l'àmbit relacionat amb el dret a l'habitatge.

Per part del districte, la solució ha de passar per concebre *"els consells de barri com a sessions de treball, amb objectius concrets i que les entitats veïnals puguin fer seguiments de com s'implementen fins que el punt a treballar estigui resolt"*. També s'insta a *"potenciar metodologies de resolució de conflictes"* encara que es posi cert èmfasi en que aquesta tasca no serà fàcil i que ha de ser una activitat conjunta, on *"els polítics hem de fer un pas, però els ciutadans també".*

Això es confirma amb l'ús actual que se'ls dóna com a espais reivindicatius o d'acció directa per part dels moviments ciutadans. Trobem aquí una doble expressió quan es parla dels espais institucionals de participació per part de les entitats veïnals: d'una banda, una crítica intensa sobre la seva inoperativitat; d'altra banda, la necessitat d'estar presents quan s'obren espais institucionals de participació. Això no expressa una contradicció, sinó que està directament relacionat amb la necessitat de ser reconeguts com a actors socials que poden transferir el que succeeix als barris del districte, ja que veuen que és una de les poques vies que han pogut fer servir durant molt de temps. També, des de les entitats veïnals s'argumenta la necessitat d'un altre tipus de participació com *"la votació directa a consells de districte, que tinguin capacitat executiva, no només consultiva"*, com comenta el President de l'AAVV de Porta.

[97] "Trias visita Can Verdaguer, Porta'm a l'Hort i inaugura l'Espai Comunitari Porta" a la web d'AAVV de Porta, 04/07/2014 http://avvporta.blogspot.com.es/2014/07/trias-visita-can-verdaguer-portam-lhort.html

En general, hi ha la percepció, tant per part del Districte com de les entitats d'acció ciutadana, que manquen estructures de participació amb processos i metodologies que afavoreixin la col·laboració. Això, com ja hem argumentat, és molt notori en problemes com l'habitatge, on *"l'acció pública, posant pegats als problemes enfront de la realitat"* com indicava el Director Territorial de Serveis Socials. Aquests tipus d'accions generen una sensació d'innacció pública i de manca de voluntat política per a resoldre un problema que s'ha agreujat amb la crisi, però que té el seu origen en una fallida estructural. Per tant, no només calen espais de participació adequats per a fomentar el diàleg i la col·laboració, sinó mesures que a mig o llarg termini puguin garantir el dret a l'habitatge i cobrir les necessitats bàsiques, actuant sobre l'arrel del problema i no només en els impactes negatius del seu tram final.

A l'àmbit de buits urbans (solars, equipaments i espai públic) veiem com els antics instruments de participació (consells, audiències, plenaris) a Nou Barris no tenen un ús central, tendint a donar espai a altres formes que potser marcaran la governança participativa com els processos de co-gestió o de cessió d'equipaments i espais de propietat municipal per a la gestió ciutadana. Aquests processos poden tenir diferents orígens, bé com a iniciatives impulsades per les pròpies administracions públiques o com a producte de la pressió veïnal per a gestionar recursos en desús. A Nou Barris, tenen més presencia les pràctiques de cessió d'usos o de redisseny d'equipaments que provenen de fulls de ruta marcats per la reivindicació veïnal, on els organismes públics busquen reaccionar per a poder arribar a acords amb els representants d'entitats ciutadanes implicades, com hem vist al cas de la Plaça Sóller o al de l'Ateneu de Fabricació Digital de Ciutat Meridiana.

En definitiva, trobem dos elements que poden produir un escenari híbrid en el futur de la governança participativa a Nou Barris. Per un costat, l'optimització dels instruments participatius implementats a nivell ciutat atenent a les problemàtiques específiques del Districte i la xarxa d'actors socials que el configuren. Per un altre costat, la capacitat de resoldre demandes concretes obrint processos de co-gestió i/o amb negociacions directes, havent de facilitar recursos per a fer sostenible la base social que sostindrà la gestió. Sens dubte, és destacable l'atenció directa rebuda durant els darrers mesos per part de l'Ajuntament i el Districte a les demandes d'algunes de les entitats ciutadanes de Nou Barris, que poden obrir un nou capítol, incrementant el diàleg i reforçant la capacitat de resposta a problemes socials cada vegada més urgents.

4. Conclusions

4.1 L'evolució de les pràctiques de governança participativa

Tot i que en els diferents casos estudiats observem diferents trajectòries participatives (abans i després de l'esclat de la crisi), tots ells comparteixen una certa irrellevància de les pràctiques institucionals de governança participativa com a mecanisme per fer front a les conseqüències de la crisi.

Com dèiem, però, ni tots els casos, ni els dos àmbits de política pública analitzats, han evolucionat de la mateixa manera (taula 6). De fet, el *path dependency* participatiu (Parés et al., 2012) apareix com un element significatiu que explica les diferents trajectòries, si bé en totes elles hi trobem algun element d'innovació o alguna voluntat d'adaptació al nou escenari.

Sabadell i Barcelona són els dos casos amb una major tradició d'experiències participatives prèvies. En tots dos casos s'aposta per una certa continuïtat de les estructures de governança, doncs gaudeixen d'un grau de consolidació, especialment a Barcelona, que fa difícil imaginar la seva supressió. De fet, el dens i actiu teixit associatiu d'ambdós casos, que tot i criticar-los utilitza aquests espais, segurament actuaria com a fre a l'hora de desmantellar certes estructures. Tanmateix, en tots dos casos s'estan replantejant i repensant les arquitectures formals de participació per tal de fer front a les seves debilitats que, d'altra banda, són àmpliament reconegudes per la majoria d'actors, tant institucionals com no-institucionals. En ambdós casos hi ha hagut un cert retrocés participatiu, especialment pel que fa als processos de participació ciutadana. A Barcelona, però, s'identifiquen algunes iniciatives amb un caràcter més o menys innovador que volen oferir noves maneres d'entendre la participació promoguda per l'administració pública (Pla Buits, Casa de les Idees...). A Sabadell, en canvi, sembla que es continua apostant per les pràctiques més tradicionals (procés participatiu per a la Ordenança d'horts urbans, procés participatiu de Vapor Cusidó), si bé en casos puntuals es busca una certa adaptació dels mateixos (incorporació de nous actors al Consell Assessor de l'Habitatge) o es busquen acords bilaterals amb els nous actors.

En els casos de Lleida i Igualada el bagatge participatiu previ es molt menor i les experiències anteriors no han estat precisament reeixides. Això fa que hi hagi una gran desconfiança vers aquest tipus d'estructures de governança participativa, no només des de la societat civil organitzada, sinó també des dels governs municipals, que no les veuen com una solució als problemes actuals. Tot i això sí que es reconeix que cal buscar noves formes de relació amb la ciutadania i, molt especialment, amb els nous activismes urbans. Les respostes dels dos casos enfront els nous activismes urbans, però, son sensiblement diferents. Igualada ha tendit a respondre amb una certa permissivitat, i això ha facilitat la creació d'espies informals de diàleg i negociació bilateral entre l'ajuntament i aquests nous actors. En el cas de Lleida això no s'ha produït. Lleida es caracteritza per una continuïtat en les estructures de governança

participativa, sense cap autocrítica institucional. A més, en el discurs de la governança s'hi incorpora, de forma desacomplexada, la participació d'actors econòmics o dels notables de la ciutat. L'ajuntament ha mantingut els seus espais de relació amb les entitats tradicionals, sovint també amb una lògica bilateral, i ha tendit a ningunejar els nous activismes. Aquests, però, han utilitzat alguns instruments propis del marc participatiu formal (les audiències) per forçar espais de rendició de comptes entorn certes problemàtiques de la ciutat.

Taula 6: Comparació de les pràctiques de governança participativa

	Lleida	Sabadell	Igualada	Nou Barris
Context	Governança top-down basada en relacions bilaterals. Consells Territorials des de 2006 i amb caràcter informatiu. Crítiques per l'opacitat i la manca de transparència.	Forta tradició d'experiències participatives. Estructura densa i complexa de consells. Actualment en revisió. Crítiques per ser merament informatius i per l'excessiu control governamental.	Poques experiències de participació institucional (consells territorials), tardanes i per obligació legal. Lògica de relacions directes i informals. Amb la crisi es redueixen els espais participatius.	Es mantenen les estructures prèvies (Consells de districte, de barri, audiències...) però el govern les posa en crisi. S'estan revisant les Normes de Participació de la ciutat.
Habitatge	Arrel de la crisi i amb la pressió de la PAH es crea una Taula d'Habitatge que acaba sent poc operativa.	Es manté el Consell Assessor de l'Habitatge creat el 2008 i s'hi incorporen nous actors.	No hi ha cap estructura formal de governança en habitatge. Consells Territorials no ho aborden.	A nivell de ciutat existeix el CHSB, però el moviment veïnal de NB no hi és. Recentment s'ha creat la Taula de Desnonaments de NB que incorpora nous actors.
Buits Urbans	Consell Territorial del Centre Històric funcionava però s'ha devaluat. Procés participatiu de les Basses (2006) deriva en conflicte. Apropiació del projecte Solars Vius per part de l'ajuntament.	S'aprofita el Protocol del Rodal, creat als 70. Procés participatiu Ordenança d'horts urbans. Procés participatiu Vapor Cusidó.	Procés participatiu POUM aturat amb la crisi. Lògica d'escolta activa per part del govern i certa permissivitat.	Iniciativa municipal amb el Pla Buits. Governança basada en un ús intensiu de l'espai públic que incorpori sectors econòmics. Procés participatiu a Ciutat Meridiana.

Font: elaboració pròpia

En l'àmbit de l'habitatge ha quedat clar que les velles estructures de governança creades abans de la crisi, en un context de bombolla immobiliària, partien d'una definició del problema totalment allunyada de la realitat actual. Això les feia inoperants

tant des del punt de vista de les seves funcions com des del punt de vista de la seva composició i els seu funcionament. En aquest sentit, s'ha tendit a adaptar les velles estructures de governança, flexibilitzant-les, o s'han creat nous espais estables (taules). En general, però, han estat respostes tardanes i reactives enfront la gravetat dels efectes de la crisi i la pressió de les organitzacions socials. Tot i això, aquestes noves estructures s'han mostrat poc operatives i no han aconseguit ser legitimades per les organitzacions socials. En alguns casos perquè la desconfiança prèvia és molt gran (Nou Barris) i en altres perquè la composició de l'espai incorporava actors amb visions molt diferents de la problemàtica (Lleida). A la pràctica, els marcs informals de relació bilateral entre l'administració i les organitzacions socials per resoldre casos concrets són els que s'han imposat en aquells municipis o s'ha assolit una lògica de co-producció de solucions entre l'administració i les organitzacions socials (Sabadell, Lleida i , en menor mesura, Igualada). Tanmateix, en tots els casos es posa de relleu la naturalesa estructural de la problemàtica, motiu pel qual es requereix d'una resposta política ambiciosa i a llarg termini, que vagi més enllà de les respostes concretes als casos puntuals de desnonaments. En aquest sentit, no només les estructures de governança participativa local, sinó les administracions locals en sí mateixes, es veuen desbordades i mancades de recursos.

En l'àmbit dels buits urbans, la novetat de la problemàtica fa que no acabi d'encaixar amb les estructures prèvies de participació. Al tractar-se d'un tema en el qual la capacitat d'incidència de les administracions locals és molt més gran, molts ajuntaments ho converteixen en una nova política pública (Barcelona amb el Pla Buits, Sabadell amb l'Ordenança d'horts urbans, Igualada amb nous usos provisionals al barri del Rec), si bé, de nou, ho fan com a resposta a les iniciatives que sorgeixen des de la ciutadania. En aquest cas trobem des d'una resposta més tradicional a través d'un procés participatiu i aprofitant una estructura pre-existent (el Rodal de Sabadell) fins a iniciatives institucionals més innovadores i orientades al "participar fent" (el Pla Buits a Barcelona) i, sobretot, solucions més o menys dialogades en espais concrets i sorgides a partir d'una negociació bilateral. Ja sigui per iniciativa municipal o per reacció institucional davant accions i demandes de la ciutadania, en l'àmbit dels buits trobem (amb l'excepció del cas de Lleida) una major presencia de noves formes de governança participativa orientades a la co-gestió (o a la permissivitat per a l'auto-gestió). En la majoria dels casos, però, es tracta de "solucions del mentrestant", i està per veure què succeirà amb l'ús dels buits urbans en qüestió si aquests recuperen el seu valor d'intercanvi.

Resumim a continuació, a partir dels quatre casos analitzats, les principals conclusions relatives a l'evolució de les formes de governança participativa en l'actual context.

- La primera conclusió, i segurament la més rellevant, és que tot i les diferents trajectòries de cadascun dels casos estudiats, la tònica general és que no s'estan utilitzant els instruments de governança participativa com a mecanismes clau per a fer front a les conseqüències de la crisi.

- Constatem que les velles pràctiques de governança participativa gaudeixen, en general, de poca legitimitat. Hi ha una enorme desconfiança de la ciutadania

vers tot el que prové de la iniciativa institucional, i això debilita d'entrada tots els mecanismes de participació per invitació, tals com els que havien promogut la majoria d'ajuntaments abans de la crisi: òrgans estables de participació, processos participatius, etc. En poques ocasions s'ha aconseguit que la ciutadania senti aquests espais i aquests processos com a propis.

- Tanmateix, poques veus apostarien per una supressió d'aquests instruments. Sovint les organitzacions socials, tot i criticar-los, utilitzen aquests espais, si bé amb diferents finalitats: rebre informació de l'actuació del consistori, poder fer sentir la seva veu, establir una relació amb els responsables municipals o convertint aquests instruments en espais de protesta.

- Hi ha un consens força generalitzat, tant entre les organitzacions socials com entre les institucions, que cal repensar i reformular les pràctiques de governança participativa al món local. Alguns dels ajuntaments dels casos estudiats ja han començat a treballar en aquesta direcció.

- Tot i que, en part, aquesta desconfiança s'explica pel context actual de crisi político-institucional, les experiències viscudes amb molts dels instruments de governança participativa juguen també un paper molt rellevant. Moltes d'aquestes experiències no han satisfet les expectatives que en el seu dia s'havien generat i han provocat una certa frustració entre la ciutadania.

- Una de les principals crítiques de la ciutadania en relació a aquestes experiències tenen a veure amb la poca funcionalitat d'aquests instruments, que sovint són merament informatius i no tenen capacitat per incidir directament en decisions públiques.

- Tot i que en moltes ocasions aquests instruments de governança participativa han servit per donar veu a la ciutadania, per escoltar-la amb més o menys efectivitat; en el context actual això es veu insuficient. La gran majoria de la ciutadania organitzada reclama poder participar "decidint" o "fent".

- Un altre element de crítica sobre aquestes experiències té a veure amb el seu format i els seus procediments. Sovint són instruments excessivament rígids i formals que segueixen les pautes habituals de funcionament de l'administració pública. Es critica també l'excessiu control que els governs locals volen exercir sobre aquests mecanismes, la falta d'instruments de deliberació o l'absència d'algunes veus.

- En la majoria dels casos estudiats, i especialment en l'àmbit dels desnonaments (amb l'excepció d'Igualada), les institucions han intentat adaptar les estructures de governança participativa a la nova realitat, ja sigui creant nous espais de diàleg i treball o adaptant els espais existents dotant-los de noves funcions i incorporant-hi nous actors. Tot i que en la majoria dels casos aquest fet s'ha produït com a resposta a les pressions de les organitzacions de

la societat civil (la PAH o 500x20), des d'aquestes organitzacions es continuen veient aquests espais amb escepticisme i desconfiança.

- Tant en l'àmbit dels desnonaments com en el dels buits urbans, hi ha una tendència generalitzada a desenvolupar noves pràctiques de governança més informals, focalitzades en casos concrets, sovint basades en relacions bilaterals entre l'administració i algun actor i orientades a la resolució pragmàtica de determinades problemàtiques (l'ús d'un espai, una acció concreta en matèria d'habitatge, un desnonament...)

4.2 L'aparició de noves formes i pràctiques d'acció col·lectiva

En tots els casos analitzats trobem noves practiques d'acció col·lectiva que difereixen tant de l'associacionisme tradicional, com de les entitats del tercer sector i dels anomenats nous moviments socials (Eizaguirre, Pradel, Terrones, Martinez-Celorrio, & Garcia, 2012). La PAH emergeix com a nou actor en tots els casos, però amb matisos: a Lleida té una gran rellevància a nivell local, a Igualada té un caràcter comarcal, a Sabadell pren la forma de Plataforma d'Afectats per la Hipoteca i la Crisi i a Nou Barris no hi actua perquè hi trobem la Plataforma 500x20. En l'àmbit dels buits urbans també trobem, en tots quatre casos, o bé nous actors, o bé vells actors amb noves pràctiques. Ara bé, què és el que caracteritza aquestes noves pràctiques? Podem parlar de pràctiques i organitzacions socialment innovadores en els termes definits per Moulaert et al. (Moulaert et al., 2013)?

Com en l'àmbit de la governança participativa, aquí també trobem diferències, no només entre casos sinó, sobretot, entre els dos àmbits de política pública analitzats (taula 7). Així, per exemple, mentre a Sabadell i Lleida el moviment veïnal tradicional ha tingut més aviat poc contacte amb nous actors com la PAH, en el cas de Nou Barris s'observa una renovació del moviment veïnal, ja sigui a través d'un canvi generacional (AV de Porta) o a través de noves pràctiques i nous paradigmes de treball (AV de Ciutat Meridiana), produint-se així una hibridació entre el moviment veïnal històric i els nous activismes sorgits del 15M.

En l'àmbit de l'habitatge, com hem vist, noves plataformes com la PAH o 500x20 adquireixen un gran protagonisme. Destaquem, en primer lloc, que més enllà de les diferències que hem pogut detectar entre la PAH (més centrada en els desnonaments hipotecaris) i 500x20 (focalitzada en els desnonaments d'habitatges de lloguer), el moviment anti-desnonaments té un elevat grau d'estructuració territorial: la PAH esta organitzada a nivell estatal, nacional, comarcal, de ciutat i de barri; si bé les diferents organitzacions territorial gaudeixen d'una gran autonomia. Es tracta d'una organització de lògica assembleària que persegueix l'apoderament dels seus membres, capacitant-los per fer front a la seva problemàtica individual i, al mateix temps, integrant-los en una mobilització de caràcter solidari i amb voluntat de transformació social.

La PAH combina accions de protesta pròpies dels nous moviments socials amb una voluntat d'incidència sobre les institucions i el marc legal per fer front a un problema de caràcter estructural (la ILP presentada al Congres de Diputats n'és l'exemple més clar) i accions de dissidència orientades a la solució practica de casos concrets: la negociació directa amb les entitats financeres, l'assessorament legal i l'apoderament de les famílies desnonades, l'allotjament de persones desnonades en habitatges ocupats en el marc de l'anomenada "Obra Social de la PAH", etc.

Per últim, cal destacar el perfil dels integrants, tant de la PAH com de la Plataforma 550x20. Majoritàriament son ciutadans afectats directament per la problemàtica, fet que fa que entre els membres de la PAH hi hagi un elevat percentatge de persones aturades, persones amb una renda familiar per capita molt baixa o persones immigrades. Al mateix temps, una gran quantitat dels membres de la PAH no tenen una trajectòria associativa prèvia, sinó que la PAH o 500x20 han estat la seva primera experiència d'acció col·lectiva. Aquest perfil d'activista s'uneix a la PAH, i molt especialment a 500x20, amb activistes que tenen un major bagatge en l'àmbit de l'acció col·lectiva, ja sigui en el camp del moviment veïnal o en altres organitzacions. Cal destacar, però, com els vells activistes i les velles organitzacions que formen part d'aquestes noves plataformes han redefinit els seus paradigmes i els seus repertoris d'acció col·lectiva. Així, per una banda ja no s'adrecen únicament al seu públic: han deixat de ser auto-referencials per passar a buscar la complicitat del conjunt de la ciutadania. Per fer aquest pas moltes d'aquestes organitzacions han passat a tractar problemes que abans no tractaven (com els desnonaments) i han hagut de compartir el seu diagnòstic amb el conjunt de persones afectades per aquestes problemàtiques. D'altra banda, han superat les lògiques tant de la protesta (nous moviments social) com de la subvenció (associacionisme tradicional i entitats del tercer sector) i han passat a implementar solucions, al marge o en col·laboració amb els poders públics; combinant així les lògiques de resistència, incidència i dissidència. Aquests dos elements, la voluntat de nodrir-se del conjunt de la ciutadania i el caràcter implementatiu de les seves accions, no només diferencien aquestes plataformes de les formes prèvies d'organització col·lectiva sinó que, a més, expliquen el seu èxit i la seva escalabilitat.

En l'àmbit dels buits urbans, per contra, trobem nous activismes urbans molt més desarticulats entre sí, molt més orientats a la implementació de solucions concretes a escala micro, en espais urbans concrets, però sense una visió més global de la problemàtica o sense una voluntat d'incidir en el conjunt de la ciutat. La manca d'escalabilitat de moltes d'aquestes experiències posaria en dubte el fet que puguin ser considerades com experiències socialment innovadores si utilitzem l'enfoc de l'ecologia social que defensen Westley i Antadze (Westley & Antadze, 2010). Tot i que alguns dels actors, com Urbanoporosi, sí que tenen un discurs més transformador i global per al conjunt de la ciutat, en general en tots quatre casos estem davant de pràctiques molt puntuals. A Nou Barris, per exemple, no hi ha un discurs explícit per part dels moviments socials sobre els buits urbans o sobre l'espai públic, doncs aquest no es un problema de primera magnitud en un barri on el nivell d'atur i el nombre de desnonaments per dia eclipsen qualsevol altra problemàtica. A Igualada sí que hi ha un discurs explícit per part dels nous actors, però molt vinculat a zones concretes (barri

del Rec o Espai pels Somnis). A més, igual que en el cas del Mercat del Pla de Lleida, s'ha incorporat al sector econòmic en la implementació de nous usos en els buits urbans. A Sabadell l'ajuntament ha convertit el tema en política publica a través de la Ordenança d'horts urbans, i així s'ha passat de la reivindicació veïnal relativa a alguns espais concrets de la ciutat a una reordenació dels horts urbans per al conjunt del municipi.

Igual que en l'àmbit de l'habitatge, però, les noves pràctiques d'acció col·lectiva que es produeixen en els buits urbans es basen en una concepció de la participació ciutadana orientada al "fer", a la implementació de solucions. Les estratègies d'acció de caràcter implementatiu, doncs, són sens dubte un dels trets definitoris d'aquests nous activismes urbans. Al mateix temps, en la majoria dels casos s'implementen solucions que tenen un caràcter innovador, que difereixen de les pràctiques prèvies d'ús i gestió de l'espai públic i que s'orienten a la cogestió o l'auto-gestió. A més, tal i com succeïa en l'àmbit de l'habitatge, trobem també que moltes d'aquestes pràctiques que sorgeixen de la ciutadania no tenen un caràcter auto-referencial com podien tenir molts espais del moviment okupa, sinó que busquen teixir xarxa amb la resta d'organitzacions socials del barri i obrir-se al conjunt de la ciutadania. L'Espai pels Somnis d'Igualada n'és un bon exemple.

Taula 7: Comparació de les pràctiques d'acció col·lectiva

	Lleida	Sabadell	Igualada	Nou Barris
Context	Societat tradicionalment conformista i poc combativa. 15M és el detonant de noves realitats participatives.	Moviment veïnal històric però que està perdent força. Emergeixen nous actors post-15M.	Teixit associatiu previ poc dens. Tradicionalment conformista. Recentment apareixen nous activismes urbans.	Moviment veïnal històric que es renova amb el 15M (tipus de problemes que tracten, formes de participació i gent que hi participa) i s'articula amb els nous actors emergents.
Habitatge	PAH molt potent, autosuficient i reconeguda per tots els actors. PAH molt pragmàtica, amb lògica implementativa.	PAH molt activa i força radical. Acusa a les AAVV d'assitencialistes i clientelars. Combinen diàleg amb institucions i accions directes (ocupacions). Molta heterogeneïtat i vinculació amb la ciutadania.	PAH comarcal, poc important a Igualada. PAH es reuneix a l'Espai pels Somnis.	Associacions de Veïns molt actives. La PAH no actua a Nou Barris. Associació 500x20 molt activa, combina implementació i protesta i tracta desnonaments per lloguer.
Buits Urbans	Iniciativa Solars Vius té poc suport veïnal. Plataforma per a la Dignificació del Pla de l'Aigua es mobilitza per "netejar" el barri	Urbanoporosi situa el tema a l'agenda. Activistes amb un important perfil cultural. Coordinadora juvenil Llamps i Trons	Amics pel Rec es mobilitza per aturar el POUM i preservar el barri del Rec. Puntualment es dota d'ús el barri del Rec amb el Rec Store.	Importants mobilitzacions reeixides en espais concrets com la Plaça Sóller o el Fablab. La iniciativa Porta'm

	Lleida	Sabadell	Igualada	Nou Barris
	d'elements perniciosos i dóna suport al Mercat del Pla. Mercat del Pla gestionat per Rec Stores. Crítiques al Mercat del Pla i les Basses.	impulsa hort urbà l'Escarola. Moviment poc estructurat. Pressió ciutadana per dotar d'ús el Vapor Cusidó.	Moviment juvenil ocupa l'Espai pels Somnis i el dota d'activitat. L'espai s'obre a la ciutat i té bona acollida.	a l'Hort acaba gestionant un dels espais del Pla Buits. No hi ha un moviment articulat. Activistes amb un important perfil cultural.

Font: elaboració pròpia

Molts dels actors en l'àmbit dels buits urbans són nous, tenen poc vincle amb l'associacionisme tradicional, les entitats del tercer sector o els nous moviments socials. Tanmateix, el seu enforc marcadament pragmàtic els porta a teixir relacions amb tots els actors del territori on volen intervenir. En molts casos, a més, la lògica implementativa s'imposa per sobre la lògica de protesta, i això acostuma a facilitar una bona relació amb les administracions públiques (horts urbans, Rec Store). En altres casos, però, la col·laboració amb l'administració es produeix com una reacció d'aquesta davant les reivindicacions veïnals (Plaça Sóller, Fablab).

Per últim, és notòria la diferència de perfils socials entre els activistes de l'àmbit dels buits urbans i els de l'àmbit dels desnonaments. En el cas dels buits urbans destaca la presència de persones amb un cert bagatge cultural i amb una alta formació (sovint universitària). En la majoria dels casos, a més, entre els impulsors d'aquestes iniciatives sovint hi trobem arquitectes, artistes o geògrafs.

Resumim a continuació, a partir dels quatre casos analitzats, les principals conclusions relatives a les noves formes d'acció col·lectiva.

- Les noves pràctiques d'acció col·lectiva destaquen per la seva lògica implementativa. Es basen en "participar fent", implementant solucions concretes allà on l'administració pública no està essent capaç de resoldre els problemes col·lectius.

- Tanmateix, en alguns casos les pràctiques es focalitzen en un enfoc molt pragmàtic (buits urbans a Nou Barris, alguns horts urbans a Sabadell o la PAH a Igualada i a Lleida), mentre que en altres casos es posa l'accent en la cerca de transformacions més àmplies, amb un marcat caràcter ideològic (500x20 a Nou Barris, Urbanoporosi a Sabadell o Amics del Rec a Igualada).

- La majoria de pràctiques, però no totes, tenen un marcat caràcter innovador. Ofereixen solucions diferents a les que s'estaven duent a terme fins ara i acostumen a adoptar lògiques de cogestió o d'auto-gestió.

- Especialment en l'àmbit de l'habitatge, aquestes pràctiques implementatives es combinen amb accions de protesta i amb una clara voluntat d'incidir sobre les institucions públiques per transformar la realitat actual.

- Moltes de les pràctiques, però no totes, s'associen a la satisfacció de necessitats bàsiques. Les pràctiques en l'àmbit dels desnonaments compleixen aquest criteri per definició. En l'àmbit dels buits urbans, en canvi, trobem algunes experiències que tenen aquesta dimensió social (el banc d'aliments al Fablab, la majoria d'horts urbans o l'espai pels Somnis a Igualada), i d'altres que no (Rec Store a Igualada o la Plataforma per a la Dignificació del Pla de l'Aigua a Lleida).

- La majoria de les pràctiques, però no totes, tenen una dimensió ètica de lluita contra l'exclusió social. En la majoria dels casos, a més, es posa l'accent en superar les lògiques estrictament assistencialistes o caritatives pròpies del tercer sector.

- Moltes d'aquestes pràctiques, però no totes, estableixen noves relacions socials i, en molts casos, es redefineixen les relacions de poder. La PAH o 500x20 no només aconsegueixen apoderar els seus membres sinó que, com a organització, teixeixen relacions amb altres organitzacions socials i assoleixen un reconeixement social i polític que els dota d'una important capacitat d'incidència sobre la política local d'habitatge, ja sigui a través de la protesta i la resistència o a través de la col·laboració directa amb els serveis socials de l'ajuntament. En l'àmbit dels buits urbans també identifiquem noves relacions entre organitzacions socials i entre la ciutadania (Espai pels Somnis, Vapor Cusidó) i, encara que sigui a una escala més micro, en cadascun d'aquests espais hi ha un cert apoderament de la ciutadania que s'implica en la gestió de l'espai. En molts casos, a més, aquest apoderament es deriva d'un canvi en les relacions de poder entre la institució i les organitzacions socials, ja sigui perquè l'ajuntament decideix dotar de capacitat de gestió a determinades organitzacions socials (Pla Buits) o perquè l'ajuntament reacciona davant determinades reivindicacions veïnals que reclamen poder auto-gestionar un espai (Favlab, Espai pels Somnis).

4.3 Les relacions entre actors

En l'àmbit de les relacions entre actors és on trobem més varietat entre casos, tant si ens fixem en les relacions entre organitzacions de la societat civil com si analitzem les relacions entre actors governamentals i actors no-governamentals (taula 8).

Taula 8: Comparació de les relacions entre actors

	Lleida	Sabadell	Igualada	Nou Barris
Context	Conflictivitat de l'ajuntament amb els nous actors sorgits del 15M. Bona relació entre l'ajuntament i les associacions més tradicionals, tot i que aquestes estan adoptant una posició més crítica, situant-se entre l'administració i els nous actors.	Relació tradicionalment forta entre l'ajuntament i les associacions tradicionals, canalitzada a través dels consells. Ambigüitat en la relació tant entre l'ajuntament i els nous actors com entre els vells i els nous actors.	L'ajuntament sembla desconcertat amb l'aparició de noves iniciatives ciutadanes i actua amb permissivitat però amb una lògica molt burocràtica.	Conflictivitat històrica entre l'ajuntament i el moviment veïnal. Bona articulació entre diferents organitzacions socials.
Habitatge	Conflictivitat de l'ajuntament amb la PAH. L'esfera tècnica de l'ajuntament deriva casos a la PAH i viceversa. Col·laboració puntual de la PAH amb el Bisbat, Arrels Fundació o CiU. S'acusa a l'ajuntament d'estar mol lligat als bancs.	Relació informal, d'interlocució i col·laboració entre la PAH i l'ajuntament. Col·laboració mútua i constant entre Serveis Socials i la PAH per casos de desnonaments. Relació poc fluïda entre el moviment veïnal tradicional i la PAH. La PAH incorpora mocions al Ple Municipal a través de l'ES.	La PAH incorpora mocions al Ple Municipal a través d'ICV. Certa xarxa entre actors a través de l'Espai pels Somnis.	Gran hostilitat entre el Districte i les AAVV i 500x20. El Districte culpa als lideratges veïnals de la mala relació. El moviment veïnal qüestiona la legitimitat democràtica de la regidora de Districte. Els moviments utilitzen els consells com a espais de conflicte.
Buits Urbans	Bona relació de l'ajuntament amb l'associacionisme tradicional i amb la Plataforma per la Dignificació del Pla de l'Aigua. Conflictivitat entre els nous moviments de protesta i l'ajuntament, amb l'excepció d'algun cas de negociació com el del Casal de Joves de Lleida.	L'ajuntament i la Coordinadora tenen una relació bilateral, informal i directa. La Coordinadora estableix una bona relació amb AV i a partir d'aquí també millora la relació de l'AV amb l'ajuntament. Urbanoporosi no aconsegueix cap relació amb l'ajuntament.	L'ajuntament actua com a facilitador en el cas del Rec, mediant amb els botiguers. Com que no hi ha espais participatius Amics del Rec adopta una lògica reivindicativa. L'ajuntament ha proposat un espai congestionat per les entitats.	Certa col·laboració entre els nous actors i l'ajuntament, ja sigui en projectes d'iniciativa municipal (Pla Buits) o com a resposta a mobilitzacions ciutadanes (Favlab).

Font: elaboració pròpia

En els casos de Lleida i Nou Barris, especialment en aquest darrer, la conflictivitat entre l'ajuntament i els nous activismes urbans és molt elevada. Tot i això, en tots dos casos hi trobem algunes pràctiques puntuals de col·laboració. En el cas de Lleida, tot i

que la PAH i el govern local tinguin una relació conflictual, els serveis tècnics de l'ajuntament col·laboren amb la PAH en casos concrets de desnonaments, una pràctica que també hem identificat a Sabadell. En el cas de Nou Barris, tot i la relació d'hostilitat històrica entre el moviment veïnal i el consistori, s'ha aconseguit aprovar un Protocol especial de tractament dels desnonaments conjuntament entre l'ajuntament i les organitzacions socials.

Els casos d'Igualada i Sabadell ens mostren unes dinàmiques més col·laboratives, encara que habitualment responen a una actitud reactiva per part de l'ajuntament. A Igualada l'ajuntament actua com a facilitador/mediador en el barri del Rec, després de veure's obligat a aturar el POUM i responent a la iniciativa d'Amics del Rec. En l'Espai pels Somnis acaba adoptant una certa permissivitat, en el marc d'una burocratització de les relacions amb el col·lectiu de joves. A Sabadell l'ajuntament respon a les iniciatives ciutadanes obrint nous processos participatius (Ordenança d'Horts Urbans i Vapor Cusidó), i utilitzant les estructures de governança pre-existents (el Rodal de Sabadell o el Consell assessor de l'Habitatge) per, finalment, acabar entrant en una lògica de relacions bilaterals amb els nous actors (PAH, Coordinadora Llamps i Trons). De fet, la resolució de les problemàtiques o l'abordatge de solucions compartides, a través de lògiques de relació bilateral entre els nous actors emergents i les administracions públiques és una tendència força generalitzada en tots els casos i tant en l'àmbit dels buits urbans com en l'àmbit de l'habitatge i els desnonaments.

Destaquen, d'altra banda, les relacions paral·leles que mantenen alguns actors institucionals i no-institucionals. Així, per exemple, la PAH en diversos casos estableix relacions de col·laboració amb partits de l'oposició, ja sigui per presentar mocions al Ple Municipal (ES a Sabadell o ICV a Igualada) o per obtenir suport en accions puntuals (CiU a Lleida). O, aquells ajuntaments amb una major tradició de relació de connivència amb el teixit associatiu tradicional (Lleida i Sabadell) continuen mantenint relacions bilaterals amb aquests actors (associacions de veïns, entitats del tercer sector, Caritas, Creu Roja, etc.), al marge que puguin tenir altres tipus de relacions, més o menys conflictives, amb els nous activismes urbans.

Pel que fa a les relacions entre organitzacions de la societat civil, trobem tant lògiques de col·laboració com lògiques de coexistència o de reticència. Així, per exemple, la hibridació entre el moviment veïnal i 500x20 es un clar exemple de col·laboració entre vells i nous activismes, una dinàmica que també trobem en l'àmbit dels buits urbans. En canvi, en el mateix cas veiem com l'Associació de Veïns de Porta i la Plataforma 500x20 mantenen una relació de reticència amb la PAH. A Igualada, tan en l'àmbit dels buits com en l'àmbit de l'habitatge, observem també una bona col·laboració entre les diferents organitzacions de la societat civil, una dinàmica que també hem detectat en el cas dels buits urbans a Sabadell. En canvi, en aquells municipis on la relació entre l'ajuntament i l'associacionisme tradicional era més estreta (Lleida i Sabadell) observem que nous i vells activismes coexisteixen amb alguns recels però no interactuen entre sí. A Sabadell la PAH acusa a l'associacionisme tradicional d'existencialista i clientelar, mentre que a Lleida es produeix un repartiment per sectors: la PAH s'ocupa dels nous desnonats i les entitats tradicionals del tercer sector continuen treballant en l'àmbit de l'assistència bàsica. Tot i això, l'orientació

pragmàtica de la PAH a Lleida l'ha portat a col·laborar, quan ho ha cregut necessari, amb el Bisbat o amb Arrels Sant Ignasi.

Volem emfasitzar, per últim, les diferencies entre els dos àmbits de política pública analitzats. En el cas de l'habitatge i els desnonaments trobem un actor molt fort i estructurat, la PAH, que ha aconseguit un ampli reconeixement social i que actua amb un alt grau d'autosuficiència. Això fa que no necessiti relacionar-se amb altres actors de la societat civil i, sempre que pot, prescindeix també de l'administració publica. La seva fortalesa, a més, li permet utilitzar accions de protesta i de reivindicació que complementen les seves pràctiques implementatives. Tanmateix, és conscient de la limitació de les seves accions implementatives per resoldre un problema de caràcter estructural. És per això que vol incidir en la transformació del marc legal i que no dubta en adoptar estratègies de col·laboració amb l'administració local quan veu que això pot beneficiar la resposta a les conseqüències de la crisi (els desnonaments). Al mateix temps, és un nou actor que s'adreça al conjunt de la ciutadania i que fuig del caràcter auto-referencial dels moviments socials previs, utilitzant nous formats, més flexibles i horitzontals, de participació, d'organització i d'acció.

En el cas dels buits urbans, els nous activismes són més puntuals i desestructurats. El seu caràcter nou i la seva lògica implementativa fa que, en molts casos, aquests nous activismes entrin en relacions de col·laboració amb l'administració pública sense les reticències que poden tenir alguns actors més tradicionals. Tot i això, molts dels buits urbans que actualment són gestionats per organitzacions socials han arribat a aquest punt fruit d'una reivindicació, més o menys conflictiva, vers l'administració local. En alguns casos (diversos dels espais de Lleida) la conflictivitat es manté. Al mateix temps, l'àmplia obertura d'aquests nous activismes facilita que, sovint, estableixin lligams i xarxes de relació amb la resta d'organitzacions socials del territori. Podem afirmar, de fet, que en l'àmbit dels buits urbans l'articulació de xarxes de relació entre nous i vells activismes és molt més freqüent i distesa que en l'àmbit de l'habitatge.

A tall de resum, podem concloure que:

- L'actual situació de crisi ha originat l'emergència de noves pràctiques d'acció col·lectiva que, al seu torn, han provocat una transformació en les relacions socials i en les relacions de poder dels territoris analitzats.

- La resposta de la ciutadania envers les conseqüències de la crisi, tant en l'àmbit dels desnonaments com en l'àmbit dels buits urbans, ha generat múltiples dinàmiques d'apoderament ciutadà. Els membres de la PAH que adquireixen capacitats per defensar-se legalment, les mocions de la PAH aprovades als Plens, els desnonaments aturats o els espais buits que acaben sent auto-gestionats després d'una reivindicació veïnal en son alguns exemples.

- La resposta dels ajuntaments envers l'emergència d'aquests nous activismes ha estat diversa. En alguns casos ha predominat la conflictivitat (Lleida i Barcelona), mentre que en d'altres hi ha hagut més permissivitat o

predisposició al diàleg (Sabadell i Igualada). En tots els casos, però, podem identificar noves pràctiques de col·laboració entre actors institucionals i actors no-institucionals.

- Els nous activismes urbans són menys auto-referencials i s'adrecen al conjunt de la ciutadania. Això incrementa el seu reconeixement social, augmenta les seves possibilitats d'escalabilitat i facilita l'establiment de noves relacions en xarxa entre diferents organitzacions socials (velles i noves) d'un mateix territori.

- Tanmateix, en alguns casos s'identifiquen reticències entre diferents organitzacions socials, especialment entre els nous activismes urbans i les associacions tradicionals i del tercer sector. Els primers acusen a les segones d'assistencialistes i clientelars. En altres casos, però, s'ha produït una hibridació entre noves i velles organitzacions.

4.4 La utilitat de la participació per fer front a la crisi

Ens preguntàvem, en darrer lloc, sobre els impactes de les diferents formes de participació, tan les institucionals (les velles formes de governança participativa per invitació), com les no-institucionals (les noves formes d'acció col·lectiva per mobilització). En altres paraules, son útils unes i altres formes de participació ciutadana per gestionar les conseqüències de la crisi?

Com ja hem anticipat en apartats anteriors, evidenciem que, almenys en els casos estudiats, les velles formes de governança participativa no s'estan utilitzant com a instruments clau per fer front a les conseqüències de la crisi. Certament, no s'han deixat d'utilitzar del tot aquest tipus de mecanismes i, en la majoria dels casos, s'està fent un esforç per repensar-los i per adaptar-los a la nova realitat. Tanmateix, no sembla que, de moment, aquests esforços siguin suficients.

Els tradicionals mecanismes de governança participativa pateixen tres debilitats de base que fan que difícilment puguin ser útils en el context actual. Primer, són, per definició, instruments d'iniciativa institucional, top-down, fet que contradiu les tendències recents de les pràctiques participatives, que posen l'accent en la participació bottom-up. Segon, i molt relacionat amb l'anterior, difícilment aconseguiran gaudir de la legitimitat i la confiança necessàries per ser realment efectius. Els dèficits de qualitat democràtica de les experiències prèvies, sumats a l'actual situació de crisi político-institucional que genera una gran desconfiança vers tot el que ve de l'àmbit governamental, fan que difícilment els ciutadans puguin sentir aquests espais i aquests instruments com a propis. En el context actual una de les claus de la participació passa pel sentiment d'apropiació de les eines. I això ens porta al tercer element. La naturalesa d'aquests instruments ha estat la de donar veu a la ciutadania (escoltar, deliberar, consultar). Per fer front a les conseqüències de la crisi en un moment d'escassetat de recursos com l'actual, en canvi, sembla que té molt més sentit entendre la participació des d'una vessant implementativa (fer), i no sembla que els

instruments de la vella governança estiguin preparats per a això. A més, en l'actual escenari de crisi político-institucional el reclam de bona part de la ciutadania ja no es poder parlar (ser escoltat) sinó poder decidir de forma vinculant (votar).

Amb això no volem dir que les velles arquitectures institucional de governança participativa hagin quedat totalment desfasades i no puguin tenir cap mena de funcionalitat. Sens dubte s'han de redefinir i s'han d'adaptar a la nova realitat, incorporant nous actors, flexibilitzant-se i adoptant determinades dinàmiques de funcionament que les apropin a la ciutadania i les allunyin dels formalismes i dels rituals de la institució. Certament, aquestes estructures tenen un problema de legitimitat que és de difícil solució. Al mateix temps, pràcticament ningú les identifica com a estructures útils i funcionals per gestionar les conseqüències de la crisi. Tot i això, hi ha altres funcions que també són importants i que potser convindria posar en valor: la rendició de comptes, la informació, la transparència o la deliberació en poden ser alguns exemples.

En paral·lel a la necessària racionalització, redefinició i valorització de les actuals arquitectures de governança participativa, però, en la majoria dels casos analitzats hem identificat noves pràctiques, més o menys innovadores i més o menys informals, que apunten cap a un nou escenari de la participació al mon local, orientada a l'acció (participar fent) a través de noves fórmules de co-producció de polítiques públiques.

D'altra banda, tal i com es mostra en la taula 9, les noves formes d'acció col·lectiva sí que han assolit impactes més o menys significatius a l'hora d'implementar solucions per fer front a les conseqüències de la crisi.

Taula 9: Comparació de la utilitat de la participació

	Lleida	Sabadell	Igualada	Nou Barris
Habitatge	Conscienciació social sobre el problema de l'habitatge. Múltiples èxits puntuals de la PAH implementant solucions. Creixent predisposició dels bancs a negociar els desnonaments cas per cas. Col·laboració entre l'ajuntament i la PAH enfront els casos de desnonaments. No s'aprova la moció presentada al Ple Municipal.	Conscienciació social sobre el problema de l'habitatge. Múltiples èxits puntuals de la PAH implementant solucions. Clara incidència de la PAH en la política municipal d'habitatge. Col·laboració entre l'ajuntament i la PAH enfront els casos de desnonaments. La PAH aconsegueix canviar l'imaginari col·lectiu sobre el problema.	S'aproven mocions a l'ajuntament. No hi ha una estratègia clara per part de l'ajuntament.	Conscienciació social sobre Múltiples èxits puntuals de 500x20 implementant solucions. Protocol especial de tractament dels desnonaments conjuntament entre l'ajuntament i les organitzacions socials.

	Lleida	Sabadell	Igualada	Nou Barris
Buits Urbans	Impactes escassos. S'han donat usos provisionals a una desena de solars, però només en un cas s'ha fet de forma participativa.	S'aprova l'Ordenança d'horts urbans. No hi ha una visió global en relació a la problemàtica dels buits urbans.	No hi ha una estratègia clara per part de l'ajuntament. La reivindicació aconsegueix un canvi de paradigma del barri del Rec per part de la ciutadania. L'Espai dels Somnis esdevé un catalitzador a la ciutat i genera apoderament. L'ajuntament ha proposat un espai de cogestió per a les entitats.	No hi ha una estratègia clara per part del Districte. Els moviments social aconsegueixen visibilitzar problemes o donar usos alternatius en alguns espais puntuals a través de la col·laboració amb l'ajuntament.

Font: elaboració pròpia

En l'àmbit dels impactes intangibles destaca, primer, la introducció en l'agenda política i la redefinició de les problemàtiques analitzades. Tant en l'àmbit dels desnonaments com en l'àmbit dels buits urbans els nous activismes tenen un paper molt rellevant a l'hora d'explicar com aquests temes de política pública, que fa 5 anys no eren en les agendes locals, avui en dia ocupen posicions de centralitat. En segon lloc, i molt especialment en l'àmbit de l'habitatge i els desnonaments, cal posar de relleu la conscienciació social que s'assoleix de la problemàtica i el canvi en l'imaginari col·lectiu pel que fa a la definició del problema, les seves causes, els seus responsables i les solucions necessàries. Aquest és, sens dubte, un dels grans èxits de la PAH. El mateix succeeix en alguns espais urbans, com és el cas del barri del Rec a Igualada, on hi ha un canvi de paradigma per part de la ciutadania sobre la concepció que es té del barri.

A banda d'això podem identificar, en tots els casos, impactes més puntuals: l'aprovació de mocions a Sabadell i a Igualada, el Protocol especial de tractament dels desnonaments a Nou Barris, els múltiples èxits de la PAH i de 500x20 (desnonaments aturats, negociacions amb entitats financeres, famílies desnonades re-allotjades, ciutadans capacitats per defensar els seus drets...), l'aprovació de la Ordenança d'Horts Urbans a Sabadell, les diferents experiències de cogestió o auto-gestió en buits urbans, etc.

A ningú se li escapa, però, que tot i la importància dels impactes intangibles de les noves formes d'acció col·lectiva, els seus impactes tangibles sovint son escassos, puntuals, i no resolen el caràcter estructural de les problemàtiques; especialment en municipis on predomina una lògica de conflictivitat amb l'administració local, com són els casos de Lleida i de Nou Barris. És en aquest sentit que pren forca l'estratègia que alguns autors han anomenat com a *bottom-linked* (Eizaguirre et al., 2012). Tal i com hem pogut veure en diferents pràctiques dels diferents estudis de cas, quan les

experiències socialment innovadores que emergeixen des de la societat civil es combinen amb determinades actuacions de les administracions públiques, amb un major o menor grau de col·laboració, no només es reforça la naturalesa democràtica d'aquestes pràctiques sinó que també s'adquireix una major capacitat d'impacte i, per tant, un major potencial per fer front a les conseqüències de la crisi.

4.5 Reflexions finals

A través de la recerca que acabem d'exposar hem volgut aprofundir en l'evolució de les pràctiques de governança participativa al món local i l'emergència de noves formes d'acció col·lectiva en l'actual context de crisi. Ho hem fet a través de l'estudi de quatre casos territorialment localitzats (Lleida, Igualada, Sabadell i Nou Barris) i l'anàlisi de dos àmbits de política pública vinculats a les conseqüències de la crisi: l'habitatge, amb una atenció especial vers la problemàtica dels desnonaments, i els buits urbans. La recerca, que tenia un caràcter exploratori, ens ha servit per identificar les grans tendències, mostrar algunes diferències entre casos i, sobretot, obrir noves preguntes i nous reptes per a recerques futures.

Constatem, en primer lloc, que la participació de la ciutadania en els afers col·lectius té un gran valor i una gran rellevància en el moment actual. Tots els agents entrevistats reconeixen que cal donar un major protagonisme a la ciutadania en la política en general i en la implementació de polítiques públiques en particular. Ara bé, també hem evidenciat que les velles formes de governança participativa desenvolupades als ajuntaments catalans durant les darreres dècades no són el format ni el tipus de participació més adequats per fer front a la crisi político-institucional que estem vivint.

Certament, hi ha elements de les velles formes de governança participativa que convé posar en valor, tals com les funcions informativa i deliberativa o la rendició de comptes que es produeix en la majoria dels òrgans estables de participació. Ara bé, on realment hi ha un gran repte de futur és en repensar aquestes arquitectures, dotar-les de nous formats i de noves funcions i orientar-les a una nova manera d'entendre la participació molt més horitzontal, de baix cap a dalt i focalitzada més en el "participar fent".

En aquest sentit, des de la societat civil sorgeixen diferents pràctiques socialment innovadores, que responen a la satisfacció de necessitats col·lectives (materials i no materials), que es basen en principis ètics de justícia social i que aconsegueixen apoderar a determinats col·lectius de la societat civil i transformar les relacions socials i les relacions de poder. Són pràctiques que vénen definides per noves formes d'organització social i per noves estratègies d'acció orientades a la implementació de solucions allà on els poders públics no són capaços de resoldre els problemes col·lectius. Al mateix temps, però, hem vist que es tracta de pràctiques molt diverses i ben diferenciades en els dos àmbits de política pública que hem analitzat.

En un context d'escassetat de recursos en el sector públic, les pràctiques socialment innovadores basades en la cogestió o l'autogestió esdevenen un element

indispensable. Ara bé, com hem vist, no totes les experiències són duradores i tenen el mateix impacte. No totes les experiències tenen la mateixa capacitat de transformació social ni totes aconsegueixen fer un salt d'escala i passar de la pràctica micro i puntual a una transformació més àmplia en termes d'impacte social i territorial. En aquest sentit, de les experiències analitzades se'n desprèn que en aquells casos on hi ha una major col·laboració entre les administracions públiques i la societat civil és on hi ha més possibilitats de generar impactes significatius i duradors. Així, no es tractaria de substituir les velles formes de governança participativa (top-down) per noves pràctiques emergents des de la societat civil (bottom up), sinó que caldria avançar cap a dinàmiques de col·laboració en les que les experiències sorgides des de la ciutadania es combinessin amb accions dels poders públics (bottom linked) en una nova lògica de co-producció de polítiques públiques.

S'obren així nous reptes no només per al món acadèmic (definir, caracteritzar i analitzar millor les pràctiques socialment innovadores, els factors explicatius del seu èxit/fracàs i les seves conseqüències) sinó també per als *policy makers* i els activistes socials, que hauran d'experimentar amb nous formats de relació, de coproducció i de gestió dels béns comuns. Uns nous formats, però, que no seran neutres i que caldrà analitzar a partir d'interrogants com: qui hi guanya, qui hi perd, com es distribueixen els recursos, com es transformen les relacions de poder, com es prenen les decisions, a qui beneficien o quin grau de legitimitat tenen.

5. Impacte previst

Al llarg d'aquests mesos s'han dut a terme les següents activitats de difusió relacionades amb el present projecte, de les quals s'ha informat a través dels diferents mitjans de què disposa l'IGOP (pàgina web, newsletter, i twitter):

- XI Congreso de la Asociación Española de Ciencia Política (AECPA): presentació d'una comunicació sobre "Governança i participació en temps de crisi" (Sevilla, setembre de 2013)
- XII Congrés Internacional de Psicologia Ambiental: presentació d'una ponència sobre "Els reptes de la participació en temps de crisi" (Barcelona, octubre de 2013)
- Jornada Innovació Democràtica 2013 – Qualitat Democràtica I món local: presentació del projecte DEMOC "El valor de la participació en temps de crisi" (Barcelona, novembre de 2013).
- Jornada Compartim del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada de la Generalitat de Catalunya: participació en una taula rodona sobre "Bon govern de les organitzacions obertes i processos participatius". (Barcelona, desembre de 2013)
- Seminari sobre projectes de recerca en matèria de qualitat democràtica. Presentació dels avenços de la recerca. (Barcelona, febrer de 2014)
- Congrés de Convivència a la Ciutat organitzat per l'ajuntament de Lleida. Conferència "Espais culturals i ciutadans d'empoderament".
- Grup de Treball SCOT: en el marc dels actes del 30 aniversari de la Societat Catalana d'Ordenació del Territori s'ha constituït un Grup de Treball coordinat pels Drs. Joan Subirats i Marc Parés en el qual s'ha presentat el marc teòric utilitzat al projecte DEMOC i s'ha contrastat amb diferents acadèmics i actors significatius en l'àmbit de la participació ciutadana i les polítiques urbanes i territorials. Els resultats del Grup de Treball es varen presentar al *Fòrum territori i Urbanisme* organitzat per la SCOT (Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, juliol de 2014).

D'altra banda, des de l'IGOP s´han organitzat dos esdeveniments específics per tal de donar a conèixer el projecte i els seus resultats:

- Seminari obert a l'IGOP-UAB: el passat 20 de gener de 2014 es va dur a terme a l'IGOP un seminari obert en el qual es varen presentar els avenços dels projectes DEMOC i TRANSGOB. El seminari va ser de gran utilitat, no només

per donar difusió al projecte, sinó també per contrastar l'orientació teòrica i metodològica adoptada amb altres investigadors/es interessats en la matèria. Al mateix temps, el seminari va servir per dialogar amb el projecte TRANSGOB, amb el qual hi ha diferents punts de contacte.

- Com a tancament de la recerca i per tal de difondre i contrastar els resultats amb acadèmics i professionals de la matèria, des de l'IGOP es va organitzar una dobles sessió de comunicacions en el marc de la *III City Future Conference* celebrada a París durant el mes de juny de 2014. Les sissions organitzades per l'IGOP portaven per títol "Collaborative governance under austerity". S'hi van presentar els resultats de diferents estudis de cas i es va convidar a acadèmics d'altres universitats d'àmbit internacional a presentar recerques similars dutes a terme en les seves respectives ciutats (Leicester, Cardiff, Madrid, Bilbao, Donosti i Atenes).

Per últim, a partir dels avenços de la recerca s'han realitzat les següents publicacions:

- Parés, M.; Martí-Costa, M.; Blanco, I. 2014. "Geographies of governance: how place matters in urban regeneration policies" ***Urban Studies*** Online First DOI:10.1177/0042098013513647

- Subirats, J.; Parés, M. 2014. "Cambios sociales y estructuras de poder ¿Nuevas ciudades, nueva ciudadanía?" ***Interdisciplina*** Vol. 2, Núm. 2: 97-118.

- Parés, M.; Subirats, J. "Las intervenciones políticas en la nueva era de la información y la comunicación". A: Toboso, F.; Arias, X.C.; Caballero, G. (Eds.) *Elaboración y negociación de políticas económicas en democracia* (en premsa).

- Parés, M. 2014. "Límits i potencialitats de la participació ciutadana en un context de crisi". *Revista Eines.* Núm 19: 33-40.

6. Referències bibliogràfiques

Acero Caballero, G., Aguirre Such, J., Arevalo Martin, J., Diaz Rodriguez, P., & Romero Fernandez de Larrea, I. (2014). Un altre urbanisme és possible. La nova praxi urbana davant del canvi d'època. *Revista Papers. Institut d'Estudis Regionals I Metropolitans de Barcelona.*, *57*, 40–46.

Alguacil, J. (2006). *Poder local y participación democrática*. Madrid: El Viejo Topo.

Andreotti, A., Mingione, E., & Polizzi, E. (2012). Local Welfare Systems: A Challenge for Social Cohesion. *Urban Studies*, *49*(9), 1925–1940.

Anduiza, E., & De Maya, S. (2005). *La Qualitat en la Participació: una proposta d'inicadors*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.

Arico, G., & Stanchieri, M. L. (2013). La trampa urbanística de los "vacíos urbanos": casos etnográficos de Barcelona. In *X Jornadas de Sociología*. Buenos Aires: Universidad de Buenos Aires.

Augé, M. (1993). *Los no lugares: espacios del anonimato*. Barcelona: Gedisa.

Bäck, H., Heinelt, H., & Magnier, A. (2006). *The European Mayor: Political Leaders in the Changing Context of Local Democracy*. Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften.

Barnett, N. (2011). Local Government at the Nexus? *Local Government Studies*, *37*(3), 275–290.

Bauman, Z. (1999). *Modernidad líquida*. Buenos Aires: Fondo de Cultura Económica.

Bellet, C. (2014). La activación de solares urbanos: de práctica alternativa a objeto de programas municipales. *Biblio 3W. Revista Bibliografica de Geografia Y Ciencias Sociales*, (01.XIX(1058)).

Bellet, C., & Vilagrasa, J. (2001). Diferenciació socioespacial de la ciutat de Lleida. *Revista Catalana de Sociologia*, (14), 13–42.

Bevir, M. (2010). *Democratic governance*. Princeton: Princeton University Press.

Blanco, I., & Ballester, M. (2011). ¿Participar para transformar? La experiencia de los Presupuestos Participativos en la provincia de Barcelona. *Gestión Y Análisis de Políticas Públicas*, 117–144.

Blanco, I., & Lowndes, V. (2011). Does community participation improve the quality of policymaking? Exploring and explaining the effects of democratic innovations in neighborhood regeneration. In *Joint Sessions of Workshops*. St. Gallen: ECPR.

Blanco, I., & Subirats, J. (2012). Políticas urbanas en España: dinámicas de transformación y retos ante la crisis. *Geopolítica(s). Revista de Estudios Sobre Espacio Y Poder*, *3*(1), 15–33. doi:10.5209/rev_GEOP.2012.v3.n1.39304

Bobbio, L. (2010). Types of Deliberation. *Journal of Public Deliberation*, *6*(2).

Bonet-Martí, J. (2014). La participació ciutadana en l'urbanisme: potencials i límits. *Revista Papers. Institut d'Estudis Regionals I Metropolitans de Barcelona.*, (57), 63–70.

Brugué, Q., & Parés, M. (2012). Entre la deliberación y la negociación: el caso de la Mesa de la Montaña en Aragón. *Revista de Estudios Políticos*, (158), 75–101.

Burriel de Orueta, E. L. (2008). La década prodigiosa del urbanismo español (1997-2006). *Biblio 3W. Revista Bibliografica de Geografia Y Ciencias Sociales*, *XII*(270 (64)).

Castellà, C., & Jorba, L. (2005). Evaluación de las experiencias participativas en la gestión local de Cataluña: potencialidades y amenazas. *Gestión Y Análisis de Políticas Públicas*, (32), 79–98.

Chatterton, P. (2010). Seeking the urban common: Furthering the debate on spatial justice. *City*, *14*(6), 625–628. doi:10.1080/13604813.2010.525304

Clarke, M., & Stewart, J. D. (1997). *Handling the wicked issues: a challenge for Government*. Birmingham: Institute of Local Government Studies.

Davies, J. S., & Pill, M. (2012). Empowerment or Abandonment? Prospects for Neighbourhood Revitalization under the Big Society. *Public Money and Management*, *32*(3), 193–200.

Del Pino, E., & Colino, C. (2003). *Las nuevas formas de participación en los gobiernos locales*. Madrid: Fundacion Alternativas.

Della Porta, D. (2013). *Can Democracy be Saved?: participation, deliberation and social movements*. London: Wiley.

Della Porta, D., & Mattoni, A. (2014). *Spreading Protest: Social Movements in Times of Crisis*. Colchester: ECPR Press.

Dowding, K. (2001). Explaining Urban Regimes. *International Journal of Urban and Regional Research*, *25*(1), 7–19.

Eizaguirre, S., Pradel, M., Terrones, A., Martinez-Celorrio, X., & Garcia, M. (2012). Multilevel Governance and Social Cohesion: Bringing Back Conflict in Citizenship Practices. *Urban Studies*, *49*(9), 1999–2016. doi:10.1177/0042098012444890

Fernández, M. (2013). The time of temporary city. Retrieved September 25, 2014, from http://www.ciudadesaescalahumana.org/2012/03/the-time-of-temporary-city.html

Flybjerg, B. (2005). Five misunderstandings about Case-study Research. In C. Seale, G. Gobo, J. F. Gubrium, & D. Silverman (Eds.), *Qualitative Research Practice* (pp. 420–434). London: SAGE.

Font, J. (2001). *Ciudadanos y decisiones públicas*. Barcelona: Ariel.

Font, J., & Blanco, I. (2005). ¿Qué hay detrás de la oferta de participación? El rol de los factores instrumentales e ideologicos en los mecanismos espanoles de participacion. *Revista Del CLAD. Reforma Y Democracia.*, (31), 163–188.

Font, J., & Galais, C. (2009). *Experiencies de democràcia participativa local a Catalunya: un mapa analític*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

Font, J., & Galais, C. (2011). The Qualities of Local Participation: The Explanatory Role of Ideology, External Support and Civil Society as Organizer. *International Journal of Urban and Regional Research*, *35*(September), no–no. doi:10.1111/j.1468-2427.2011.01018.x

Foucault, M. (1999). *Estrategias de poder*. Barcelona: Paidós.

Franquesa, J. (2007). Vaciar y llenar, o la lógica espacial de la neoliberalización. *REIS*, (118), 123–150.

Fung, A. (2003). Survey Article: Recipes for Public Spheres: Eight institutional design choices and their consequences. *The Journal of Political Philosophy*, *11*(3), 338–367.

Fuster, M., Wainwright, H., & Berlinguer, M. (2007). *Rethinking political organisation in an age of movements and networks*. Rome: XL Editorial.

García, M. (2010). The Breakdown of the Spanish Urban Growth Model: Social and Territorial Effects of the Global Crisis. *International Journal of Urban and Regional Research*, *34*(4), 967–980. doi:10.1111/j.1468-2427.2010.01015.x

Harvey, D. (1977). *Urbanismo y desigualdad social*. Madrid: Siglo Ventiuno Editores.

Hendriks, C. M. (2006). When the Forum Meets Interest Politics: Strategic Uses of Public Deliberation. *Politics & Society*, *34*(4), 571–602. doi:10.1177/0032329206293641

Hendriks, C. M., Dryzek, J. S., & Hunold, C. (2007). Turning Up the Heat: Partisanship in Deliberative Innovation. *Political Studies*, *55*(2), 362–383. doi:10.1111/j.1467-9248.2007.00667.x

Innerarity, D. (2011). La política después de la indignación. *Claves de Razón Práctica*, (218), 30–42.

Jessop, B. (2004). On the Limits of The Limits to Capital. *Antipode*.

Jorba, L., Martí, J., & Parés, M. (2007). *La qualitat en a participació: orientacions per a l'avaluació participada*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.

Kociatkiewicz, J., & Kostera, M. (1999). The Anthropology of Empty Spaces. *Qualitative Sociology*, *22*(1), 37–50.

Leontidou, L. (2010). Urban Social Movements in "Weak" Civil Societies: The Right to the City and Cosmopolitan Activism in Southern Europe. *Urban Studies*, *47*(6), 1179–1203. doi:10.1177/0042098009360239

Lowndes, V., & Pratchett, L. (2012). Local Governance under the Coalition Government: Austerity, Localism and the "Big Society." *Local Government Studies*, *38*(1), 21–40. doi:10.1080/03003930.2011.642949

MacCallum, D., Moulaert, F., Hillier, J., & Vicari Haddock, S. (2009). *Social innovation and territorial development*. Farnham: Ashgate.

Martí-Costa, M., Recio Raja, A., Pybus Oliveras, M., Arias Sans, A., & Suau-Sánchez, P. (2014). Entre l'excepcionalitat i la informalitat: apunts per a un urbanisme postbombolla. *Revista Papers. Institut d'Estudis Regionals I Metropolitans de Barcelona.*, (57), 55–62.

Martin, R. (2010). The local geographies of the financial crisis: from the housing bubble to economic recession and beyond. *Journal of Economic Geography*, *11*(4), 587–618. doi:10.1093/jeg/lbq024

Mathur, N., & Skelcher, C. (2007). Evaluating Democratic Performance: Methodologies for Assessing the Relationship between Network Governance and Citizens. *Public Administration Review*, (67), 228–237.

Matilla Ayala, X. (2014). L'ensenyament de l'urbanisme com a procés generador de canvi. *Revista Papers. Institut d'Estudis Regionals I Metropolitans de Barcelona.*, (57), 26–33.

Mayer, M. (2013). First world urban activism. *City*, *17*(1), 5–19. doi:10.1080/13604813.2013.757417

Mestre Vall, O. (2013). El procés de desindustrialització del nucli urbà de Sabadell a través de les zones de transformació. *Treballs de La Societat Catalana de Geografia*, (75), 33–54. doi:10.2436/20.3002.01.21

Mir Garcia, J., França, J., Macias, C., & Veciana, P. (2013). Fonaments de la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca: activisme, assessorament col.lectiu i

desobediencia civil no violenta. *Educacio Social. Revista d'Intervencio Socioeducativa*, (55), 51–60.

Molina Luque, F., & Mayoral Arqué, D. (2012). *Ciudadanía y Participación. Estudio de caso de la ciudad de Lleida*. Barcelona: El Roure Editorial.

Mouffe, C. (2005). *On the Political. Thinking in Action.* London: Routledge.

Moulaert, F., MacCallum, D., Mehmood, A., & Hamdouch, A. (2013). *The International Handbook On Social Innovation*. Northampton, MA: Edward Elgar.

Moulaert, F., Martinelli, F., Swyngedouw, E., & Gonzalez, S. (2005). Towards Alternative Model (s) of Local Innovation. *Urban Studies*, *42*(11), 1969–1990.

Mulgan, G. (2006). The Process of Social Innovation. *Innovations: Technology, Governance, Globalization*, *1*(2), 145–162.

Murray, R., Caulier-Grice, J., & Mulgan, G. (2010). *The Open Book of Social Innovation*. London: The Young Foundation.

Navarro, C., Cuesta, M., & Font, J. (2009). *¿Municipios participativos? Participación política y ciudadana en ciudades medias españolas*. Madrid: CIS.

Negri, A., & Hardt, M. (2009). *Commonwealth*. Cambridge: Harvard University Press.

Nel.lo, O. (2003). *Aqui No: conflictes territorials a Catalunya*. Barcelona: Empuries.

Novy, J., & Colomb, C. (2013). Struggling for the Right to the (Creative) City in Berlin and Hamburg: New Urban Social Movements, New "Spaces of Hope"? *International Journal of Urban and Regional Research*, *37*(5), 1816–1838. doi:10.1111/j.1468-2427.2012.01115.x

Papadopoulos, Y., & Warin, P. (2007). Are innovative, participatory and deliberative procedures in policy making democratic and effective? *European Journal of Political Research*, *46*(4), 445–472. doi:10.1111/j.1475-6765.2007.00696.x

Parés, M. (2008). *La Participació ciutadana en la gestió de l'aigua*. Barcelona :: Generalitat de Catalunya, Escola d'Administració Pública de Catalunya.

Parés, M. (2009). *Participación y calidad democrática: evaluando las nuevas formas de democracia participativa*. Barcelona: Ariel.

Parés, M. (2011). River Basin Management Planning with Participation in Europe: From Contested Hydro-politics to Governance-Beyond-the-State. *European Planning Studies*, *19*(3), 457–478. doi:10.1080/09654313.2011.548454

Parés, M., Bonet-Martí, J., & Martí-Costa, M. (2012). Does Participation Really Matter in Urban Regeneration Policies? Exploring Governance Networks in Catalonia

(Spain). *Urban Affairs Review*, *48*(2), 238–271. doi:10.1177/1078087411423352

Parés, M., & Castellà, C. (2009). Una propuesta de criterios de calidad democrática para evaluar los procesos participativos. In *Participación y calidad democrática. Evaluando las nuevas formas de democracia participativa*. Barcelona: Ariel.

Parés, M., Marti-Costa, M., & Blanco, I. (2014). Geographies of governance: How place matters in urban regeneration policies. *Urban Studies*, 0042098013513647–. doi:10.1177/0042098013513647

Peck, J. (2012). Austerity urbanism. *City*, *16*(6), 626–655. doi:10.1080/13604813.2012.734071

Rancière, J. (2001). Ten Theses of Politics. *Theory & Event*, *5*(3).

Recio Raja, A. (2011). Transformació urbana del barri del Rec (Igualada). *Anuari Territorial SCOT*.

Recio Raja, A. (2013). Igualada, ple o buit? *Anoia Diari*.

Rodríguez López, E., & López Hernández, I. (2011). Del auge al colapso. El modelo financiero-inmobiliario de la economía española (1995-2010). *Revista de Economía Crítica*, (12), 39–63.

Romero, J. (2010). Construcción residencial y gobierno del territorio en España. De la burbuja especulativa a la recesión. *Cuadernos Geograficos*, *47*(2), 17–46.

Salvador, M., & Ramió, C. (2011). Institutionalizing Participatory Democracy and the Emergence of an Epistemic Community in Spanish Local Government. *Journal of Urban Affairs*, *33*(5), 491–510. doi:10.1111/j.1467-9906.2011.00565.x

Schkade, D., Sunstein, C. R., & Hastie, R. (2006). *What happened on deliberation day?* (No. 298) (Vol. 298). Chicago.

Schulz-Dornburg, J. (2012). *Ruinas modernas. Una topografía de lucro.* Barcelona: Ámbit.

Shumpeter, J. A. (1974). *The Theory of Economic Development*. London: Transaction Publishers.

Signorelli, A. (1999). *Antropología Urbana*. Barcelona: Anthropos.

Solà-Morales, I. (1995). Anyplace. Cambridge: MIT Press.

Sørensen, E., & Torfing, J. (2005). The Democratic Anchorage of Governance Networks. *Scandinavian Political Studies*, *28*(3), 195–218.

Steyvers, K., Bergström, T., Bäck, H., Boogers, M., Ruano De La Fuente, J., & Schaap, L. (2008). From Princeps to President? Comparing Local Political Leadership Transformation. *Local Government Studies*, *34*(2), 131–146.

Subirats, J. (2011). *Otra Sociedad. ¿Otra política?* Barcelona: Editorial Icària.

Subirats, J., Blanco, I., & Brugué, Q. (2001). *Experiències de participació ciutadana en els municipis catalans*. Barcelona: EAPC.

Subirats, J., & Parés, M. (2014). Cambios sociales y estructuras de poder ¿Nuevas ciudades, nueva ciudadanía? *Interdisciplina*, *2*(2), 97–118.

Sunstein, C. R., & Hastie, R. (2008). *Four Failures of Deliberating Groups* (No. 215) (Vol. 401). Chicago.

Sweeting, D. (2009). The Institutions of "strong" local political leadership in Spain. *Environment and Planning C: Government and Policy*, (27), 698–712.

Sweeting, D. (2012). Analysing Local Political Management in Spain. *Local Government Studies*, *38*(2), 231–247.

Swyngedouw, E. (2005). Governance innovation and the Citizen: the Janus Face of Governance-beyondthe- State. *Urban Studies*, *42*(11), 1991–2006.

Tarrow, S. (2011). *Power in Movemet*. Cambridge: Cambridge University Press.

Tilly, C., & Wood, L. J. (2009). *Social movements, 1768-2008*. Boulder, CO: Paradigm Publishers.

Tonkiss, F. (2013). Austerity urbanism and the makeshift city. *City*, *17*(3), 312–324. doi:10.1080/13604813.2013.795332

Valiño, V. (2013). *Emergencia habitacional en el estado español*. Barcelona.

Valles, J. M. (1999). El futur dels ajuntaments: vuits visions. Barcelona: Fundacio Carles Pi i Sunyer.

Ward, K., Imbroscio, D., Martin, D., Stone, C., Whelan, R., Miraftab, F., & Cochrane, A. (2011). Urban Politics: An Interdisciplinary Dialogue. *International Journal of Urban and Regional Research*, *35*(4), 853–871. doi:10.1111/j.1468-2427.2011.01055.x

Westley, F., & Antadze, N. (2010). Making a Difference Strategies for Scaling Social Innovation for Greater Impact. *Innovation Journal: The Public Sector Innovation Journal*, *15*(2), 1–19.

Yin, R. (2003). *Case Study Research. Design and Methods.* (Vol. 5). London: SAGE.